

Začasno bivališče

Na grad

25

IG

Uredila: Milica Antić Gaber

Začasno bivališče: Na grad 25, Ig

Življenjske zgodbe žensk na prestajanju kazni zapora

Uredila: Milica Antić Gaber

Ljubljana, 2017

Začasno bivališče: Na grad 25, Ig

Življenjske zgodbe žensk na prestajanju kazni zapora

Uredila: Milica Antić Gaber

Avtorice besedil: Milica Antić Gaber, Deja Crnović, Nina Perger, Jasna Podreka, Darja Tadič

Predgovor: Dino Bauk

Recenziji: Špela Razpotnik, Dragan Petrovec

Fotografije: Jasmina Vidmar

Lektorica: Ana Ugrinović

Oblikovanje in prelom: Medijska klinika d. o. o.

Realizacija: DialogCo d. o. o.

Tiskarna:

Založila in izdala: Javna agencija za knjigo Republike Slovenije

Metelkova 2b, 1000 Ljubljana

Zanjo: Aleš Novak, direktor

Natisnjeno v 600 izvodih | Darilna izdaja

vkjučujemo
in aktiviramo!

Projekt »Vključujemo in aktiviramo!« sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada (ESS).

Vse pravice pridržane. Brez pisnega soglasja založnika je prepovedano reproduciranje, javna proboitev, predelava ali kakršna koli druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku vključno s fotokopiranjem ali shranitvijo s pomočjo informacijske tehnologije razen za projekt in nadaljnje raziskovanje avtoric. Tako ravnanje predstavlja kršitev avtorskih pravic.

Ljubljana, 2017

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32

ZAČASNO bivališče: Na grad 25, Ig : življenjske zgodbe žensk na prestajanju kazni zapora / [avtorice besedil Milica Antić Gaber ... et al.] ; uredila Milica Antić Gaber ; [predgovor Dino Bauk ; fotografije Jasmina Vidmar]. - Darilna izd. - Ljubljana : Javna agencija za knjigo Republike Slovenije, 2017

ISBN 978-961-94184-7-5

1. Antić Gaber, Milica

293055232

Predgovor	5
Dino Bauk: Vhodna vrata zapora so tudi njegov izhod	5
Spremna beseda	7
Milica Antić Gaber, Darja Tadič, Nina Perger, Jasna Podreka, Deja Crnović:	
Zapor se lahko zgodi vsakomur, a nekaterim prej kot drugim	7
Zgodbe	16
Ajša	16
Ema	21
Laura	27
Luna	34
Nežka	39
Rozali	46
Shia	53
Stela	62
Teodora	70
Vilma	78
Slovar manj znanih izrazov	85
Recenziji	88
Špela Razpotnik: Tajno okno v grajski vsakdan ali le odsev zunanjega sveta	88
Dragan Petrovec: O zaporskih zgodbah	91

Predgovor

Dino Bauk: Vhodna vrata zapora so tudi njegov izhod

Kaj ostane od delinkventa, če za trenutek odmislimo dejanje, ki ga je storil? Ga zanemarimo. Ne v smislu odpustka, ne v smislu nespoštljivosti do morebitnih žrtev, zgolj zavoljo premisleka, miselnega eksperimenta, če hočete. Pred nami ostane človek. Če gre za delinkventko, pred nami ostane ženska. Ki je gotovo tudi hči in vnukinja. Morda tudi sestra. Morda žena. Morda mati. Ne glede na težo dejanja, ki smo ga odmislili, tudi če je to brutalno, tisto najhujše, ki dviguje želodec, sili na bruhanje, vzbuja gnus in grozo ali pa je drugače zavržno, celo podlo. Rezultat odmišljanja bo vedno isti. Morda je to tisto najhujše, tisto, kar nam je najtežje sprejeti pri takšnem razmisleku. Da rezultat te redukcije nikoli ne bo kaj drugega in hujšega kot to. Vedno bo človek. Vedno bo ženska. Vedno bo nekdo izmed nas.

Kdorkoli izmed nas?

Se to lahko zgodi vsakemu izmed nas? To bi bilo verjetno pretirano reči. Čeprav ... Ko kdo iz moje generacije pomisli na zapor in zaporniške zgodbe, ne more mimo Sivega doma, televizijske nadaljevanke, ki je vsako nedeljo zvečer, v tistih udobnih osemdesetih, milijone ljudi po nekdanji državi prikovala pred modro utripajoče zaslone televizijskih sprejemnikov in jim predstavila novo generacijo mladih igralcev, ki so prav v vlogah mladih delinkventov v popravnem domu v Kruševcu, z uličnimi vzdevki Crni, Šojka in Šiljo, suvereno stopili na tedanjo filmsko sceno. Med njimi je bil tudi Žarko Laušević, ki je kmalu postal največji zvezdnik izmed vseh, a je – resnično življenje je pač bolj cinično od fikcije – že čez sedem let, ko je bil na vrhuncu igralske kariere, v zaporniški celici razmišljal o tisti usodni poletni podgoriški noči, ki se zanj in za dve mladi žrtvi njegovih strel, ne bo nikoli končala. Če je v zaporu končal oficir z vrtnico, kdo smo mi, navadneži, da bi si drznili reči *meni se to ne more zgoditi ...*

Prvi prihod v ženski zapor na Igu je tudi meni kot odvetniku vzbudil poseben občutek. Dolga, skozi gozd vzpenjajoča se ozka cesta, ki te pripelje pred trdno zapahnjena stara grajska vrata, deluje celo filmično, kot bi prihajajoče obojenke morale tudi na simbolni ravni občutiti, da za nekaj časa zapuščajo zunanji svet, svet svobode, in vstopajo v strogo varovano ustanovo. Kaj bi namreč lahko močnejše in bolj simbolno ločilo veliki svetli svet tam zunaj od tesnobne celice tu notri, kot pa ravno debeli in trdni grajski zidovi. Nič manj trden in nič manj varovan ni videti ta edini ženski zapor v državi od moških. A se, po drugi strani, takoj ko vstopiš skozi železna vrata, pravzaprav že na prvem koraku, začuti prisotnost ženske roke: sprejemnica oziroma soba za obiske je čista, na mizi so prti in na njih majhni prtički, na stenah so risbice otrok in vnukov,

prostor je mnogo toplejši od sprejemnice na Povšetovi ulici v Ljubljani. Takrat, prvič, sem šel obiskat stranko, mlado, komaj polnoletno bolgarsko rominjo. 'Padla' je na žeparjenju in kraji na bankomatih, grozilo ji je kakšno leto zavora, doma jo je čakala enoletna punčka. Imela je velike temne oči, ki so bile kljub položaju, v katerem se je znašla, še vedno polne življenja. In upanja. Kako gledati nanjo? Kot na kriminalko ali kot na žrtev? Žrtev neke identitetne in geografske danosti. Ženska. Rominja. Iz Bolgarije. Z gospodarsko opustošene evropske periferije. Trikotnik, ki ne zagotavlja ničesar razen bede. In morda precej jasno vnaprej začrtuje pot prav sem. Za zidove zavora.

Socialne danosti so pomemben dejavnik tveganja, da bo posameznica stopila na pot prepovedanih in kaznivih dejanj, kar se jasno kaže tudi iz večine zgodb v knjigi, ki jo držite v rokah. Seveda niso opravičilo. Samo razlaga. V preveč primerih so si ozadja zgodb o zaporu tako zelo podobna, da bi lahko govorili o naključju. Namesto o vzorcu. V zaporu nesorazmerno večkrat končajo ženske iz neprivilegiranih družbenih slojev, zato moramo v tej okoliščini iskati enega bistvenih razlogov za njihovo usodo. Tudi pri moških zapornikih je zelo podobno. V tem pogledu bi si bile moške in ženske zgodbe iz zavora verjetno precej podobne. Točka, na kateri ženske zgodbe bistveno odstopijo od vzorca moških, pa je močan vpliv partnerja na njihovo usodo. V ženskih zgodbah partner vedno znova igra eno glavnih vlog, bodisi kot nasilnež bodisi kot napeljevalec ali pa vsaj kot tisti odsotni, tisti, ki je odšel, in zaradi katerega je vsa teža družbenega položaja v celoti obremenila pleča junakinj zgodb, ki so pred vami.

V zaporu je tesno. Ne samo zaradi vseh teh žensk, ki se jim je zgodilo ravno to, za kar so morda mislile, da se prav njim ne more (spet drugim se je zgodilo natanko tisto, kar so že dolgo vedele, da se jim bo, pa niso imele volje, moči ali sploh želje, da bi to preprečile, in so se preprosto prepustile logičnemu nizu dogodkov). Ne, zavora ne polnijo samo one. Zapor je poln tudi njihovih obžalovanj. Vsaka zapornica je zanesljivo prinesla s seboj vsaj eno kljub strogemu zaporniškem režimu in omejitvam. To obžalovanje jo po eni strani preganja in muči, po drugi pa ji ponuja izhodiščno točko za neki nov začetek, s projekcijo katerega se – po tem ko pripovedovalka prehodi celotni narativni lok od osebnih okoliščin, preko dejanja do obžalovanja – končuje vsaka od desetih osebnih izpovedi, ki jih lahko beremo v tej knjigi.

Vhodna vrata zavora so namreč tudi njegov izhod. Med njimi se v resnici, če odmislimo še linearnost teka časa, ženska ob prihodu na prestajanje kazni sreča sama s sabo na odhodu od tam. Nazaj na svobodo. Ko se iz zaporniške gotovosti, ki jo začrtujejo stroga pravila režima prestajanja kazni, vrača v negotovost jutrišnjega dne, s katero se bo uspešno kosala samo, če ji je v vmesnem času, času prestajanja kazni, neke med debelimi

zidovi graščine na Igu, obžalovanje uspelo zamenjati za upanje. In za moč. Kar pa ni odvisno zgolj od nje same, ampak v precejšnji meri tudi od vseh nas zunaj. Vseh nas, ki tvorimo družbo, ki jo je začasno, za čas trajanja kazni, izločila iz sebe in zaprla. Ali ji bo uspelo, je v resnici odvisno tudi od tega, ali smo po prestani kazni v obsojenki pripravljeni videti žensko, ki si zasluži še eno priložnost.

Priložnost novega začetka.

SAMICA

Spremna beseda

Milica Antić Gaber, Darja Tadič, Nina Perger, Jasna Podreka, Deja Crnović: Zapor se lahko zgodi vsakomur, a nekaterim prej kot drugim

»Zapor me je tudi naučil, da se moraš naučiti živeti s tem, kar imaš. Mama mi je vedno govorila: »Pokrij se s tako veliko deko, kolikor si velika,« in prav je imela. Meni so pa ves čas noge ven gledale. Na žalost. Ampak danes sem srečna, da mi je deka prav in ne rabim skrbeti, ali mi bodo noge ven pogledale.« (Shia)

Pred nami je zbirka desetih zgodb žensk, ki prestajajo kazen zapora v edinem ženskem zaporu v Sloveniji, na Igu. Spodbujene s feminističnimi pristopi smo želele dati glas tistim, ki so v družbi malo slišane, tistim z roba. Tudi zaradi tega, ker so 'ženske v zaporu', ker niso doma, kjer naj bi jim bilo mesto, v naši družbi še toliko bolj stigmatizirane in marginalizirane.

Preden smo se lotile tega projekta, smo poskušale najti čim več zapisov o zaprtih ženskah v Sloveniji, onkraj tega, kar nam ponujajo pogosto senzacionalistične medijske objave. Žal nismo našle veliko. Še manj je pričevanj samih žensk, ki so prestajale kazen zapora. Zato smo bile toliko bolj vesele treh knjig Slave Rak (*Sem ga res ubila*, *Soba 184* in *Žaznamovana*), ki jih je v zgodnjih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja objavila Pomurska založba (Murska Sobota). V njih med drugim piše, da je kakršna koli podobnost s katerim koli resničnim krajem, osebo ali dogodkom naključna. Iskanje sledi za avtorico, domnevno osebo, o kateri zgodbe pripovedujejo, ni obrodilo sadov. Poleg tega, da je ni več med nami, nas tudi potencialno relevantni viri informacij glede njenega življenja, posebej tistega v zaporu, niso pripe-ljali daleč. Omenjene tri knjige pa so kljub temu fascinanten zapis razmiš-ljanj ženske o zločinu, kazni in krivdi, zaznamovanosti, iskanju odgovorov na vprašanje zakaj, o odnosih znotraj in zunaj zapora. Kot se za knjigo spominov, pretopljeno v leposlovje, spodobi, pa v zvezi z njo ostaja cela vrsta vsaj za nas neodgovorjenih vprašanj.

Pomemben vir informacij pri snovanju projekta je bilo poglavje Neže Mrevlje v knjigi *Ženske na robu*. Antropologinja Neža Mrevlje se je v svojem raziskovalnem projektu (2004–2005) pogovarjala z devetimi ženskami, ki so takrat prestajale kazni v zaporu na Igu. Poskusila je ujeti duha institucije in pokazati življenje v njej skozi individualne poglede žensk, ki so zapor osebno izkusile in bile z avtorico pripravljene deliti svoje izkušnje. S prebi-ranjem njenega dela in pogovorom z avtorico smo tako razjasnile nekatere začetne dileme in vprašanja.

Področje zapora za ženske je prav v obdobju pred nastankom te knjige inten-zivneje raziskovala tudi ena od 'poslušalk in zapisovalk' zgodb, ki so pred

vami. V zaporu na Igu je za namen priprave doktorske disertacije preučevala izkušnje zaprtih žensk in značilnosti izvrševanja zaporne kazni za ženske. Proučevala je statistične podatke o izvrševanju kazni, osebne spise zaprtih žensk, njihov glas pa je v raziskavo vključila z anketo in srečanji fokusnih skupin. S tem je pridobila izkušnje, vtise in znanje, ki so prispevali k našim skupinskim pripravam na stik z zaporom in dialog z zaprtimi ženskami.

Za večino od nas pa je bilo to podajanje na pot v bolj ali manj neznano pokrajino zaporniškega sveta, v svet žensk, ki so morale osebno svobodo, svobodo gibanja, svobodo druženja z njim ljubimi osebami začasno 'zamrzniti'.

V ta svet se nismo podale zato, da bi pokukale za težka zaporniška grajska vrata in potešile svojo znanstveno-raziskovalno ali kakšno drugo radovednost. Tja smo se podale zato, da bi zaprtim ženskam omogočile, da nam odstrejo pogled na to, kdo so, kakšna življenja so živele pred zaporom, kako so se znašle za zapahi, kako tam živijo, o čem razmišljajo in kako se pripravljajo na življenje onkraj zidov odvezete svobode. Poleg tega smo želele, da bi s svojimi zgodbami in s pogledom od znotraj širši javnosti podale najverjetneje nekoliko drugačen pogled na zaporniško populacijo, s čimer bi družbo morda spodbudile k razmislekom in drugačnemu razumevanju tistih, ki se znajdejo v zaporu. Predvsem pa nas je vodila misel, da bi jih tiste_i, brez izkušnje zapora, bolj reflektirano sprejele_i, ko se vrnejo v rutino vsakdanjega življenja z željo, da bi zaživele povsem 'normalno življenje'.

Priprave na vstop v zapor

Zavedale smo se, da naloga, ki smo si jo zadale, ne bo lahka. Zato smo se velikokrat srečale in opravile številne pogovore s strokovnjaki_njami s tega področja pa tudi z vodstvom zapora.

Na začetku je bilo namreč treba posebno pozornost posvetiti omejitvam, ki jih nalaga režim gibanja znotraj zaporske zgradbe – tako v smislu njenih fizičnih kot tudi kontekstualnih posebnosti, saj gre za totalno institucijo (o čemer bo več govora v nadaljevanju).

Po vzpostavitvi stika z vodstvom zapora na Igu smo k sodelovanju povabile vse, ki so v tistem času v njem prestajale kazen zapora. Temu je sledilo posebno informativno srečanje s tistimi, ki jih je sodelovanje pri tem projektu zanimalo. Na tem pogovoru smo predstavile svojo zamisel, načrt in način dela (vključno z zagotovitvijo anonimnosti), ki bi se zaključilo z izdajo knjige njihovih življenjskih zgodb. Za premislek o sodelovanju smo jim dale kar nekaj časa in se šele čez nekaj tednov vrnile z željo po sklenitvi dogovorov o sodelovanju. Že na prvi poziv smo dobile deset prijav in bile s

tem zelo zadovoljne. Čeprav nismo merile na to, da bi bil naš nabor reprezentativen, pa smo bile dejstva, da se je za sodelovanje pri tako 'intimno' zasnovanem projektu odločilo skoraj deset odstotkov vseh takrat na Igu zaprtih oseb (107), zelo vesele.

Sledilo je obdobje individualnih srečevanj s pripovedovalkami, kjer so njihove življenjske zgodbe začele dobivati obrise, knjiga pred vami pa prve zametke vsebine. Srečanja so potekala v prostorih zapora, v prostorih odprtega oddelka poleg glavne zgradbe in celo zunaj območja zapora – na 'svobodi'. Tako je bilo zato, ker so se nekatere sogovornice rajši srečale z nami zunaj zapora in so bile pripovedovanju svoje zgodbe pripravljene posvetiti del svojega časa na prostem izhodu. V času nastajanja zgodb se je kakšni od pripovedovalk prestajanje kazni tudi že izteklo, večina pa jih je ob zaključevanju te knjige še vedno prebivala v zaporski stavbi.

Posebnost priprave tovrstne publikacije se kaže tudi v tem, da je bilo treba od vsega začetka graditi na dobrem sodelovanju z vodstvom zapora. To je ne samo privolilo v sodelovanje, ampak si je vzelo čas tudi za vrsto pogovorov. Bilo nas je pripravljeno dodatno informirati, usklajevati naše obiske z utečenim zaporskim redom in iskati možne rešitve za nekatere bolj zapletene situacije. Zapor je bil celotno obdobje sodelovanja projektu naklonjen. Uvodoma je omogočil večkratne neposredne pogovore z zaprtimi osebami, kasneje pa aktivno sodeloval pri dogovarjanju o oblikah, trajanju in načinu izvedbe naših prihodov in pogovorov z zaprtimi osebami, kakor tudi pri urejanju področja pravic in obveznosti glede varovanja njihovih osebnih podatkov (zlasti v povezavi z zvočnim snemanjem pogovorov), usklajevanju terminov srečanj s pripovedovalkami, zagotavljanju nenadzorovanih in nemotenih srečevanj in organiziral primerne prostore za pogovore ipd.

Da je bilo vodstvo zapora projektu naklonjeno, potrjuje tudi dejstvo, da nam je poleg temeljnih pogojev dela omogočilo tudi spoznavno-informativni ogled zapora, na katerem nam je predstavilo poglobljene značilnosti in nekatere posebnosti življenja v njem, srečale pa smo tudi nekatere druge na tem naslovu bivajoče prebivalke in si ustvarile širšo predstavo o prostorih, v katerih so živeli drobci dogodkov, ki so jih v svojih zgodbah kasneje nizale pripovedovalke.

Naše obiske pripovedovalk so pomembno zaznamovala tudi vstopna srečevanja s pravosodnimi policistkami_i. Ob prihodu so nam, po sicer vsakokratnem varnostnem pregledu, zagotavljale_i, da so se dogovori dejansko tudi uresničevali, ob tem pa z lastnim angažmajem prispevale_i k dodatnemu informiranju in motiviranju pripovedovalk.

Zakaj ta pojasnjevanja?

Preprosto povedano zato, ker zapor ni katera koli institucija. Eden pomembnih raziskovalcev zapora v sociologiji, E. Goffman (1961) jo opredeli kot *totalno institucijo*, za katero je značilno, da je življenje v njej pomembno označeno tako z distanciranostjo in relativno izoliranostjo od družbenega življenja, kot tudi z nekaterimi specifičnimi značilnostmi, ki so skupne osebam, nameščeni v njej (npr. prestajanje zaporne kazni). Podobno kot velja za Goffmanovo analizo, je tudi namen tega dela prikaz vsakdanjega življenja v totalni instituciji. Pri tem pa je specifična našega dela osredotočanje na izkušnjo prestajanja zaporne kazni v zaporu za ženske v Sloveniji. Zapor za ženske smo izbrale tudi zato, da bi zamajale precej razširjeno predstavo o spolni nevtralnosti totalne institucije in v ospredje postavile življenja spregledane, preslišane in utišane družbene skupine žensk v njej.¹

Prezrtost žensk in njihovih izkušenj namreč ni le splošna družbena značilnost. Kaže se tudi v izbranem tipu totalne institucije, navsezadnje v tem, da se raziskovalni interesi močno prevešajo na stran obravnavanja in analiziranja moških na prestajanju zaporne kazni, medtem ko so raziskave, ki se primarno osredotočajo na ženske, redkejša (McCorkel 2003; Jiang in Winfree Jr. 2006). To pomeni, da se specifične izkušnje žensk, ki so tudi spolno zaznamovane, pogosto izgubijo v domnevni spolni nevtralnosti izkušnje prestajanja kazni zapora. Ob tem, da so njihove siceršnje družbene pozicije močno zaznamovane s kategorizacijo po spolu, pa ne smemo zanemariti dejstva, da nanje vplivajo vsaj še socialni status in etnična pripadnost. Da gre pri prestajanju kazni zapora pri ženskah za spolno specifično izkušnjo, je prepoznala in opozorila tudi OZN in leta 2010 kot dopolnitev pravilom za ravnanje z zaprtimi osebami sprejela še posebna pravila o ravnanju z zaprtimi ženskami – t. i. 'Bangkoška pravila' (UN, 2011) – s katerimi naslavlja prav te specifične.

Spolno nevtralna obravnava prestajanja zaporne kazni danes še vedno spregleduje, da imajo ženske na prestajanju kazni zapora tudi mnoge specifične potrebe in so zaradi tega izpostavljene nepriviligiranostim, prepletenim s spolno zaznamovanimi, širše družbenimi razmerji moči. Ta izhajajo iz: neprimerno pogostejših izkušenj z različnimi oblikami nasilja

¹ Z izrazom 'ženske' imamo na tem mestu v mislih osebe na prestajanju zaporne kazni na Igu, ki so sodelovale pri nastajanju te knjige s pripovedovanjem svojih življenjskih zgodb, ter osebe, ki so prepoznane kot ženske z vidika uradnih formulacij spola. Zavedamo pa se, upoštevajoč še posebej pomanjkljive smernice na tem področju, da obstaja velika verjetnost, da so nekatere osebe nameščene tudi v zavode za prestajanje kazni zapora v skladu s pripisanim in pravno prepoznanim spolom, ne pa v skladu z njihovo lastno spolno identiteto. Izkušnja totalne institucije zavoda za prestajanje kazni zapora je v teh primerih nedvomno specifična, kar dokazujejo tudi statistike o izkušnjah transspolnih oseb, tj. oseb, ki se ne identificirajo s spolom, pripisanim ob rojstvu, z različnimi oblikami nasilja znotraj totalne institucije zapora (James, in drugi 2016), in tudi neulovljiva skozi perspektivo cispolnih oseb, tj. oseb, ki se identificirajo s spolom, ki jim je bil pripisan ob rojstvu.

(tudi spolnega) pred samim izrekom zaporne kazni; oteženega dostopa do pravične obravnave (kar je pogosto povezano tudi z njihovim nižjim socialno-ekonomskim statusom, ki je posledica pogostega neenakega obravnavanja in vsiljenih izbir na področju izobraževanja, neenakih možnosti pri zaposlovanju in napredovanju); pogostejše in intenzivnejše obremenitve s skrbjo za druge (otroke in starejše oziroma posebne skrbi potrebne sorodnike_ce). Po izteku zaporne kazni pa se soočajo tudi z večjo stopnjo stigmatizacije (United Nations Office on Drugs and Crime, 2014). Ena redkih analiz, ki ne spregleda spolne specifikacije življenja zaprtih žensk in je nastala tudi na podlagi lastnih izkušenj, opazovanja in kasnejše analize dogajanja v zaporu, je delo z naslovom *Resistance behind bars* izpod peresa Victorie Law (2012). Avtorica v njem med pomembne specifične tematike uvršča tudi ovire pri osnovni skrbi zase, odnos med materami in otroki, spolne zlorabe, žensko delo ipd.

Kljub nakazanemu manku spolno nevtralnega pristopa namen tega dela ni raziskovalno zasnovana analiza spolno zaznamovanih razlik med moškimi in ženskami na prestajanju zaporne kazni, saj bi bilo za to treba zbrati tudi življenjske zgodbe moških na prestajanju zaporne kazni. Naš namen je bil predvsem zapolnitev skorajda popolne odsotnosti pripovedi žensk, tudi z upanjem, da bodo njihove zgodbe služile kot trajno opozorilo na nevidnost družbene skupine žensk v specifičnih poljih, organizacijah in institucijah, vključno z zavodi za prestajanje kazni zopora.

Kakšen je bil naš metodološki pristop?

K obravnavanju izkušnje prestajanja kazni zopora smo pristopile s tehniko narativnega intervjuja oziroma življenjske zgodbe, saj ta omogoča pridobitev vpogleda v življenjsko pot osebe in v tiste ključne dogodke, obdobja in delovanja, ki so pomembna zanjo in ne nujno zgolj za nas raziskovalke (Jovchelovitch & Bauer, 2007). S tehniko pripovedovanja življenjskih zgodb se lažje in celoviteje, zagotovo pa ne povsem, razbremenimo razmerij moči, raziskovalne in družbene asimetrije (Bourdieu, 1999a), ki obvladujeta situacijo med osebo, ki sprašuje oziroma posluša, in tisto, ki pripoveduje. Gre torej za situacijo, ki jo zaznamujejo določene družbene kategorizacije in distinkcije: razlike med biti zunaj zopora in biti v njem, stigmatiziranja po osi izkušnje prestajanja kazni zopora in prevladujoče akademskimi pozicijami spraševalk in poslušalk, zaznamovanih z močjo institucionalizirane vednosti, če omenimo samo najbolj izrazite.

Naše priprave na intervjuje po opisani tehniki so se po študiju relevantne literature in smernic za izvajanje narativnega intervjuja nadaljevale s pogovori o nejasnostih, dilemah in individualnih negotovostih pri rabi tovrstne tehnike. Načrt izvajanja pogovorov je vsaj iz vsebinskega vidika

ostajal namenoma ohlapno opredeljen, zato da bi bila oseba, ki svojo zgodbo pripoveduje, pri tem čim bolj svobodna in je ne bi omejevali ozko zamejeni interesi, pričakovanja ali stereotipi poslušalke. V skladu s tem smo tematske sklope (življenje pred izkušnjo zavora, doživljanje zaporske situacije, vpliv le-te na odnose z najbližjimi, pričakovano vsakdanje življenje po zaporu) le grobo uokvirile. To pa ne pomeni, da je pogovor temeljil na ležerni odsotni prisotnosti poslušalke. Nasprotno, naša vloga pri pogovoru je izhajala iz aktivnega in metodološko utemeljenega poslušanja (Bourdieu, 1999a). Vsaka življenjska zgodba, ki smo jo imele priložnost poslušati, je bila za nas specifična, neponovljiva in legitimna. To smo izkazovale tudi s tem, da smo pripovedi sledile tako, da smo uporabljale enake izraze in besede, kot jih je v pripovedi o svojem življenju uporabljala pripovedovalka (Bourdieu, 1999a; Jovchelovitch & Bauer 2007).

Pri tem je pomembno opozoriti, da o osebi, ki je pripovedovala svojo zgodbo, predhodno nismo vedele ničesar, prav zato, da nam vnaprejšnja vednost ne bi preprečila neobremenjenega poslušanja pripovedi. Prav tako nismo želele biti seznanjene z značajem kaznivega dejanja osebe in o tem tudi nismo povpraševale, saj ta podatek za namene naše knjige ni bil osrednjega pomena. Če nam je bila ta informacija povedana, je bilo to storjeno samoiniciativno oziroma na željo pripovedovalke.

Pomembno je opozoriti tudi, da v nasprotju s kvantitativnimi raziskovalnimi pristopi, kvalitativni, skupaj s tehniko življenjske zgodbe, omogočajo vpogled, v katerem se pogosto razkrije, da pripovedi, ki se zdijo izrazito intimne, neredko izražajo nasprotja in napetosti družbenih struktur (Bourdieu, 1999b). Pri tem je treba vedeti, da pri pripovedovanju življenjskih zgodb raziskovalka ne more biti distancirana poslušalka. Pri pridobivanju zgodb gre za relacijski proces, ki se nedvomno dotakne tudi poslušalke (Rooke, 2010), in nas se zagotovo je.

Poslušati pripovedi in razumeti situacije

Naloga, ki je bila pred nami, zato še zdaleč ni bila preprosta. Podajanje v realnost zaporniškega sveta, ki je v precejšnjem delu močno drugačna od nam znane realnosti, je pred nas postavljalo številne izzive. Razlogov za to je bilo seveda več. Ne le, da spraševalke nimamo izkušnje bivanja v zaporu, tudi naše predstave o ljudeh, ki v njem prebivajo, so praviloma izkrivljene in oblikovane na podlagi stereotipov in predsodkov, ki do nas prihajajo iz senzacionalističnih predstav različnih medijev in mainstream popkulture.

Zato se je bilo že na začetku treba soočiti tudi z lastnimi sivimi pegami in predsodki, ki jih ima nedvomno vsakdo, ne glede na stopnjo senzibiliziranosti za posamezna vprašanja.

Že omenjena odločitev, da o pripovedovalkah ne bomo imele vnaprejšnjih informacij oziroma podatkov, se je izkazala za izjemno pomembno. Pripovedovalke so nam predstavile svoje življenjske poti z orisom dogodkov, ki so se zdeli najpomembnejši njim. V njihovo pripoved praviloma nismo posegale, razen v primeru, ko so bili deli pripovedi preveč nejasni in nerazumljivi za razumevanje celotne zgodbe.

Poleg zgoraj navedenih izzivov pa smo se pri poslušanju zgodb znašle tudi pred nekaterimi drugimi. Številne situacije, o katerih so pripovedovale zapornice, so bile za nas nove. Razumevanje pripovedi je bilo velikokrat pogojeno z razumevanjem celotnega življenjskega konteksta pripovedovalke. Jezik pa je pri tem pomenil še dodatno težavo, saj je bilo treba pomene pogosto razvozlati. Zaporniški žargon je namreč precej posrečen, neposreden in specifičen, prav tako je specifična terminologija, povezana s kazenskimi sankcijami in zaporniškim redom. Zato smo morale večkrat prositi za dodatna pojasnila samo pripovedovalko, iskati odgovore v predpisih, ki urejajo prestajanje kazni zapora, ali pa se posvetovati v neuradnih pogovorih z osebami, ki se s tem področjem ukvarjajo in terminologijo poznajo.

Prav zato smo se določile, da bo ta publikacija vsebovala slovar manj znanih izrazov, kjer bodo pojasnjeni osnovni zaporski žargonski izrazi, izrazi, povezani s pravili v zaporu in izrazi, ki se nanašajo na institute, ki urejajo kazen zapora.

Jezik pa ni pomenil ovire samo zaradi našega nepoznavanja specifičnih izrazov. Med pripovedovalkami so bile tudi osebe, katerih materni jezik ni slovenščina. Čeprav so vse govorile tudi slovensko, je ena svojo življenjsko zgodbo želela povedati v svojem maternem jeziku, saj se je tako, kot je pojasnila, lažje izražala in predvsem pojasnjevala določena čustvena stanja. Zgodbo smo kasneje prevedle v slovenski jezik, kar je pomenilo dodatni izziv.

Pri poslušanju posamezne zgodbe je imela vsaka od poslušalk pred očmi predvsem to, da jo mora razumeti, saj je bil naš cilj iz pripovedi sestaviti razumljiv in logičen zapis življenjske zgodbe. Tudi zato smo se z vsako pripovedovalko srečale večkrat. Zgodbe, ki smo jih slišale, so v naših očeh zelo kompleksne in vsebinsko bogate. Za razumevanje kompleksnih življenjskih situacij pa je bilo pomembno spoznati tako pripovedovalkino življenje pred izkušnjo zapora, njeno doživljanje zapora, kakor tudi njeno vizijo življenja po zaporu.

Kako napisati zgodbo?

Čeprav govorimo o življenjskih zgodbah, naša življenja ne potekajo v

pravilnem dramaturškem loku, temveč jih tako osmislimo šele naknadno. Pripovedovanje o lastnem življenju je tako že samo po sebi podvrženo poskusom osmisлити ga in dogodkom pripisati vzroke in posledice. Z omenjeno težnjo se srečamo tudi pri zapisovanju in oblikovanju zgodbe.

Zapisovanje povedane zgodbe je od nas zahtevalo določene odločitve, na primer: naj si dogodki sledijo kronološko ali tematsko, naj bo pripoved osredotočena na določeno življenjsko obdobje ali naj stremi k pregledu celotnega življenja. Pri vsem tem pa se je zastavljalo tudi vprašanje, kaj se bo, ob omenjenih odločitvah, zgodilo z jezikom pripovedovalke.

Ker je bilo naše vodilo, da pri pogovorih s pripovedovalkami postavljamo čim manj vprašanj, smo ga praviloma začele z: »Povejte mi, kako je bilo, ko ste prišli v zapor.«

Čeprav naj bi v nadaljevanju pogovor vodile s podvprašanji le, če bi se pripovedovanje ustavilo ali če bi prišlo do nejasnosti, so bili pogovori strukturirani predvsem na podlagi asociacij, toka zavesti. Vprašanje o prihodu v zapor se je denimo izkazalo za dovolj močan sprožilec misli in spominov, zato je bilo številne zgodbe mogoče začeti tam, kjer so se začeli pogovori: pri prvem dnevu v zaporu.

Da ne bi pretirano posegale v pripovedi, smo večinoma sledile njihovemu toku. Ker smo se s pripovedovalkami srečale večkrat, so se nekateri deli zgodb ponavljali, izkristalizirali, dobili nov pomen, in prav tu je zapisovanje povedanih zgodb zahtevalo največ urejanja in prilagajanja. Bolj kot kronološkemu urejanju pripovedi in tvorjenju zgodbenega loka, smo se posvečale temu, da si deli pripovedi sledijo v smiselnem zaporedju glede na temo, hkrati pa smo dopustile nekatere asociativne preskoke, saj ti prinašajo svojevrstno sporočilnost. Cilj je bil torej zapisati zgodbe, ki bodo čim bolj zveste pripovedi, predvsem pa slediti njihovim vzročno-posledičnim zankam in ne ustvarjati svojih.

Ker smo se pogovorov lotile z dogovorom, da v sogovornice ne drezamo z vprašanji, vse zgodbe ne pojasnjujejo razlogov za prestajanje zaporne kazni. Sogovornice so povedale toliko, kolikor so želele. Medtem ko so bile nekatere zelo neposredne, so druge razloge in dogodke opisovale posredno. Vse zapise zgodb pa so pripovedovalke na koncu pregledale. Avtorizacija vsebine zgodbe je bila pogoj za vključitev njenega zapisa v to knjigo.

Ker gre za osebne izpovedi, je bilo pomembno, da pri zapisu ohranimo tako vsebino kot slog pripovedovanja. Pri zapisih smo zaradi lažjega branja zgodbe zapisale v precej sproščenem knjižnopogovornem jeziku. Naše vodilo pri tem je bilo, da v čim večji meri ohranimo duh jezika pripovedovalk. Stremele pa smo tudi k temu, da zgodba poteka podobno, kot je bila povedana. S podobnimi

strukturami povedi, zaporedjem besed, s tu in tam ohranjeno neknjižno, slengovsko besedo ipd.

Naj poudarimo, da smo sicer želele slišati čim več, a pri tem nismo hotele vsiljevati lastne agende. Hotele smo zapisati čim več, a hkrati uresničiti obljubljeni anonimnost in otežiti prepoznanje pripovedovalk. Naš cilj in zaveza sta bila zakriti njihovo identiteto brez potvarjanja pomembnih dejstev. Iskanje ustreznih rešitev je zato od nas ves čas terjalo ustrezno pozornost, preizpraševanje in dogovore.

Kako so pripovedi vplivale na nas?

Obiskovanje zapora, stiki z osebjem, srečanja s pripovedovalkami, poslušanje njihovih pripovedi in oblikovanje zapisov življenjskih zgodb za objavo je bil tudi za nas večsmeren in večplasten proces, v katerem nismo mogle zavzeti zgolj objektivnega, nepristranskega znanstvenega stališča, kar tudi sicer ni bil naš namen, pa vendar je treba to poudariti. Naš pristop je bil angažiran in akcijski. Želimo, da bi v zgodbah pripovedovalk videle_i, da so to ženske, ki svoja življenja živijo tudi kot delavke, direktorice, brezdomke, lastnice podjetij, dolgotrajno brezposelne, izbrisane sodržavljanke in seveda tudi matere, babice, prijateljice, partnerice, hčerke ali sestre, na kar se v zunanjem svetu pozablja, ko jih mislimo kot zapornice. Prav zato je poslušanje zgodb in kasneje zvočnih posnetkov ter prebiranje zapisov na nas pustilo pečat. Njihove besede so zarezale v naš vsakdan in nas vznemirile, da smo še dolgo premlevale, se jezile, žalostile ali veselile. Včasih so nas slišane življenjske preizkušnje, s katerimi so se pripovedovalke soočale, spravile za hip tudi v obup, spet drugič pa so nam dajale moč in energijo za nadaljnje spopadanje s krivicami in neenakostjo.

Zgodbe, ki so jih pripovedovalke delile z nami, so nas večkrat opomnile na to, da izkušnja zapora, poleg soočanja s totalno institucijo, pomeni tudi oziroma predvsem soočanje z lastnim življenjem. Pripovedovalke so namreč velikokrat razmišljale o tem, kaj se jim je zgodilo pred zaporom, kaj se jim dogaja v njem, kakor tudi o pričakovanjih v zvezi s prihodnostjo, ki bo sledila zaporu. Večsmernost njihovih izkušenj se kaže v tem, da iz nekaterih zgodb razberemo, da pripovedovalke v zaporu trpijo, iz drugih pa veje spoznanje o zaporu kot izhodu v sili ali celo kot prvi učinkoviti rešitvi posameznice pred nevarnostmi in negotovostmi 'svobodnega' sveta. Ta ugotovitev zagotovo korenito zamaja zdravorazumski in splošno sprejeti smoter zapora kot agenta zaščite družbe in tudi kot zgolj represivne institucije.

Pri tem seveda nismo mogle mimo razmislekov o razmerju med temeljnimi izzivi vsakdanjega življenja in viri, ki so v družbi za uresničitev teh izzivov nekomu dosegljivi, drugemu manj, nekomu pa sploh ne. Zlasti pa njihove pripovedi napeljujejo k ponovnemu razmisleku o razmerju med

potrebami in željami v življenju oseb na prestajanju kazni zapora in viri, ki so jim dostopni, da te potrebe in želje uresničujejo. V tem kontekstu deklarirana ideja o 'prevzgojni' moči zapora v njihovih zgodbah mestoma izpade smešno.

Pripovedovalke so nas s svojimi dragocenimi vtisi iz vsakdanjega življenja v zaporu opomnile na nekatere bolečine tamkajšnjega življenja, ki jih je z znanstvenimi merili in besedili skoraj nemogoče ujeti. Trenutek spoznanja – kot ga na primer izpostavi ena od pripovedovalk – da je bilo neodvisno od nje na naslovu zapora prijavljeno njeno novo uradno začasno bivališče, utegne namreč obetati več, kot le spoznanje, da bo nov podatek sporočila bližnjim, ki ji bodo morda poslale_i kakšen evro ali pismo. Morda pomeni vsaj še to, da je zapor njen novi dom, tisti zunaj pa njen nekdanji dom.

Zaznale smo, da pogovori s pripovedovalkami pogosto pričajo o izjemni moči oseb, ki vztrajajo, skušajo preživeti in se preživljajo v neenakih in rigidnih pogojih, ki jih pomembno določajo nadosebne družbene strukture, iz katerih ni enostavno izstopiti in jih preseči. Četudi se torej 'zapor lahko zgodi vsakomur!', se vendarle zdi, da so nekatere življenjske poti že vnaprej bolj začrtane v to smer kot kakšne druge. Kako povedne so te besede, lahko preverite tudi v knjigi *Brothers and Keepers* Johna Edgarja Widemana. Gre za resnično zgodbo življenjskih trajektorij dveh bratov, od katerih je eden zaradi ropa in uboja prestajal dolgoletno zaporno kazen, drugi pa uspešno hodi po poti večkrat nagrajenega avtorja in zaslužnega profesorja univerze Brown (Pensilvanija) v Združenih državah Amerike.

Čeprav smo do nekaterih medijskih objav in mainstreamovskih filmov in serij lahko kritične, pa so obiskovanje zapora in pogovori z obsojenkami utrdili nekatere predstave, prikazane v njih. Predvsem o tem, da gre v zaporu za nekakšen pekel (po Sartru), kjer nas bolj kot dejstvo, da smo v peklu oziroma zaporu, mučijo ljudje, s katerimi smo v tem prostoru pristale_i.

Deli zgodb pričajo o tem, kako nenadomestljivo vlogo ima prvoosebna pripoved pri globljem razumevanju izkušnje zapora. A za delitev tovrstnih izpovedi sta potrebna tudi pogum in uvid. Prav s tem pa so nas pripovedovalke najbolj presenetile, saj teh lastnosti žal pogosto ne premorejo (premoremo) osebe z večjo družbeno močjo, pa bi bilo prav, da bi ju.

Kakšna so sporočila širši javnosti?

Iz letnega poročila Zavoda za prestajanje kazni zapora Ig za leto 2016 je mogoče razbrati, da je bila kapaciteta zavoda 86 zaprtih oseb, da je bilo povprečno število zaprtih oseb v tem letu 93, kar je za približno 23 odstotkov

več kot v preteklem letu. Kar pomeni, da je bil zavod ob začetku našega projekta (začetek leta 2017) še bolj natrpan, saj je takrat v zaporu prebivalo kar 107 oseb, se je pa njihovo število ob zaključku našega projekta spet zmanjšalo. Pa vendar lahko rečemo, da tudi ta primer potrjuje že znano dejstvo, da so naši zapori prenatrpani.

V razmerah, ko v eni sobi živi šest, osem ali več oseb, katerih življenje se odvija na nekaj kvadratnih metrih, je še posebej problematično to, da na teh nekaj kvadratnih metrih živijo osebe, ki si skupnega bivanja niso izbrale ali želele. Zato ne preseneča, da pripovedovalke opozarjajo na nevzdržne odnose z drugimi zaprtimi. Pri tem se pogosto čudijo, da osebe ne naredi več za to, da bi se odnosi med njimi izboljšali. Težavnost njihovega skupnega bivanja in bremena, ki jih kazni zapora prinaša, jim še dodatno preprečujejo, da bi se med seboj povezale in organizirale.

V takšnih razmerah so zato na tako majhnem prostoru še bolj vidne taktike in strategije razmerij moči in celo oblasti, od principa 'deli in vladaj' do ustvarjanja podrejenosti, ki človeku jemlje dostojanstvo in voljo do življenja. Številne med njimi si zato bivanje v zaporu poskušajo olajšati z delom na sebi, z obiskovanjem šole, koristnim delom ali umetniškim ustvarjanjem. Ne glede na vse pa je iz vseh zgodb mogoče razbrati, da je zapor predvsem udarec za človekovo dostojanstvo.

Dodatna težava je pomanjkanje strokovnega kadra, ki bi se več ukvarjal z njimi. V času naših obiskov so v tem zaporu delovale_i: 2 pedagoginji, ena psihologinja, ena zdravstvena delavka, 2 socialni delavki in 4 delovne_i inštruktorice_ji, kar je občutno premalo. To kadrovsko podhranjenost pa ob zaposlenih močno občutijo tudi zaprte osebe, ki so nam večkrat poročale o tem, kako ne pridejo na vrsto za obravnavo, kako obravnave trajajo prekratek čas in po njihovem mnenju ne razrešujejo pravih problemov ob pravem času.

Precejšno težavo pri tem pomeni tudi dejstvo, ki so ga poudarile nekatere sogovornice, da bi namreč poleg teh pogovorov potrebovale tudi pogovore z zunanjimi strokovnjakinjami_ki, ki bi bile_i neobremenjene_i z zaporskim odnosom in bi jim zato tudi lažje nudile_i razumevanje in podporo glede njihovega spoprijemanja z vključevanjem v vsakdanje življenje med prestajanjem kazni in po njej.

Iz številnih zgodb pa veje tudi spoznanje, da je pripovedovalke v življenju močno zaznamovala za našo družbo očitno značilna strukturna percepcija ženske kot bitja, ki mora ubogati, se podrejati, se ne upirati, ki mora v ospredje postavljati druge in ne sebe. Percepcija, da je treba družino za vsako ceno ohraniti skupaj, da je za družinske odnose najbolj odgovorna ženska in da mora zato čim bolj poskrbeti za druge družinske članice_e,

ob tem pa prenašati ponižanja, žalitve in nasilje partnerjev ali mož, ker so oni očetje njihovih otrok; da mora ženska najprej poskrbeti za druge ali jih rešiti, in šele potem (če sploh pride na vrsto) poskrbeti zase; da se upirati ustaljenim normam in pričakovanjem ni vredno, saj se zaradi tega znajdeš samo v še slabšem položaju.

Iz nekaterih zgodb vsaj posredno leti kritika tudi na odvetniško delo. Plačevanje odvetniških storitev je nekatere pripovedovalke predvsem finančno izčrpalo, ni pa našlo pravih rešitev zanje (predvsem pri premoženjskih kaznivih dejanjih), zato jih je kasneje 'rešil_a' odvetnik_ca po uradni dolžnosti. Pogosto se jim je tudi zdelo, da niso bile dovolj natančno informirane o realnih možnostih izidov njihovih primerov na sodiščih.

Predvsem pa njihove pripovedi na nek način, čeprav ne (nujno) izrecno, kažejo tudi zrcalo družbi, odsevajo njene globoko zakoreninjene neenakosti in manifestirajo naše zakasnele ali celo prepozne odzive pri naslavljanju le-teh. Prav kaznovalni sistem je, kot pravi Wacquant (2002), postal največji motor socialne razslojenosti in kulturnega razlikovanja. Zapor je zato okno v globoka nasprotja in najtemnejše skrivnosti naše dobe.

Ob zavedanju, da izkušenj prestajanja kazni zapora ne gre romantizirati, se v glavnini teh pripovedi odpira vprašanje ustreznosti tovrstnega kaznovanja, katerega primarni namen naj bi bila 'resocializacija'. Zdi se namreč, da se kaznovanje v praksi izkazuje bolj kot mehanizem destabiliziranja in rahljanja obstoječih odnosov zaprte osebe, kot mehanizem odtegotovanja že tako redkih virov, ki zagotavljajo preživetje, in kot producent negativnega simbolnega kapitala, povezanega s stigmatom prestajanja kazni zapora. To pa domnevno 'resocializacijo' v primeru žensk še dodatno otežuje, namesto da bi jo spodbudilo.

Skratka, zdi se, da kar nekaj pripovedi v tej knjigi ne bi brali, če bi podporne infrastrukture, vključno z državnimi, dovolj učinkovito, ustrezno in pravočasno nudile vires in podporo za drugačne odločitve v življenju ranljivih posameznic. Prav zato se zdi, da je izkušnje prestajanja zaporne kazni treba brati in misliti na ozadju družbenih struktur, ki pomembno določajo individualne priložnosti in manevrski prostor individualnih življenjskih poti. Tudi zato, da bi se lepega dne ne zbudili za zapahi.

Viri in literatura

Bourdieu, P. (1999a): Understanding. V: Bourdieu: *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society*. Cambridge: Polity Press, str. 607–626.

Bourdieu, P. (1999b): The contradictions of inheritance. V: *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society*, Pierre Bourdieu et al. Cambridge: Polity Press, str. 507–513.

Goffman, E. (1961): *Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. New York: Anchor Books.

James, S. E., Herman, J. L., Rankin, S., Keisling, M., Mottet, L., & Anafi, M. (2016): *The report of the 2015 U.S. transgender survey*. Washington DC: National center for transgender equality.

Jiang, S., & Winfree Jr., T. L. (2006): Social support, gender, and inmate adjustment to prison life. V: *The Prison Journal*, 1 (86), str. 32–55.

Jovchelovitch, S., & Bauer, M. W. (avgust 2007): *Narrative interviewing* Prevezeto 1. januarja 2017 iz LSE Research Online: <http://eprints.lse.ac.uk/2633>.

Law, V. (2012): *Resistance behind bars*, The Struggles of Incarcerated Women. Oakland: PM Press.

McCorkel, J. A. (2003): Embodied surveillance and the gendering of punishment. V: *Journal of contemporary Ethnography* (32), str. 41–76.

Mrevlje, N. (2009): Ko ne vidiš trave tri leta V: Adam A., Drašler J., Župevc K., Mrevlje N., Kalčič Š. (2009), *Ženske na robu*. Ljubljana: Institutum Studiorum Humanitatis, str. 99–129.

Rak, S. (1970): *Sem ga res ubila*: dnevnik zločinke. Murska Sobota: Pomurska založba.

Rak, S. (1971): *Soba št. 184*: dnevnik zločinke. Murska Sobota: Pomurska založba.

Rak, S. (1972): *Žaznamovana*: dnevnik zločinke. Murska Sobota: Pomurska založba.

Rooke, A. (2010). Queer in the field: On emotions, temporality and performativity in ethnography. V Browne K., & Nash C. J. (Ured.), *Queer methods*

and methodologies: intersecting queer theories and social science research). Farnham: Ashgate Publishing Limited, str. 25-39.

United Nations. (2011). *United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules)*. A/RES/65/229.

United Nations Office on Drugs and Crime. (2014). *Handbook on women and imprisonment*. New York: United Nations

Wacquant, L. (2002): The curious eclipse of prison ethnography in the age of mass incarceration. V: *Etnography*. 3(4). str. 371–397.

Wideman, J. E. (2005): *Brothers and Keepers*. Boston, New York: A Mariner book.

1013304

BOTLER
NE DELA

Z mlinskimi kampi do kruha

Okostja življa med obdarbi

Na premiero peljala dvoječica

Češka na mineral

Črna cesut po smrti

Alagrade najbo vobojni

Nora ntsel

Sedem načrtov, ki bi

Katja je... Miša

Zgodbe

Ajša

Ajša je v zaporu četrtič, na Igu tretjič. Vsakič je bila obsojena zaradi tatvin, ki jih je storila pod vplivom drog, od katerih je bila odvisna osemnajst let. Zdaj je 'čista', ponovno se je vpisala na srednjo šolo in čaka na odpust.

Imela sem 1,8 kilograma preveč

Ko sem bila stara štiri leta, sem začela hoditi k baletu. To so bile moje sanje, vedno sem hotela biti balerina. Zanimalo pa me je tudi frizerstvo, tako da sem vzporedno delala frizersko in baletno srednjo šolo. Po koncu srednje baletne šole sem bila stara sedemnajst let, višje baletne šole pa pri nas takrat še ni bilo. Vmes so nas poučevali učitelji iz Rusije. Ker sem imela 1,8 kilograma preveč, so mi rekli, naj v tistem letu, preden se odpre višja baletna šola, shujšam. Tisto leto sem nastopala v gledališču, bila sem v *Hrestaču*, *Labodjem jezeru*, postala sem del gledališke družbe. Treningi so bili po dva- do trikrat na dan, po dve, tri ure, kar telo težko zdrži. Zaljubljena sem bila v nekega baletnika, ki mi je takrat, da bi lažje zdržala, ponudil drogo.

Če po resnici povem, še danes ne vem povsem točno, kaj je bilo v tisti mešanici, ampak po vseh mojih dolgoletnih izkušnjah z drogo bi rekla, da kokain in heroin skupaj. Zdelo se mi je kot v filmu, ko mi je dal to za

posnifat v avtu. Najprej sploh nisem vedela, kaj naj s tem počnem. Kar nerodno mi je bilo, ko je rekel: »Saj si že kdaj, a ne?« Jaz pa sem odgovorila: »Ja, ja, seveda.« Nerodno mi je bilo reči ne, pa sem bila stara sedemnajst let. Rekla sem mu: »Daj ti najprej,« da sem sploh videla, kako to zgleda, on pa je bil k sreči oziroma nesreči tako požrešen, da mi je pustil čisto malo. Pred tem sem imela slabo izkušnjo, ko sem poskusila travo, in ni šans, da se je še kdaj pritaknem, ker mi je bilo slabo. Če bi bilo tiste mešanice takrat kaj več, bi mi bilo tudi zagotovo slabo. Ampak po drugi strani pa je morda ne bi nikoli več vzela. Bilo je belo in rjavo skupaj, in spomnim se, da so to takrat jemali. Kokain, da si imel malo več kondicije, da nisi bil lačen, heroin pa, da si bil vseeno toliko umirjen, da nisi bil opazen. Pa da si se lahko potem spočil.

Ko sem to poskusila drugič, tretjič, je bilo vse okej, vse je štimalo, pa sem rekla nič, bom en mesec to jemala, da shujšam, potem bom pa nehala. Ampak seveda ni šlo tako. V gledališču smo bili zaključena družba, imeli smo svoj bar, in tam si si samo vzela, kar si hotel. Tako se je začelo. Od četrtega leta dalje sem poslušala, naj shujšam. Tudi ko sem bila suha, sem imela premočne boke, stegna, enostavno so mi to nonstop govorili. Še danes imam težave z motnjami hranjenja, ali se stradam in se tako kaznujem, ali pa imam bulimijo. Ponavadi gre človek iz ene odvisnosti v drugo. Ko sem prenehala jemati drogo, sem avtomatično prešla na hrano. Imela sem že sto dvajset kilogramov, pa mi je zdaj, odkar sem v zaporu, uspelo shujšati za štirideset kilogramov.

Z drogo sem želela potlačiti spomin na posilstvo

Mislím, da sem hotela z drogo tudi potlačiti to, da sem bila pri šestnajstih letih posiljena. Nisem hotela povedati, kdo je bil, ker sem se bala. Imam deset let mlajšega brata, in takrat sem dobila sporočilo, naj pazim nanj, ker oseba, ki me je posilila, ve, kam hodi v vrtec. O tem bom spregovorila s policijo, ko pridem iz zapora, vmes pa sem veliko tega predelala že z zavodsko psihologinjo. Z njeno pomočjo sem o tem končno lahko z nekom spregovorila, za kar sem ji zelo hvaležna.

Takrat sem si želela predvsem nastopati, in ko sem imela možnost, da bi se vpisala na višjo baletno šolo, se nisem, raje sem izbrala gledališče. Potem so sledili rave partiji, delala sem koreografije za plesalke v Ambasadi Gavioli in Klubu K4. Oče mi je pomagal, da sem odprla svoj frizerski salon, kjer mi je še kar šlo, a ko je po denacionalizaciji lastnik dobil nazaj stavbo, v kateri sem imela salon, je najemnino tako povišal, da sem ga morala zapreti.

Pri dvajsetih letih sem bila tako čisto zmedena in sem začela kar konkretno jemati droge, šele zadnjih šest let sem se drogirala z iglo, ampak redko v roke, ker sem še vedno frizirala in sem pazila na te stvari. Skrivala sem se

tudi pred partnerjem, ki me je vmes pustil, ker ni več zdržal. On mi je rekel, naj grem na metadon, in tega sem potem jemala osemnajst let. On ni vedel veliko o drogi, tako da ni opazil, koliko v resnici jemljem. Šel je na primer v službo, jaz pa sem si dopoldan to porihkala, in ko je prišel domov, je bilo že vse v redu. Ko je šel zvečer spat, sem šla na stranišče in se zadela. Potem se je odselil in me samo občasno prišel pogledat, dvakrat mi je celo rešil življenje, ker sem bila že čisto paranoična in sem se zaklepala v omaro, imela sem privide in prisluhe.

Hvaležna, da so me zaprli

Predlani sem izvedela, da so moji bližnji preiskovalnega sodnika prosili, naj me zapre, saj so videli, da ni druge možnosti in mi bodo kmalu hodili sveče prižigat, če bo šlo tako naprej. Prvič sem bila na prestajanju kazni na Igu zaradi tatvine, vmes pa sem prestajala kazen še na Dunaju, ker sem v neki dunajski trgovini ukradla tester neke kreme. Nato sem bila znova obsojena, šest mesecev sem bila v priporu v Celju, zdaj pa sem spet na Igu, čez nekaj mesecev grem ven. Preden me izpustijo, bom šla še za tri mesece na detoksikacijo na Center za zdravljenje odvisnih od prepovedanih drog. Ko se ozrem nazaj, sem preiskovalnemu sodniku in sodnici hvaležna, da sta me zaprla. Ko to tukaj rečem, me gledajo, kot da sem čisto zmešana. Verjamem, da je za marsikatero žensko tukaj zapor velik problem, a meni je rešil življenje. Verjetno bi ga tudi marsikateremu drugemu odvisniku ali odvisnici.

Vsakič sem bila zaprta zaradi tatvine. Razmišljala sem tako: Ali bom štiri ure frizirala ali pa me bo v trgovini dve minuti strah, ampak bom dobila trikrat več in bom bistveno prej lahko prišla do dilerja. Postaneš praktičen. Nazadnje sem dobila kar veliko kazen, štiri leta, ker so rekli, da je šlo za roparsko tatvino. Čeprav, mogoče hvala bogu, ker sem rabila kar dve leti, da sem se odvadila še od metadona.

Ko sem bila prvič v zaporu, sem bila še odvisnica, zdaj sem se očistila. Mislim, da predvsem zato, ker sem si razjasnila stvari v glavi. Glede na to, da imam štiriindvajset ur na dan dostop do vseh možnih substanc, ki bi jih lahko vzela, pa jih ne, se mi to zdi kar velik napredek. Me pa jezi, da tukaj v zaporu ne upoštevajo, da sem se odvadila od drog. Še vedno me obravnavajo kot odvisnico, zato sem pred kratkim tudi izgubila polodprti režim, ker so me dobili na alkotestu. Kar je mogoče dobro, saj sem tako ugotovila, da se takrat, ko sem v stresu, res zatekam k alkoholu.

Ko sem v stiski, moram očitno nekaj vzeti

Zdaj, ko sem čista, sem se vpisala na srednjo logistično šolo, kjer sem do zdaj

vse izpite naredila s štiri in pet. Pred izpitom za angleščino, ki sem jo pred tem imela samo v srednji šoli, pa sem imela takšno tremo, da sem spila dva jegra. Nisem šla nazdravljat, ampak sem malo spila, ker sem bila živčna. V zaporu so to razumeli tako, da moram očitno nekaj vzeti, kadar sem v stiski. Mogoče je v tem nekaj resnice, da sem iz preteklosti navajena vzeti drogo, kadar se ne morem spoprijeti z realnostjo. Ampak zdaj, po dvajsetih letih, se znam ustaviti. Predstavljam si dva najbolj grozna scenarija, ki sta se mi zgodila v preteklosti, ko sem jemala drogo, in se ustavim. Tokrat me je ta napaka stala režima, naslednja pa me lahko stane življenja.

Zdaj sem spet na zaprtem oddelku, ampak če sem vse to prestala, bom še teh nekaj mesecev. S tem je sicer ogroženo moje šolanje. Vključena sem v program, kjer šolnino financira Evropska unija, samo izpite moraš plačati sam. Pri šolanju mi pomagajo starši, ki mi kupujejo učbenike, in prostovoljka, ki hodi z mano na izpite, da imam spremstvo. Vse paznice mi pravijo piflarka. Težko je, ker nimam dostopa do interneta, knjižnica je slabo založena, pogosto pa se polovica izpita opravi s seminarsko nalogo. Šolanja ti ne smejo onemogočati, ampak tu na Igu je država v državi in trenutno imam zvezane roke. Tudi nimam zares prostora, kjer bi se lahko učila. V sobi imamo eno nizko čajno mizico, ki si jo pristavim k postelji in se učim, ampak včasih jo rabijo tudi druge v sobi, ko želijo kaj napisati. Na spodnjem oddelku je sicer učilnica, kjer so računalniki, na katerih pa lahko igraš samo igrice, poleg tega so tam tudi ženske, ki gledajo televizijo, se pogovarjajo in me sprašujejo, kaj se učim. Ne morem se učiti tam, sploh ker se učim tako, kot da razlagam razredu in imam vedno debato sama s sabo. V knjižnici sem tudi težko. Kaj bom tam, ta knjižnica je čisto majhna, knjige so stare, Atlasa Slovenije ni, slovarjev je malo, večinoma so tam knjige za duhovno rast. Pa še to samo po en izvod.

Kar grozno je, ko si navajen, da hodiš ven, v šolo, potem pa izgubiš režim in ne prideš več do literature. Zdaj porabim ne vem koliko denarja, da kličem mam, da mi kupuje učbenike in mi jih pošilja sem. Pač šole ne bom več izdelovala s petkami, ampak s trojkami, čeprav je bil moj cilj, da mi ne bi bilo treba na maturo, kar bi bilo mogoče, če bi vse naredila s petkami. Do zdaj mi je šlo dobro, tudi vsi učitelji so me pohvalili, da že dolgo niso imeli takšne učenke, kot sem jaz. Ampak vseeno si moram narediti seznam stvari, ki so mi trenutno prioriteta v življenju, in to ni šola, ampak moč, da prestanem ta čas tukaj.

Pri tem mi zelo pomaga družina, s katero vmes sicer nisem imela stika. Tri leta jih nisem videla, ker sem se želela najprej sčistiti. Ko sem bila prvih šest mesecev v priporu v Celju, je moj partner, s katerim se vmes nisva videla, prvi spet začel hoditi na obiske, ampak je ostajal na distanci. Šele potem, ko so vsi videli, da mislim resno, da nisem imela niti enega urinskega testa pozitivnega, smo spet vzpostavili stike. Ko sva se z mam, videli prvič po

treh letih, je bilo zelo čustveno, deset minut sva stali objeti tukaj na parkirišču. Vse, ki so naju gledale z okna dol, so jokale, jaz pa tako ali tako. Pred leti, ko sem bila zunaj, mi je mama rekla: »Kupim ti vse, denarja pa ti ne dam, ker je to isto, kot da bi ti dala drogo.« Ko sem od nje dobila prvih deset evrov, potem ko sem se sčistila, sem mislila, da si jih bom na steno prilepila. Kupovala mi je urbano, to je petdeset evrov na mesec, da sem se vozila z Iga v Ljubljano, plačuje mi izpite in pošilja učbenike, tako da se mi zdi, da moja družina bolj hodi v šolo kot jaz. Moj brat študira pravo, po mojem prav zato, ker sem jaz v zaporu. Marsikdo reče, zakaj se ne spraviš v akcijo, če vidiš, da je v zaporu kaj narobe, ampak tega ne moreš početi od znotraj, kot mi je rekel brat, počakaj, da prideš ven, pa bomo že potem. Zdi se mi, kot da moja zaporno kazen poleg mene prestaja še vsa družina.

Droge je v zaporu veliko

Želim si, da bi ti dali možnost, če si se že pripravljen sčistiti. V zaporu s tem raje zavlačujejo, vedno so mi govorili, naj počakam, verjetno zato, ker se jim ne da ukvarjati s tem. Tukaj me še vedno obravnavajo kot odvisnico, nikoli niso izbrisali te oznake. Slišala sem, da na Dobu, ko se sčistiš in nekaj časa hodiš na obravnavo odvisnosti, oznako sčasoma izbrišejo in postaneš bivši odvisnik. Tukaj tega ni. Vem, da je to neozdravljiva bolezen, ampak jo vseeno lahko kontroliraš. Ko sem napihala na alkotestu, so me dali v sobo, v kateri vem, da moram samo stopiti do kakšne postelje, pa bom dobila drogo. Droge je v zaporu precej. Trda droga je tukaj občasno, recimo heroin in kokain, medtem ko so trava in tablete ves čas dostopne. Ampak jaz sem ugotovila, da tega ne rabim. Tudi ko mi je vse na voljo, ne vzamem.

Takšne stvari me zelo motijo. Vse si zapisujem, in ko pridem ven, bom poskusila na to opozoriti. Ker nekaj se mora spremeniti, ne more biti tako. Tukaj smo same ženske, pa moramo za osebni paket toaletnega papirja, vložkov in mila pisati prošnje, ki nam jih potem odobrijo ali pa tudi ne, odvisno od tega, kakšno stanje imaš doma, ali so doma preskrbljeni, ali ti pošiljajo denar. Kolikor vem, česa takega na Dobu ni, tam dobivajo britvice in papir brez prošenj. Tu je, kot da smo na drugem planetu. Jaz včasih rečem, da za ta Ig še vreme ne velja, kot ga napovejo.

Če tukaj delamo, dobimo 0,25 evra na uro. Ko sem bila prvič zaprta, ti je medtem tekla še delovna doba, zdaj pa niti to ne več. Včasih, pod prejšnjo upravo, sem lahko v zaporu frizirala. Za to nisem bila plačana, ampak mene to sprošča in mi ni problem. Ko je prišla nova uprava, so mi rekli, da ne smem več frizirati, čeprav v hišnem redu piše, da se ob sobotah od njih do petih lahko frizira. Zdaj so dopisali, da moraš friziranje javiti pravosodnim policistom in naročiti frizerko od zunaj. To stane, pa punce še zadovoljne niso tako, kot so bile z mano.

Tudi to, da imamo štiriindvajseturno zdravstveno oskrbo, ne drži zares. Tu se moraš dobesedno metati po tleh, da pokličejo rešilca. Zdravnica pride enkrat na teden, a gre ob pol dvanajstih domov. Ko greš na internet gledat, kako je tukaj v zaporu, se ti zdi, kot da greš v toplice, in zunaj si verjetno vsi mislijo, kaj pa vam manjka, za jest imate ... Dobro, to je res, za jest imamo, za spat imamo. Ampak za druge stvari pa velja, da če te nekdo od zunaj ne podpira, si 'adijo'.

Nikogar za odkrit pogovor

Tukaj človek nima nikogar, s katerim bi se lahko zares odkrito pogovarjal, lahko pa prosiš za zunanje prostovoljce, da te poslušajo, da se nekje izprazniš, saj veš, da ne bodo povedali naprej. Tu živimo tudi s paznicami, one so tiste, ki so z nami ves čas in nas poznajo, in moram reči, da imamo zelo dobre paznice. Saj razumem, da je pritisk uprave na njih hud in morajo biti do nas bolj stroge, ampak vem, da v drugih zaporih nimajo paznic, s katerimi bi se lahko pogovoril tako kot tukaj.

Vem, ker sem bila pred leti zaprta v dunajskem zaporu, ker sem ukradla tester, zaradi česar sem dobila tri mesece zapora, zaradi neke druge stvari pa še šest mesecev, tako da so mi skupno dali sedem mesecev. Tam ti res pokažejo vojaško delovanje. S tabo nočejo govoriti angleško, samo *Sprechen Sie Deutsch* in gotovo. Ti lahko umiraš, pa bojo rekli *nicht verstanden* in te pustili. Tam sem imela hudo krizo zaradi opiatov in metadona. Tam metadon ni tako močen, pa še manj ga je, jaz pa sem bila pri nas vajena največje doze. Krizo sem imela zaradi tega in pa zaradi kokaina, dobivala sem hude panične napade. Ampak tam ni bilo milosti, me smo bile v tretjem nadstropju, ključ do celice pa je imel samo vodja, drugi varnostniki ne. Tega so se številne zapornice zavedale. Da si recimo ne morejo prerezati žil, da bi opozorile nase, ker bi, še preden bi do njih prišel paznik, že izkrvinele. To ti dajo jasno vedeti. Jaz sem jim govorila, da sem v krizi, paznica pa vsakič *nicht verstanden*. Jaz razumem nemško, malo tudi govorim, ampak v tisti krizi se nisem mogla nič spomniti. Potem pa naslednje jutro slišim, ko ji zazvoni osebni telefon in reče *da, da, dodjem malo kasnije*. Pa sem se začela dret, čisto sem ven padla, ker se je delala neumno pred mano. Vrnila se je čez tri ure, me odpeljala v pisarno in mi rekla: »*Slušaj me dete, ne smem da pričam sa tobom.*« Eno besede reče, pa lahko izgubi službo, ker je v pogodbi podpisala, da ne bo govorila jugoslovanskih jezikov z obsojenkami. Takrat me je vprašala, kaj rabim, in mi priskrbela tobak, ki mi ga je na skrivaj prinesel njihov duhovnik, pod mizo mi ga je dal. Naročila me je pri psihiatru, ki je študiral v Beogradu in sem mu lahko končno vse razložila. Dal mi je neke tablete, ampak samo pod pogojem, da ob odhodu domov ne bom zahtevala kartoteke, da bi videla, katere tablete mi je dajal. Obljubil mi je, da zaradi

njih ne bom imela krize. Ubogala sem ga in res nisem imela nobene krize. Sem pa samo spala. Takrat sem bila v sobi z Avstrijkami, ki jih nisem čisto nič razumela. Niso imele radia in televizije, ker so se že ne vem kolikokrat steple. Isto paznico sem prosila, da mi uredi, da grem v drugo celico. Na izbiro mi je dala morilke ali ciganke. Rekla sem ciganke, takoj. Moram reči, da so me zelo lepo sprejele. Sem pa potem, ko sem se umirila, res samo spala in jedla in se zredila na sto dvajset kilogramov. Mojega partnerja je skoraj kap, ko me je ob vrnitvi v Slovenijo zagledal na vlaku. Ampak tam te spustijo na sprehod za dve uri, preostali čas si zaprt. In še to smo morale na sprehodu hoditi v koloni, v tišini, nobenega dotikanja. Ko smo se vračale do četrtega nadstropja, smo spet morale biti tiho. Če je kakšna rekla 'a', so nas ustavili in smo dve minuti čakale. To vračanje v višje nadstropje je včasih trajalo tudi po pol ure. Zunaj so bile kletke, pazniki so bili okoli njih, ob strani je bil stolp s pazniki, opremljenimi z brzostrelkami, in si moral hoditi. Lahko si se ustavil, da si skadil cigareto, a čim si ugasnil, si moral spet hoditi. Če je paznici dopizdilo, smo šli vsi gor. Bile so tudi tolpe, ki so se sporazumevale z znaki. Jaz sem samo gledala, kar naenkrat so se začele tepsti, sama pa nisem vedela, v kateri kot naj se skrijem. Tudi ko je neki paznik streljal v zrak, ni pomagalo. Vem, da je enkrat en fant hotel pobegniti in so mu streljali v noge. Bila sem prestrašena, čeprav so naboji gumijasti. V dunajskem zaporu je dvanajst tisoč zapornikov. To je mesto v malem. Če bi me spustili, ne bi znala priti ven. Zato puncam tukaj pravim, da glede na to, da smo lahko zunaj, da smo dobesedno na gradu, naj bodo samo tiho. V Avstriji res čutiš, da si v zaporu, je pa res, da vsaj poznaš svoje pravice. Veš, kaj lahko, česa ne. Tukaj eni lahko, drugi ne. Večkrat sploh ne veš, kaj narediti, da bo prav.

Tukaj se ne sklepajo prijateljstva

Prvič, ko sem bila tukaj, sem mislila, da imam med sojetnicami prijateljice. Zdaj jih niti ne iščem in jih ne želim imeti. Tudi z nobeno si nisem izmenjala naslova, kot to počnejo nekatere. Tukaj smo umetno skupaj, in če mi je usojeno, da naj bi koga spoznala, ga bom tudi zunaj še videla, drugače pa, prijatelji tukaj notri ... ni šans. Lahko se pogovarjaš s soobsojenkami, ampak na koncu se vedno izkaže, da so tvoj največji sovražnik v zaporu prav one. Ponavadi po dveh mesecih padejo maske. Kakšna pa je oseba v resnici, vidiš zadnji mesec njene kazni, ko se ji začne jebat za vse. Ko ve, da je ne morejo več zadržati. Obstajajo združbe, ki pa v nekaj mesecih ponavadi razpadejo, in potem se vse skrivnosti, ki so jih imele, razširijo po celem gradu, do mentorjev, paznikov. Sledijo preiskave, najdejo se stvari in je štala. Ravno predvčerajšnjim je bila preiskava in so našli travo. Če se kaj najde, je to ponavadi trava, afgana, ki zgleda kot plastelin. Ko se je nazadnje ena združba skregala, se je izvedelo, kako je ena dobivala v zapor travo. Kot lepilo pod sliko v pismu. Jaz sem dve

pismi že zavrnila, ker imam s svojimi domačimi in partnerjem zmenjeno, kako mora zgledati pismo, da vem, da je njihovo. Dobila sem že dve pismi, ki nista ustrezali temu, in sem rekla ups, jaz tega ne prepoznam, ne bom dvignila. Klicala sem mamo, partnerja, sta rekla, da pisma nista onadva poslala, in sem ga zavrnila. Zlahka te kdo od zunaj zajebe, tako da ti da malo heroina v pismo, zadaj napiše recimo ime tvojega partnerja, in ti potem izgubiš vse.

Zdaj že vem, da se paznice pred preiskavo začnejo drugače obnašati. To začutim, in še vsakič sem lahko napovedala, kdaj sledi preiskava. Druge punce pravijo, da sem čarovnica, ampak ne, po vseh teh letih vidiš, se naučiš prepoznati in veš, kaj te čaka.

Očitno sem morala izkusiti dvajset let odvisnosti, da sem lahko spregledala. To je dolga doba in teh dvajset let mi zdaj manjka, ker nisem počela stvari, ki jih počneš takrat. Šolo bom naredila, rada bi še naprej študirala. Nekako se ne bojim, kaj bom delala, ko pridem ven, ker znam frizirati, mazati, nohte urejati, pedikuro, manikuro ... Ljudje me poznajo, vejo, da sem resna, sprašujejo, kdaj pridem. Ko pridem ven, bi mogoče imela otroka. Nimam jih, ker sem imela po posilstvu posledice, ampak zdaj se je uredilo. Verjamem, da droge ne bom več jemala, alkohola pa tako ne maram, ker je imel oče problem z njim. Očitno imamo to v genih in nekdo mora s tem prekiniti. Težave imam samo s premoženjem, zaradi izvršb, v osebni stečaj pa zaradi kaznivih dejanj ne morem. Ampak tudi to bom sčasoma pokrila. Tu notri sem ugotovila, da je moja droga v resnici ples. Če se bom tega držala, verjamem, da drugega ne bom potrebovala.

Ema

Ema je na prvem prestajanju zaporne kazni zaradi več premoženjskih kaznivih dejanj. Njena sicer večletna kazen je bila podaljšana zaradi napada na uradne osebe v zaporu, hkrati pa čaka še na zaključek več drugih sodnih postopkov v zvezi s podobnimi kaznivimi dejanji. Osnovna zaporna kazen bi se ji iztekla ravno v času intervjuvanja. Čeprav je bila že pred to zaporno kaznijo udeležena v več sodnih postopkih, se je zaporni kazni pred tem uspešno izmikala.

Kar so delali oni, sem hotela poskusiti tudi jaz ...

Najprej sem živela v enem manjšem mestu, pri štirih letih pa sem se preselila. Tam sem hodila v osnovno šolo in tam sem pri enajstih letih začela kaditi cigarete, travo, hoditi ven, na žurke, kjer sem spoznala svet droge, svet odvisnosti. V bistvu sem se pri enajstih letih družila z nekaj let starejšimi najstniki, štirinajstletniki, petnajstletniki. Oni so recimo že kadili cigarete, ampak jaz sem bila pač mlajša. Vedno sem jih videla v posebni luči. Če so oni kadili, se mi je zdelo, da moram tudi jaz. Če so oni, ne vem, kaj poskusili, sem morala tudi jaz. Vse, kar so počeli, sem ponavljala za njimi. Potem pa sem pri kakšnih trinajstih letih prvič poskusila heroin in se začela drogirati. Nekaj mi je manjkalo ...

V bistvu sem bila že kot majhna punčka ful upornica. Imela sem svoj karakter in sem se zmeraj upirala pravilom, ker, ne vem, družba mora imeti ena pravila, vsaka stvar ima neka pravila. Ampak jaz sem se tem pravilom vedno upirala, vedno sem hotela biti nekaj posebnega. Imela sem podporo staršev, ampak sem jim vedno nasprotovala. Nikoli nisem upoštevala nasvetov in sem vedno šla prek vsake meje, ki so mi jo postavili. Nisem jih poslušala, mislila sem si: Ah, ti starši, saj nimajo pojma. Živela sem z mamo, babico in s sestro, brat je živel pri očetu, imela pa sem še očima.

Otroštvo sem sicer imela kar lepo, starši me niso pretepali, nič takega. Čeprav je bila mama zmeraj tu, starši so bili ob meni, je bila moja prava mama v bistvu babica, ona je bila glavna. Ona je skrbela zame že od majhnega, starši so bili po službah in niso imeli časa, zato je skrb zame prevzela babica. Pri petnajstih letih mi je pa stara mama umrla, moja babica, in takrat se mi je porušil svet. V bistvu nisem imela nikogar več. In takrat, ko je umrla, sem se začela še bolj drogirati. Najprej sem samo poskusila, potem samo za vikende, potem sem se pa tudi že med tednom, kolikor sem finančno zmogla. Mami sem rekla, da rabim denar za to pa za to, in mi ga je dala, jaz pa sem ta denar porabila za druge stvari. Ni vedela, da se zadevam, mislila je, da kadim travo. Takrat se je bolj posvečala sestri kot meni.

Mogoče mi je manjkalo ljubezni. Imela sem sicer podporo, ampak bolj so se posvečali moji sestri, ki je mlajša, z njo so se bolj ukvarjali. Že ko se je rodila, sem jo na smrt sovražila, ker je bila sestra in ne brat. Sploh nisem pričakovala, da bo imela mami še enega otroka. Jaz sem se držala bolj zase, rada sem bila v svoji sobi, poslušala muziko in to. Takrat sem v bistvu že padla v svet droge. Mami večkrat vprašam, zakaj sem sploh začela. Pa me zmeraj znova opozori, da ni kriva ona, da sem si kriva sama, ker sem hotela vse poskusiti. S sestro se še zdaj bolj ko ne samo kregava, izmenjava par besed in to je to. Ona mi je prav privoščila, da sem pristala v zaporu. Rekla je, da se bom vsaj kaj naučila. Takšna je, prav privoščiči mi, da sem tukaj, da vidim, da ni vse tako, kot mislim, da je. Dajala mi je veliko nasvetov glede vsega, glede reda, pa glede tega, kakšna moram biti, ampak jaz je nisem hotela poslušati. In zdaj, ko sem tukaj notri, rada reče: »A zdaj vidiš, da obstajajo pravila oziroma da ne moreš delati, kar ti pade na pamet.«

Potem pa sem zanosila ...

Drogirala sem se do petnajstega leta in še malo, potem pa sem izvedla, da sem noseča s sinom. Takrat sem se nehala drogirati. Sem pač zanosila po nesrečnem naključju. Zgodilo se je, in rekla sem si, da ga bom obdržala. Zdajle bo star dvanajst let, pa mi ni bilo nikoli žal. On je bil zmeraj glavni v mojem življenju, kljub zadevanju sem skrbela zanj, imela sem neko

posebno moč, da sem skrbela zanj. Ko je bil star pet let, sem sicer ušla od doma in ga pustila z njegovo babico in dedkom, s svojo mamo in očimom. Ne vem, takrat sem bila čisto izgubljena.

Potem sem drugič zanosila s hčerko, s punčko. Takrat sem se še vedno zadevala, imela sem metadon, imela sem tablete, zadevala sem se s heroinom, in punčka se je rodila z možganskimi poškodbami, ima težave z glavo. Takrat mi ... Ni mi bilo vseeno. Ko sem videla, kakšno krizo ima dojenček, mi je bilo res hudo, res hudo, ker si nisem mislila, da bo to tako, tako težko, da bo moral dojenček prenašati vse to. Rodila se je kot nedonošenček, pri sedmih mesecih in pol. Ko je bila stara dva meseca in pol, mi jo je center za socialno delo odvzel, ker je menil, da nisem sposobna skrbeti za otroka zaradi njenih težav z glavo, poleg tega pa sem padla na urinskem testu za drogo. Na podlagi teh dveh stvari so mi tamalo vzeli. Prišli so domov, policija in center za socialno delo. Socialna delavka je zahtevala, naj ji dam otroka, in jaz sem tamalo lepo vzela iz posteljice in jo dala v tisti stolček. Drugega nisem mogla, ker so prišli s policijo. Sicer bi mogoče še koga prepričala, tako pa nisem mogla popolnoma nič. Mojega sina pa niso nikoli vzeli, ker sem prej dala skrbništvo mami. Takrat, ko so mi vzeli tamalo, se mi je porušil svet. Imela sem nešteto vprašanj, kdo bo zdaj skrbel zanj, zakaj jaz ne morem, zakaj je ne pustijo meni ali mojim staršem. Ampak oni niso dovolili, da bi moja mama prevzela skrbništvo še zanj, in so mi jo pač vzeli.

Potem sem začela na vse drugače gledati. Začela sem krasti naokrog in se še naprej drogiral. Kradla sem vse možno, ker sem rabila za drogo. Torbice, denarnice, telefone, dilala sem drogo. Vsega po malem.

Ko je v moj svet prišel on ...

Moj bivši fant je vplival name. Vanj sem bila zelo zaljubljena že od začetka najine skupne poti. Našla sva se na Facebooku in si začela dopisovati in se dobivati. Bil je dvajset let starejši od mene in je name naredil velik vtis. On ni odvisnik, ampak jaz sem bila odvisnica že prej, a sem se zadevala samo bolj konec tedna. Ampak po tem, ko je v moj svet prišel on, sem kar naenkrat postala uporniška do staršev, tamalega sem puščala pri mami, da sem lahko hodila s prijateljicami na kavo, ven. Niti otroka se mi ni dalo več paziti, kot da ga sploh nimam. Takrat sem se začela res drogirati, tudi s krajami sem začela takrat.

V bistvu me je tega naučil moj bivši fant. On je znal že prej krasti, tudi v zaporu je bil zaradi tega. In jaz sem potem to, kar mi je pokazal, pač delala. Recimo, ne vem, šla sem v cerkev in pobirala denar iz pušic in podobno. Ali pa, ne vem, sem na primer poleti kradla torbice pa denarnice in nahrbtnike

v enem turističnem mestu, zato da sem prišla do denarja, da sem imela za robo, da sem lahko šmrkala, da sem lahko pušila travo, karkoli. Ni me skrbelo, da bom pristala na sodišču ali da me bodo preganjali ali prijavi. To sem počela dan za dnem, zato da sem lahko prišla do droge. Nisem si mislila, da me bo nekoč doletel zapor ... da bom pristala tukaj notri. Vedno sem si mislila, da bom zunaj vse okrog obrnila, da bom imela samo pogojne, da mene ne morejo zapreti, mene že ne. Ampak očitno sem se pač zmotila, tudi mene so zaprli. Zdaj sem pa tukaj, v zaporu.

V bistvu sploh ne bi sedela, če ne bi bila z njim. Tudi moja mama ga ni nikoli marala. Večkrat mi je svetovala: »Ne bodi z njim, okrog te bo prinesel.« Pozneje sva šla narazen in je na sodišču pričal proti meni. Pričal je proti meni in to je bil konec najinega odnosa. Sploh nimava več stika, čeprav imava punčko skupaj, ampak ona je vse, kar naju povezuje, samo otrok. Drugače sva se pa srečala lansko leto na centru za socialno delo. Takrat se mi je utrgalo, ko sem ga videla v objemu druge, ful mi je bilo težko, ker je on še zmeraj zame, še zmeraj ga imam rada, čeprav sem tukaj notri zaradi njega, ker me je potunkal in vse. Ampak ga ne bi zamenjala za nič na svetu. Takoj bi bila z njim, če bi bilo možno. Čeprav vem, kaj dela, vse vem, ampak si ne morem pomagati.

In sodišče je hodilo za mano, sodba za sodbo

Mama in očim sta mi dala vedeti, da tako ne bo šlo naprej, da bom morala nekako prevzeti odgovornost za te tatvine, za te kraje, za vse te stvari. Glede na to, da sem že čakala na sojenje, sem si premislila in se odločila za komuno, da bi se sojenju izognila, da mi ne bi nič mogli, ker bi bila v tuji državi. Ampak ker je to Evropska unija, so me tudi tam zaslišali po video konferenci s tožilko in sodnico. Nato so mi poslali vabilo, da moram priti nazaj. Zato sem prišla, drugače mogoče ne bi. Takoj ko sem prišla, so si sojenja sledila drugo za drugim. Ampak premišljevala sem pa že prej, da bi šla v komuno, ne samo zaradi sodišča, ampak da bi se spucala, ker sem hotela biti čista. Ampak mi to ni nikoli uspelo. Biti čista.

Komuna je bila zame ful lepa izkušnja. V bistvu do takrat nisem poznala pravil. Mislila sem, da lahko počnem vse, kradem, se drogiram, saj mi noben nič ne more, noben, ne vem, niti policija. Šele v komuni in zdaj tu v zaporu sem dojela, da obstajajo ena pravila. Zdaj čisto drugače gledam na to, vidim, da ne morem delati, kar hočem. Včasih sem mislila, da lahko vsakemu rečem in naredim, kar hočem, drugi pa meni ne smejo, tako nekako. V komuni sem se res naučila veliko pravil, to so bila prva pravila, ki sem se jih držala, ker če tam nisi upošteval pravil, so te kaznovali, in potem sem sama videla, da je bolje sprejeti pravilo, kot biti kaznovan, sicer ti vzamejo določene ugodnosti, na primer telefon ali karkoli, nekaj so že

našli. V teh dveh letih in pol v komuni sem veliko naredila, res sem verjela vase in v to, da ne bom več padla notri. Čeprav sem potem spet začela z drogo, ampak v tistem času sem pa res verjela vase. Verjela, da sem vendarle opravila z drogo, da ne bom več.

Po dveh letih in pol sem se vrnila iz komune in sem bila po enem tednu in pol spet na istem, na heroinu, spet na isti poti, ker sem poklicala svojega bivšega fanta, da se dobiva, in seveda je imel on drogo pri sebi. In evo, prva priložnost, ki je bila, sem jo izkoristila. Spet sem začela krasti, se drogirati in sodišče je hodilo za mano, sodba za sodbo. In jaz sem vedno priznala krivdo, pa so mi nekaj časa kar malo skozi prste gledali, bi rekla. Potem pa sem enkrat mislila, da nimajo nič proti meni, in nisem priznala krivde. Takrat so me obsodili na dve leti in en mesec zapora. V šoku po obravnavi sploh nisem mogla verjeti, da bom pristala tukaj notri, da so me obsodili na zapor.

Sploh nisem dojemala, nisem se zavedala tega. Najprej sem poklicala mamo in brata in jima rekla, da sem dobila zapor, da ne vem, kaj bom naredila, da jaz ne grem notri, da ne grem sem, da me je tožilka okrog prinesla in da ne grem. Potem sem dobila pravnomočno sodbo in sem lepo počakala, samo še čakala sem, da mi pošljejo poziv, da se moram javiti tukaj, na prestajanje. Razmišljala sem: Ah, do maja bom pač dobila poziv, šla poleti lepo notri in to bo to. Ampak ker je bila sodba tako hitro pravnomočna, sem tudi zelo hitro dobila poziv, že deset dni kasneje, da se moram javiti tega pa tega dne tukaj, na tem naslovu, na Igu, na prestajanje kazni, dve leti in en mesec zapora. Mami sem rekla, da bom šla sama ali da me bo svak peljal, oziroma kdorkoli, oče, svak, sestra.

Če bi vedela, kako je tukaj ...

Zadnji dan pa mi kar ni bilo do tega, da bi šla noter, nisem mogla. Tako da sem spizdila od doma in se nekaj časa skrivala, šest dni sem se skrivala. Potem sem šla domov in rekla mami: »Ne morem se več skrivat, težko mi je, nobenega nimam tam.« Živela sem namreč v eni razbiti bajti, napol podrti, tam sem spala. In sem samo čakala, kdaj me bodo policaji ujeli. Kar naprej so se vozili mimo mene, pa me niso prijeli. Po tem, ko sem prišla domov, bila je sreda zjutraj, bila sem še v postelji, spala sem, so potrkali na vrata in me prijeli. Rekli so, da moram z njimi, da se pač nisem javila in moram zdaj z njimi. Lepo sem se oblekla, vklenili so me in odpeljali. Dali so mi še možnost, da lahko kogarkoli pokličem, obvestim, in to je bilo to. Spravili so me v kablo, jaz pa sem imela s sabo tablico apaurina, in sem tam zadaj, v avtomobilu, tisto tablico pridno pojedla.

Že doma sem si pripravila načrt, da bom to naredila, pojedla apaurin. Mama je sicer vedela za to, ampak ni nič naredila, pa brat je tudi vedel, pa

mi ni noben nič rekel. Mama je rekla samo, naj kar razmišljam, kaj bom. In tako sem pač, ker nisem bila vključena in nič, tisto tablico pojedla. Res sem potem dol padla, ampak šele potem, kasneje. Bala sem se iti v zapor. Predstavljala sem si, da bom sama v sobi, zaklenjena, nisem si predstavljala, da je to tako, kot je. Predstavljala sem si, da bo kot v filmih, da bom zaklenjena noter in mi bojo prinašali samo hrano ... Zato sem pojedla apaurin. Ampak pozneje sem videla, da je bila to velika napaka z moje strani, zato ker bi se morala soočiti s tem, da moram v zapor, ne pa, da sem rajši pogoltnila tablete. Prej bi se morala soočiti s tem strahom in z vsem, kar me je težilo, prej bi morala razmisliti, kaj narediti v tem primeru.

Ko sem prišla sem, sem bila v bistvu nezavestna. Dali so me v razgovornico in čakali, da pride rešilec. Tega prvega dneva se ne spomnim prav dobro, ker sem se vrnila šele zvečer, vsa zadeta, pojma nisem imela, kaj se dogaja. Odpeljali so me v sobo, kjer sem zagledala en nov folk, punce, ki jih nisem razumela, ki sem jih videla prvič v življenju.

Naslednji dan sem bila že nakrizirana in mi je bilo ful težko, veliko sem prejkala. Tudi pred zaporom sem že veliko prestala. Dedek me je posilil pri enajstih letih, pa mi doma dolgo niso verjeli. Ampak pred smrtjo je sam priznal, da je to naredil, in moj oče mu ni nikoli odpustil, rekel je, da mu ne bo odpustil, kar je naredil.

Že zunaj mi je bilo težko, ampak tu notri mi je bilo pa še težje, ker nisem imela dostopa do interneta, nisem smela imeti telefona, da bi lahko koga poklicala, nisem imela Facebooka, nisem imela osnovnih stvari, ki sem jih zmeraj imela. Hrana je tukaj drugačna kot doma, in mi je bilo že to ful težko sprejeti, da, ne vem, za kosilo ni pomfrija in tako. Dobro, starši so me vseskozi podpirali, še zmeraj prihajajo na obiske pa vse, brata sicer bolj malo vidim, ampak se pogovoriva po telefonu, kar si imava za povedati, tako da ... Tukaj sem tudi na redni terapiji, metadona nimam, imam pa ostale antidepresive in antipsihotike pa to. Podpisala sem načrt za odvisnice, da dajem urinske teste, pa sem tudi tukaj notri kadila travo in bila pozitivna na urinskem testu. Ne vem, tudi tukaj notri imam še zmeraj željo po drogi, zelo mi je težko. Rada bi se tega rešila, ampak ko sem na tabletah, je v bistvu isto, kot če bi bila zunaj na heroinu. Isto je.

Ko vidiš sina, pa ga ne moreš objeti ...

Jaz sem malemu, svojemu prvemu otroku, že prej povedala, da bom šla noter in da bo hodil z babico na obisk. In je to lepo sprejel. Na začetku mu je bilo težko, zdaj pa že lažje pride k meni, ker je že bolj pripravljen na vse. Hčerki pa so v bistvu drugi povedali, tako da me tudi sama sprašuje, kdaj bom prišla iz zapora in podobno. Zdaj sta se oba malo privadila, kako

zgleda tukaj notri, kako potekajo obiski. Prvi obisk s sinom sem imela za šipo. Ko sta prišla z mamo, je mali kar malo zijal okoli, vse ga je zanimalo, ni še dojel, da sem v zaporu. Prva dva obiska sta bila zanj verjetno bolj grozna, ker je bil za šipo, ni me mogel niti objeti. In mu je bilo še težje. Meni pa je bilo tudi težko, videti sina, pa ga še objeti ne moreš, ker je vmes šipa. Po tem, ko so mi odobrili nenadzorovane obiske, je bilo lažje. Potem je lahko prišel k meni in se crkljal.

Hčerko mi pa rejnik vsake toliko časa pripelje in je potem eno uro z mano, sama z mano, igrava se, se pogovarjava, da ona res vidi, da sem jaz njena mama. Ker je bila čisto majhna, ko so jo vzeli, ji je bilo zelo težko, da bi mi rekla mama, ker se me ni spomnila. Ona je bila stara leto in pol, ko sem šla v komuno. Bolj se je spominjala očeta kot mene, ampak zdaj se pa mene tudi spomni. Prvih dvakrat ji je bilo kar nerodno biti z mano, ker me ni bila navajena. Ampak zdaj pa že gre. Prvič, ko je prišla, jo je bilo strah, začudena je bila, zakaj mora biti tukaj. Ni razumela, zakaj moram biti tukaj. Poskusila sem ji razložiti, zakaj sem tukaj in koliko časa še bom, ampak to je punčki pri petih letih oziroma štirih letih pa še malo težko pojasniti ... Dejansko je bilo to, da sem v zaporu, res težko razložiti, ker je bila tako majhna. Sicer sem z njo imela stike že zunaj, preden sem prišla v zapor, dvakrat na mesec, tukaj pa imam stik enkrat na dva meseca, ampak je v redu, zdaj se s punčko kar razumeva. Želim si, da bi mi jo vrnili, ko pridem ven, ko bom živela pri mami s tamalim, ampak urediti moram še dosti enih stvari, preden pride do tega, ker moram izpolniti nekaj pogojev, da mi jo vrnejo. Najti si moram službo, biti čista, urejena in skrbeti za otroka.

Tudi z očetom se zdaj razumeva in me podpira, čeprav nerad hodi sem na obiske, ker je le zapor, ampak včasih pa le pride pogledat, pa mi da kakšen nasvet in to.

Čeprav ti ni v redu, moraš nekako funkcionirati ...

Zdaj sem s sedmimi obsojenkami v eni malo večji sobi in tam se moramo razumeti, moramo se prilagajati druga drugi. Tukaj je veliko tega, da se moraš prilagajati določenim osebam. Saj ti niso vsi všeč, ampak se moraš prilagajati, da sploh lahko funkcioniraš. Tukaj smo punce štirindvajset ur skupaj, živimo skupaj, in jaz pravim, da se je treba temu prilagoditi oziroma sodelovati. Da se ne tožarimo, da se ne izdajamo, da si pomagamo med sabo. Včasih si kupimo piškote, čokoladice, pa vsaka da malo ostalim, si malo razdelimo stvari. Veliko si posojamo, ni da ni. Od gelov za tuširanje do šamponov, vsega. Kar ena rabi, pa nima, ji bo pač druga dala. Vse delamo skupaj, hodimo na kosilo, igramo karte, kakšne družabne igre, kadimo skupaj, veliko stvari delamo skupaj. S tistimi, s katerimi se razumeš, si bolj v stiku, z

drugimi ne. Saj ne gre zmeraj, včasih se tudi skregamo, ampak večinoma pa gre. Smo se tudi že steple, v kafetarni, sklofale smo se. Ampak tam paznice takoj reagirajo, takoj uletijo. Pazniki se pojavijo samo, če pride do kakšnega prepira ali konflikta, da vskočijo, drugače jih skoraj ne vidimo.

Če se ti ne družiš z določeno osebo, se pač ne družiš, se umakneš. Ampak jaz tega ful ne znam, zato včasih pride do konflikta. Zunaj se obrneš in greš, če ti kdo ni všeč, tukaj pa moraš s to osebo bivati štiriindvajset ur na dan, čeprav ti ni všeč, nekako moraš funkcionirati. To ni ravno najbolj v redu, tudi zato, ker sem bivša odvisnica in se da tu marsikaj kupiti. Od tablet do trave, vsega. Potem pa si še komu kaj dolžen in pač nastane konflikt.

Jaz sem zelo konfliktna oseba. Imam nekaj disciplinskih postopkov za sabo, ker velikokrat grdo reagiram, kar nenapovedano koga udarim, če mi noče pomagati ali mi česa dati. Pa tudi samomorilna sem, zato me pazniki drugače gledajo, bolj me tolerirajo kot ostale. Tako konfliktno sem reagirala že zunaj, bila sem zelo agresivna. Zelo napadalna. Mislila sem, da bom tukaj postala bolj mirna, pa je ravno nasprotno, nisem mirna. V bistvu je bolj odvisno od dnevnega razpoloženja, kako se bom odzvala na določeno osebo, na punce, na določen konflikt, če pride do njega.

S pazniki pa imam zelo neprijetne izkušnje, ker sem zaradi njih dobila dodatnih enajst mesecev kazni, zaradi napada na uradno osebo. Napadla sem paznico oziroma več paznic in dobila še približno enoletno zaporno kazen. Imam pa še druge odprte postopke zaradi napada na paznike. Pazniki so mi hoteli dopovedati, da mora biti red v hiši, da ne morem z njimi govoriti oziroma delati, kot mi pade na pamet, in so se uprli. Postavili so se zase in takrat sem jih napadla. V bistvu nisem dovolila, da bi imeli oblast, jaz sem jo hotela imeti, da bi oni delali po moje. Ampak tako seveda ni šlo. Potem sem jih začela napadati in sem dobila dodatno kazen. Brez tega bi se mi kazen sicer iztekla zdaj, aprila.

Glede paznikov pa, čisto odvisno, kdo dela, odvisno je tudi od njihovega razpoloženja. Če se jim ljubi ubadati s tabo, se bodo ubadali, dokler jim ne bo minil ših. Če ne, te pač pustijo. S pazniki imam kar v redu izkušnje, samo jaz sem bila agresivna do njih, do določenih paznikov. Zato me pazniki drugače obravnavajo. Ker sem, kot pravijo, nekaj posebnega tukaj, da tako pogosto kot zdaj še niso reagirali. Sem jih pač tolikokrat napadla, zato so mi tudi roko zlomili, čisto po nesreči, tako je nanoslo, in od takrat se tudi oni bolj prilagajajo meni kakor prej. Jaz sem napadla paznico in je prišlo do konflikta, vrnila se je še druga paznica z enim paznikom, spravili so me na tla in izvedli prijem ključ na eni roki, pa še na drugi. Hoteli so me odpeljati v samico, a sem se upirala in roka je pač počila.

Samica je veliko težja. Ker si čisto slečena, ni postelje, samica je čisto nekaj

drugega. Je oblazinjena, nič ne moreš. Za nekaj ur te vržejo notri, potem te pa spustijo. Zdaj je tega manj. Tudi teh pizdarij je manj, pa drugače gledam na to, ni mi vseeno, tudi za nazaj, ampak za nazaj pač ne morem več nič popraviti. Lahko sem samo pridna od zdaj naprej in poskušam to kazen odsedeti do konca, da bom šla z dvignjeno glavo ven in nikoli več prišla nazaj.

Kot da me sploh ni tukaj ...

Hotela sem biti svobodna, to mi je veliko pomenilo. In zdaj, ko sem tukaj, nimam svobode. Nisem imela telefona, nimam Facebooka, nimam interneta, in mi je težko, saj se navadiš, ampak še zmeraj ni lahko. Jutri bom tukaj točno dve leti. Mah, zdaj mi je že vseeno, ker sem se itak navadila biti notri. V bistvu mi je žal za te napade, ker bi lahko bila zdaj že zunaj. Kazen bi se mi jutri iztekla. Ampak nepremišljenost in agresija sta naredili svoje.

Mene nadzor ne moti, moti me samo nočni nadzor, ko me pazniki hodijo gledat, ker sem samomorilna, vsaki dve uri me pridejo pogledat. Zato, ker sem si žile rezala, pa ker sem se hotela obesiti zaradi prejšnjih dogodkov. Bila sem z eno obsojenko, ki se je tu ubila, ki se je obesila, uspelo ji je. Z njo sem se veliko družila. Potem ko je umrla, sem jo ful sanjala. In sem kar bluzila in bluzila in decembra lansko leto bi mi uspelo, če ne bi bilo paznikov. Imela sem večjo srečo kot pamet. Takrat sem se spet začela zadevati in sem si rekla, da če je umrla ona, bom pa tudi jaz. In sem poskusila. In mi je skoraj ratalo. Takrat, če ne bi bilo paznikov, bi mi uspelo. Soobsojenki sta prišli v sobo in jaz sem visela gor na šalu, že vsa plava, brez kisika. Nekako so me spravili dol in sem bila nezavestna, dokler niso prišli reševalci, potem pa sem prišla k sebi. Nekaj časa sem imela opornico za vrat, ker imam pre-maknjena vretenca. Zaradi tega, ker sem samomorilna, sem bila večkrat tudi na forenziki v Mariboru. Tako sem se pač sama odločila. Hotela sem pritegniti pozornost, da bi pazniki končno dojali, da sem tudi jaz tukaj. Nisem se hotela zares ubiti. Čeprav bi mi lahko uspelo, kar nekajkrat. Ampak na srečo mi ni. So bili zmeraj pazniki kje blizu in mi ni ratalo. In so bili kar malo v šoku.

Počutila sem se neopaženo, kot da me sploh ni. Karkoli sem vprašala, sem zmeraj dobila negativen odgovor. In na podlagi tega in na podlagi smrti te soobsojenke sem jih potem krivila, da je njej uspelo. Zato sem se potem tudi toliko kregala s pazniki, se z njimi pretepala in vse.

Da bi začela novo življenje ...

Želim si biti s svojimi otroki, pa da bi se zaposlila, si našla službo, skrbela za

otroke, dobila enega normalnega fanta, ne odvisnika. Da bi na novo začela življenje, brez droge, brez kraj. Da bi se zavedala preteklosti, kaj sem delala prav, kaj narobe. Da tega, kar sem delala narobe, ne bi delala več oziroma bi to popravila, če bi šlo. Komaj čakam izpust. Če mi bo v teh enajstih mesecih uspelo priti ven, vsaj za nekaj časa, ker bom potem verjetno spet prišla nazaj. Da bi bila vsaj nekaj časa zunaj, da bi uredila določene stvari, potem pa ... Ali pa, da odsedim vse skupaj, kar me čaka, pa pridem potem ven in uredim stvari tako, da bo prav.

Imam zelo dober odnos s starši, tako da se glede tega ne bojim. Pričakujeta, da bom živela pri njima, doma sem dobrodošla, bom pa morala upoštevati določena pravila. Starši me podpirajo pri vsem. Zdaj sem na terapiji, to vejo, ampak me še zmeraj podpirajo. Ko bom enkrat zunaj, mi bo lažje, recimo tamalega bom videla, imela ga bom ob sebi. Tamalo pa bom lahko videla večkrat na mesec in mi bo veliko lažje. Poravnati moram še nekaj starih dolgov in tako naprej. Pa mami bi rada pomagala, kolikor se le da. Rada bi pomagala, da bi imela kaj za otroke.

Postala sem bolj potrpežljiva za določene stvari. Zdaj drugače gledam na vse. Ker svoboda je le svoboda. To občutiš šele, ko si tukaj notri, prej ne veš, kaj pomeni svoboda. Komur ni vzeta svoboda, tudi ne more dojeti stvari. Ko ti je pa enkrat odvzeta svoboda, začneš na vse gledati drugače. Ja, bolj realen pogled na življenje imam. Bolj realno gledam na življenje, bolj naravno.

Laura

Laura se je uvodoma opravičila, če bi jo slabše razumela, saj je zaradi poškodovanih zob težje govorila. »O tem ti bom kasneje več povedala,« mi je pojasnila. Kljub opravičilu je energično začela s pripovedjo o svoji življenjski poti, ki se je začela s heroinom, in jo že drugič pripeljala v zapor.

Moja prva droga je bil heroin

Ko sem bila mlajša, nisem niti kadila, ne trave ne cigaret. Starši so bili strogi in me niso pustili niti sto metrov od hiše, bila sem ena taka pridna punčka, o narkomanih nisem vedela nič. Mama me nikoli v življenju ni pohvalila. Nikoli mi ni rekla, da lahko v življenju dosežem, kar želim. Vedno me je ubijala v glavo. Komplekse ti naredijo starši. Ko sem spoznala Jana, sem bila stara osemnajst let. Nisem vedela, da je narkoman. On me je prvi zadel, s heroinom, direktno v žilo, spomnim se tistega občutka. Tako se je začelo. Po tem sem imela prvič krizo. Živčne noge imaš, bolijo te, iz nosa ti teče, ne moreš spat, imaš vročino, mrzlico, mrzlo, vroče, mrzlo, vroče ti je ... kot gripa. Po treh dneh je prišel Jan, mi dal dve tableti metadona in čez pol ure sem bila kot nova, on pa: »Tamala, a veš, da si se ga navlekla?« Jaz, bedak! Če bi mi takrat kdo povedal, kar danes vem o drogah ... Če bi bil on takrat tiho in ga po treh dneh ne bi bilo s tistim metadonom ...

No, druga kriza je bila težja, itak, vsaka naslednja je še težja. Danes se kriz bojim. Ampak takrat sem bila mlada in sem mislila, da sem največja frajerka in mi na čelu piše, da sem narkomanka. Mislila sem, da sem šefica. Izginili so tudi vsi kompleksi, ki sem jih imela. Moja mama ni vedela, da me je Jan navlekel. Vesela je bila, da sem imela partnerja z lastnim podjetjem, privatnika. Jebeš privatnika, ta privatnik mi je uničil življenje. Jan je danes že pokojen, jaz pa sem že drugič v zaporu. Sama sem kasneje pustila šolo in se pri osemnajstih odselila od doma, od mame, saj sem ji hotela dokazati, da zmorem brez nje. Od Jana pa do danes nisem bila nikoli več čista.

Materinstvo, nadzor socialne in metadon

Leta po prvem stiku z drogo sem spoznala partnerja, ki je kasneje postal oče mojih prvih dveh otrok. Pri triindvajsetih sem rodila prvega otroka, hčer Tajo. Ko sem bila drugič noseča, me je partner zapustil, in preselila sem se nazaj k mami. Hotela sem narediti splav. Bila sem sicer že štiri mesece noseča, ampak ker sem bila na drogah, bi komisija to verjetno odobrila. Zdravnica me je vprašala, ali me zanima spol ploda. Povedala mi je, da je fantek, kar je bila moja velika želja, zato sem si glede splava premislila. Pri devetindvajsetih sem tako rodila drugega otroka, sina Lana.

Kasneje sem spoznala novega partnerja. Ves čas se je drogirala in pil. Tudi sama sem bila še vedno na drogah. V tistem času sem se ukvarjala tudi s preprodajo drog. Ljudje so hodili k meni poskušat drogo zaradi biznisa, otroka pa sem pošiljala v sobo, da ne bi bila zraven in gledala. Kar naenkrat sem dobila poziv, da se moram zglasiti na socialni zaradi skrbništva nad svojima mladoletnima otrokoma. Dobila sem nadzor, kar pomeni, da ti socialna, kadar se jim dvigne, pride na dom. Ves čas se jim moraš dokazovat, na vsakih štirinajst dni hodit tja in govorit o nekih svojih ciljih. Jaz pa nisem vedela niti, kaj bom delala od danes do jutri. Zadeta sem bila. Nisem vedela niti, kaj sem prejšnji dan jedla, kako naj bi jim potem povedala, kaj sem počela pred dvema mesecema in kaj bom v prihodnje? Nadzor mi je zrihtala mama, tako da me je anonimno prijavila. To me je bolelo, pa tudi to, da mi ni zaupala. Tako sem bila jezna nanjo, da če bi jo dobila, bi jo ... Spraševala sem se, kakšna mama je to. Govorila mi je, da je nadzor samo začasen. Trajal je šest let!

Do tega nadzora nihče ni vedel, da sem narkomanka. Zdravniki mojih otrok tega niso vedeli, v šoli niso vedeli, nihče ni vedel. Med tem nadzorom pa so izvedeli vsi, cel svet, ker socialna zahteva potrdilo od zdravnika, da otroke voziš na cepljenje, od šole mnenje o tem, ali sodeluješ z njimi, in podobno. Oče mi je takrat govoril, naj se ne sekiram zaradi otrok. Mislim, kot da so to kužki. Kako ti lahko to reče lastni oče?!

Otroka in jaz smo se v tistem obdobju preselili k mojemu takratnemu

partnerju. Živel je v hiši svoje mame, ki je bila nora, veliko je pila. Pijana je bila celo, ko je socialna prišla preverjat, kje živimo in kako smo si tam uredili.

Pri triintridesetih letih sem bila tretjič noseča in tudi v tem času sem se drogirala. Priznam. Tega se sramujem. Ampak sem se samo pri njej, pri prvih dveh otrocih sem bila na metadonu. Tamala v trebuhu ni rasla, jaz pa sem hujšala, namesto da bi se redila. Vsak teden sem hodila na ultrazvok, da so spremljali, kako napreduje. Končno se je začela rediti, jaz pa še vedno ne. Potem sem rodila – hčer Tino, zadnjo od svojih otrok. V porodnišnici sva morali ostati deset dni. Partner mi je celo tja prinesel kokain. Zdravnik, ki je bil tam, me je vprašal, ali se mi mudi domov. Rekla sem, da ne, ker sem imela tam vso oskrbo in so me imele sestre rade. Ko sem zagledala to štručko, hčerko Tino ... No, šele takrat sem se zavedela, kaj sem delala, idiot. Prekinila sem z drogo, z vsem, čez noč, in bila naslednjih šest let samo še na metadonu.

Iz porodnišnice sem se vrnila k partnerju in njegovi mami. Po rojstvu najmlajše hčerke sem se tudi jaz znormalizirala in me je začelo na njem vse motiti, celo kako diha. Začel se je skrivati, po cele večere je bil v kleti in se zadeval. Kasneje smo se odselili od njegove mame. Jaz, vsi trije otroci in on. Odšli smo v najemniško stanovanje, kjer smo bili naslednjih sedem let.

V tistem obdobju sem končala ekonomsko šolo, ki sem jo pri osemnajstih letih pustila. Na zavodu za zaposlovanje sem se dogovorila, da sem lahko šla v isto šolo, kjer sem bila pred dvajsetimi leti. Gospa na zavodu mi je rekla, da mi je metadon verjetno popil vse možgane in da mi v šoli ne bo šlo. Jaz pa sem si mislila: Zdaj boš ti videla! Šolo sem dokončala, gospa na zavodu pa mi je za pohvalo kupila bombonjero.

Vsa ta leta sem bila na socialni podpori in otroških dodatkih. Raje bi delala, da bi bili otroci lahko ponosni name. Zato sem se tudi vrnila v šolo, zaradi njih. Pa tudi, da sem dokazala, da mi ni nič možganov popilo. Tako sem končala šolo in zdaj lahko s ponosom povem, da imam peto stopnjo izobrazbe.

Vmes je socialna prišla pogledat v stanovanje. Videli so, da smo vse uredili, in tako končno zapri primer. Vau, sem si mislila, samo stanovanje smo potrebovali, pa je primer zaključen. Ampak jaz sem bila med celotnim nadzorom na metadonu, zadeta. V resnici sem čisto zadeta hodila na socialno, pa sploh niso opazili, jaz pa sploh nisem vedela, kaj jim obljubljam. Kreteni. Ampak mi niso mogli nič, ker so bili rezultati mojih testov negativni.

'Šaniranje' za droge in položnice

V obdobju, ko smo živeli v tistem najemniškem stanovanju, se je dogajalo marsikaj. Partner je enkrat celo prinesel domov pištolo. Ko sem to izvedela,

se mi je zmešalo. Otroci so bili doma, v stanovanju pa pištola! Pištolo je še celo založil, sploh ni vedel, kje je. Mešalo se mi je. En dan je v stanovanje priletel tudi sto dvajset kilogramski moški, ki je iskal mojega partnerja. Skrila sem ga v omaro in namesto njega jaz dobila batine od tega sto dvajset kilaša. In to se ni zgodilo enkrat, ampak dvakrat. Najemnik nad mano je, namesto da bi poklical policijo, poklical lastnika stanovanja, ki nas je kasneje vrغل ven in nam dal petnajst dni časa, da se izselimo. Pa najdi stanovanje v petnajstih dneh s tremi otroki! Ob selitvi sem izgubila varščino, ker mi je lastnik ni hotel vrniti, mi smo pa zelo računali na to varščino, na teh osemsto evrov.

Našla sem drugo stanovanje, ampak je bilo dvesto petdeset evrov dražje. Računala sem, da bo pri plačilu pomagal partner, ampak je kasneje huje zbolel in bil hospitaliziran. Tako sva zaključila, jaz pa sem spoznala drugega partnerja, s katerim sem bila naslednja tri leta. V tem obdobju se mi je šele začelo vse slabo.

S tem novim partnerjem sva bila na drogah, tudi na kokainu. Starejša hči me sicer nikoli ni videla, da bi se zadela, ampak je čutila, da se včasih pribijem, in je iskala, želela je videti in vedeti. Ni me mogla ujeti, je pa videla, da sem drugačna, kadar sem zadeta, da sem kot robot, prestrašena. Zadevala sem se v kopalnici. Ko sem po eni uri stopila ven, so otroci vame metali blazine. Čutili so, vedeli so. Moji otroci so preveč doživeli, tega ne bi smeli doživeti. Najmlajša je pri petih letih začela ponoči lulati. Odšla sem v vrtec in vzgojiteljici razložila, kaj se dogaja, ona pa mi je povedala, da je opazila, da se deklica zateka stran od skupine. V tistem času je razvila tike, ki jih ima še danes.

Takrat sem prejemale devetsto evrov socialne in otroških dodatkov. Položnice sem plačevala in otroci so še imeli, kar so potrebovali. Sem pa še kaj našanirala. S partnerjem sva kradla, da sva shajala s hrano in drogami. Kasneje je otroke od ponedeljka do petka vzela mama in so bili med tednom pri njej, midva pa sva imela čas krasti. Vsak dan sva kradla. Pršute, viskije ... potem pa to prodajala. Imela sva za plačilo položnic. Za vikend, ko so prišli otroci, sem nakupila ogromno hrane, da ne bi moji mami rekli, da so pri meni lačni. Hrane ni primanjkovalo. Pomagala je tudi partnerjeva mama, ki je iz pekarnе, kjer je delala, vsak drugi dan prinesla vrečo burekov in drugo, kar jim je ostalo. Za jesti smo vedno imeli.

Potem sem izgubila socialno podporo, ker se nisem pravočasno javila na zavodu za zaposlovanje in uredila potrdil, da sem zaradi drog nezmožna za delo. Izguba tega prihodka je bila velika sprememba na slabše in s tem se je marsikaj spremenilo. Za pol leta sem bila vržena iz evidence brezposelnih in bila zato šest mesecev brez socialne podpore. Šest mesecev, trije otroci in samo tristo evrov otroških dodatkov. Na center za socialno delo sem šla

trikrat opozorit, da zaradi tega kradem. Socialna delavka mi je rekla: »Saj bo teh šest mesecev hitro minilo.«

Nisem kradla denarnic, telefonov, ampak hrano. Ja, hrano. Za domov, pa tudi za prodajo, da sem potem kupila drogo. Tri leta sva tako s partnerjem kradla in nihče ni vedel, kaj počneva, jaz pa sem ves čas govorila: »Aleš, padla bova, v zapor bova šla.« Zadnji teden sem jokala, kot bi čutila, kaj se bo zgodilo. Partnerju sem govorila: »Nehajva, nehajva!« Takrat je bilo že prepozno. Policist me je opozoril: »Laura, proti tebi imamo zbrano dovolj, da te zapremo.«

Pobrali so me s ceste in odpeljali

Tisti dan sem odpeljala otroke v šolo. Pomahali so mi, ko sem odhajala, in zmenili smo se, da pridem ob dveh ponje. Nato so me policisti pobrali s ceste in me odpeljali na Ig.

Najprej sem bila v priporu, kjer je drugače kot potem v zaporu. V priporu je manjši prostor in si prisiljen biti zaprt z drugimi. Bile smo kot neka klapa, ki drži skupaj. Nato pa sem prvič pristala v zaporu. Imela sem deset mesecev kazni, in teh deset mesecev se mi je zdelo kot stoletje. V zaporu je težje kot v priporu, ker je več žensk, več zgodb, in moraš ves čas dokazovati, da nekaj si oziroma nisi naredila. Namesto da bi držale skupaj. Če bi držale skupaj, bi lahko marsikaj dosegle. Ampak ko ženske tukaj dobijo svobodnejši režim, si ne upajo nič, da ga ne bi izgubile. Ko ga dobijo, jim naenkrat kar vse paše, vse jim je prav in v redu, samo da gredo lahko ven na ugodnost. In ti osebni pregledi, to je tako ponižanje: gate dol, do nagega, po glavi ti šarijo ...

Ker sem bila na zaprtem režimu, sem dvaindvajset ur na dan ležala, kot ena krava. Nobene ugodnosti nisem dobila, kakorkoli sem se obrnila. Pred očmi pa se mi je ves čas vrtel film o tem, kako so mi otroci pred šolo mahali. Ko sem s socialno delavko urejala skrbništvo za otroke za čas kazni, sem jo vprašala: »Bo zdaj tudi hitro minilo?« Otroke je v času moje kazni v skrbništvo dobila moja mama. Mama mi je v desetih mesecih otroke trikrat pripeljala na obisk, trikrat! Kako sem trpela! Partner prvih šest mesecev sploh ni smel priti k meni na obisk, ker zapor ni dovolil, naslednje tri mesece pa sva imela obiske za stekleno pregrado, potem pa je itak tudi on padel. Dobil je šestnajst mesecev zapora in šel sedet.

V normalen svet, kjer nisem več znala živeti

Kar naenkrat sem prišla ven, v normalen svet. En mesec, preden sem šla ven, sem se zelo veselila, potem pa kar nisem znala živeti. Trije otroci okrog

mene, jaz pa nisem znala normalno funkcionirati. Govorila sem, da sem v depresiji, in mama mi je dala deset dni časa, da pridem k sebi. Otroci so bili čez dan pri meni, zvečer pa so hodili k njej spat. Vse tablete, ki sem jih dobivala v zaporu, sem odrezala, naenkrat sem jih dala stran in jih prenehala jemati, ker sem bila od teh tablet kot bomba, saj me je voda zalivala. Od začetka mi nihče ni verjel, da sem v depresiji. Vse sem podila od sebe, hotela sem, da me vsi pustijo na miru, hotela sem biti sama.

Opazila sem, da se me mlajša hči sramuje. Sedem let je bila stara in se me je sramovala. Govorila sem ji, da nihče ne ve, da sem bila v zaporu. Spomnim se nekega večera, deževalo je in šla sem jo iskat v šolo. Ko me je zagledala, je začela teči stran od mene, proti domu. Prav šponala je proti domu. Kako me je zbolelo pri srcu. Tam je bilo več mamic, jaz pa sem za svojo sedemletno hčerko kričala, naj počaka. Tekla je, kolikor so jo nesle noge. Kasneje sem jo doma vprašala, kaj ji je, a se ni želela pogovarjati. Jokala sem, kot vsak večer. Skrivala mi je tudi vabila iz šole. Ko sem en dan brskala po njeni torbi, sem jih slučajno našla. Rekla mi je, naj ne hodim v šolo. Takrat bi morala iti v šolo in povedati, da se me otrok sramuje in skriva vabila pred mano, ter pojasniti, da me zato ni v šolo.

Vse skupaj se mi je nabiralo. Hodila sem k zdravnici, ki mi je dala napotnico za manično depresijo. Nihče me ni hotel vzeti, noben zdravnik, ker sem narkomanka in mi imamo svojega psihiatra. Takrat sem odšla do znanca, Mirana. Hotela sem samo tablete za drugega znanca. A pri tem Miranu sem ostala kar cel teden, otroci so bili ravno na počitnicah v tujini. Ta Miran mi je pomagal, da sem se dvignila iz depresije. Pri njem smo se smejali, drogirali. Vmes sem mislila na to, da moram domov, a me je prepričal, da sem še ostala. Po enem tednu sem le odšla domov, otroci pa so se vrnili s počitnic.

Nekaj mesecev kasneje sem šla z mlajšo hčerko na morje, saj sem se želela z njo pogovoriti o tem, zakaj je situacija takšna, kakršna je. Na morju sva bili en teden. Opazila sem, da se me tam ne sramuje, ker naju namreč nihče ni poznal. Bila je vesela, držala me je za roko. Po enem tednu pa sem imela že malo krize zaradi tablet, zato sva se vrnili. Domov naju je odpeljal moj prijatelj. Jaz sem izstopila pri Miranu, prijatelj pa je hčerko odpeljal domov. Prespala sem pri Miranu, zjutraj spila metadon in odšla domov.

Nekaj dni kasneje je Miran spal pri meni. Ob sedmih sem vstala in naredila mlajši hčerki zajtrk. Tisto jutro sva se s starejšo hčerko sprli. Rekla sem ji, da če ji kaj ne paše, naj vzame stvari in gre. Tako sem ji rekla. Stara je bila osemnajst let. Rekla sem ji, da ne bo drugih dveh otrok proti meni ščuvala. Poslušala sta samo njo, mene sta itak ignorirala. Stresla sem ji stvari iz torbice in ji rekla, naj mi vrne ključe, ter ji rekla, da bo hodila domov samo, kadar bom jaz doma. Prepirali sva se še nekaj časa. Ona je šla potem ven,

poklicala mojo mamo, mama pa policijo. Kasneje sem izvedela, da se je starejša hči tisti dan udarila in rekla, da sem jo jaz. Šele mesece kasneje sem na sodišču izvedela, da me je mama takrat prijavila. Že drugič mi je to naredila.

Policija, mama in odvzem otrok

Prišli so policaji. Mama je odklenila in kar naenkrat so policaji stali v stanovanju skupaj z mojo mamo. Odpeljali so otroke. Čez nekaj ur sem poklicala mamo in povedala mi je, da so otroci na socialni. Čez dve uri sem jo ponovno poklicala in povedala mi je, da sem dobila prepoved približevanja otrokom. Kaj?! Takrat se mi je odkeglalo. V nahrbtnik sem vrgla pet svojih stvari. »Miran, pejva!« sem rekla, in sva šla k njemu. Šla sem in pustila vse za sabo.

V tistem obdobju sem potrebovala pomoč. Če bi mi kdo pomagal, da bi prišla čez to krizo ... Pa mi ni uspelo. Če mi ne bi vzeli otrok in če ne bi šla z Miranom ... Potem se je vse zasukalo še bolj navzdol. Miran je imel svoje stanovanje in tam sem bila naslednjih deset mesecev, brez stika z otroki. Klicala me je tudi socialna in sem šla na razgovor. Rekla sem jim, naj kar imajo moje otroke, če mislijo, da nisem dobra mama. Samo to sem rekla in se odpeljala s kolesom. Tudi šola je podala mnenje, da sem otroke zemarjala. Vse so obrnili proti meni. Glede otrok sem se predala. K rejnici so jih dali. Pa naj jih ima rejnica. Po tem, ko so mi vzeli otroke, sem se tudi jaz spremenila. Vsake toliko časa sem imela napad, živčni napad ob misli, da me lastni otroci lahko pozabijo. Starejša hči me ves ta čas ni poklicala. Velikokrat sem se jokala in ona sploh ni vedela, kako sem trpela.

Miran ni mogel razumeti, kaj se dogaja v meni, ni mi dovolil žalovati za otroki. Jaz pa, namesto da bi se zanje borila, sem se ukvarjala z drugimi stvarmi. Spet sem začela krasti. Miran je opazil, da mi gre to dobro od rok. Silil me je, da sem kradla za tablete. Tudi dilala sva. Dobro nama je šlo, nekako sva morala preživeti. Ampak sem mogla hodit na biznise samo jaz, ker je Miran, gospod, samo spal. Ves denar in vse ukradeno pa je pobral on. Za tablete. Bila sva lačna, ampak za tablete sva pa imela. On je snifal, jaz sem jih pa jedla, ker sem imela nos že tako ves uničen od kokaina. Ko je Miran kasneje videl, da sem v Sparu padla, je končno dojel in mi prepovedal krasti. Takrat me je razbremenil. Zame je s tem naredil vse, kar sem takrat potrebovala. Ni mi bilo treba več krasti. Raje bi žicala cel dan, pošteno. Ampak on je rabil tablete. Ker njemu ni nihče več zaupal, je po tablete k zvezam pošiljal mene. V tistem obdobju sem večkrat dobila po pički, dobila sem kar nekaj batin. Miran me je enkrat udaril, klofnil me je in mi prebil ustnico. Prijela sem ga za vrat in poklicala policijo. Začel me je jebat v glavo, me poniževal. »Kurba!« mi je ves čas govoril.

En dan se je k nama vselil Miranov brat, ki je ravno prišel iz zapora. V času, ko je bil še v zaporu, sem mu pošljala razglednice, ker sem vedela, kako je v zaporu, in sem mu želela olajšati ta čas. Ko je prišel na prostost, je hotel biti z mano, jaz pa tega nisem želela. En večer je stopil do mene, me zgrabil za glavo in me udarjal v marmorne plošče. Jezen je bil, ker me ni mogel imeti. Enkrat kasneje sta se z Miranom prepirala, pa sem skočila mednju. Miranov brat me je direktno na gobec, namenoma, razbil mi je ustnico. Že tako se mi je ravno tisti dan mudilo na DTO nekaj podpisat, za otroke je šlo – jaz pa z razbito ustnico.

Z razbito ustnico sem tako odhitela na DTO, tekla sem tja in jokala po poti. Zamujala sem že deset minut. Zaradi razbite ustnice mi je celo pot tekla kri. Ko sem prišla tja, sem bila vsa krvava. Tam mi je zdravnica rekla, da moram na šivanje ustnice, jaz pa sem rekla, da ne grem nikamor, ni šans. Prosila sem le za papir, da bi se obrisala. Ko sem se sklonila, pa so mi padli ven zobje. Mislila sem, da bo zdravnica kar s stola padla od šoka.

Na bolečine sem bila že imuna. Toliko batin sem že dobila, ko bi ona vedela. Še celo pot nazaj sem tekla in še vedno sem bila vsa krvava. Vmes sem našivala za čike in kruh, tako da sem domov prinesla nekaj za jest. Enkrat so me celo iz varne hiše prišli iskat, da bi me odpeljali, ker so opazili, kakšna sem bila. Ampak Miran ni pustil, da bi z njimi govorila sama, tako da nisem mogla povedati, kaj se dogaja.

Nekako podzavestno izbiram takšne partnerje ali kaj, ne vem. Tako je že vse življenje. Zdaj, ko si filme za nazaj vrtim, si dopovedujem, da je z mano nekaj zelo narobe. Kaj si dovolim! Zakaj rabim te moške, da me ponižujejo, da jih moram preživljati, krasti zanje? A res to rabim? V življenju se nikakor ne morem postaviti na svoje noge, nikakor. Vedno iščem neko oporo, kot da ne znam biti sama.

Ponovno na 'prevzgojo'

Moja zgodba se je zasukala, ko sem znova pristala na sodišču. Ker sem bila že enkrat v zaporu, je sodnica menila, da zame ni druge rešitve, kot da grem ponovno v zapor, da ni druge rešitve, kakor da me prevzgojijo in moram zato v zapor. Evo, in sem spet v zaporu. Dobila sem šestnajst mesecev kazni.

Ko prideš notri, ti je težko, ker si ločen od družine in vsega drugega. Živiš za tiste obiske med vikendi. Nekateri pa še tega nimajo. Nekaterim sploh nič ne pošiljajo, ker družine nimajo denarja. Tudi telefoni tukaj poberejo ogromno denarja. Da se ti zmeša. Ko sem imela težave z mamo, sem desetevrsko kartico za telefon porabila v enem večeru. Zato bolj pisma pišem, kot pa kličem.

Mami cel mesec ni prišla k meni na obisk. V tem času sem imela dva živčna zloma zaradi nje. Živi blizu, pa ne pride do mene. Opazujem druge, iz cele Slovenije hodijo sem na obiske. Ona pa ne more priti na tisti en obisk.

Z mamo je tako ... Ona je bila pri nas glava družine. Tako je bilo, kot je ona rekla. Ampak mi ne zna stati ob strani, samo moralizirati zna. Jaz njej veliko zaupam, veliko ji povem, ampak ona potem vse to uporabi proti meni. Ko najdem neko srečo, mi je ne privošči in mi jo vzame. Vedno je tako. Ne vem, ali je sama nesrečna, ali je bila tako vzgojena, ne vem. To se sprašujem že celo življenje. Zamerila sem ji, da je takrat klicala policijo in so mi vzeli otroke. Življenje mi je vzela, ko je poklicala policijo. Saj vem, da mi je hotela dobro. Rekla je, da saj je ta odvzem samo začasen. »Kakšen začasen?!« sem ji rekla takrat. »Jaz sem narkoman, brez metadona se sploh ne vidim, in zato otrok ne bom nikoli več dobila nazaj!« Ampak ker je moja mama, sem ji odpustila. Vseeno pa kopičim jezo, jezna sem nanjo. V takšnih trenutkih jeze ji marsikaj rečem, naslednji dan pa mi je žal in angele prosim, da mi oprostijo.

Mlajša dva otroka sta še vedno v rejništvu, starejša hči pa je doma v našem neprofitnem stanovanju, kjer je živela že v času, ko sem bila jaz pri Miranu. Prvih osem mesecev kazni sploh nisem pustila, da bi otroci prišli sem na obisk, ker me je bilo preveč sram. Mami je spet v zaporu. Rejnica otrok mi je potem povedala, da otroci trpijo in naj razmislim o tem, da bi pustila, da pridejo.

Pripeljala je mlajša dva. Kako mi je bilo nerodno ... Ampak mi je breme padlo, saj zdaj vsaj vesta, da sem tukaj. Na prvem obisku smo bili mi trije sami: jaz in mlajša otroka. Rejnica ni mogla zraven na obisk, ker ni imela dovolilnice, starejše hčere pa ni bilo. Sin, štirinajst let je star, mi je na obisk prinesel pet evrov. On meni. Po žepu je brskal, iskal, iskal in nato rekel, naj mu dam roko. Mislila sem, da ima bombon ali kaj takega, je bilo pa pet evrov v drobižu. Tako mi je bilo hudo ... Nisem jih hotela vzeti, pa je vztrajal. Rekel je: »To sem zate prinesel, pa pokliči me kaj, boš?« Štirinajstletni otrok mi mora prinesiti pet evrov, mislim ... Ampak tam pred njima nisem hotela jokati.

Starejša hči se izgovarja in ne pride na obisk. Pravi, da dela in ne more priti, pa še avta nima. Z mojimi starši ne želi priti, ker pravi, da se boji, da se bomo prepirali. Jaz mislim, da bi lahko prišla, če bi želela. Enkrat je le prišla na obisk, rejnica jo je pripeljala, skupaj z mlajšima dvema.

Ko opazujem rejnico, vidim, da jih ima res rada. Takšno rejnico lahko samo z lučjo iščeš. Otroci so pri njej srečni. Mlajša dva otroka je potem še večkrat pripeljala sem na obisk, meni pa prinesla tudi denar in znamke. Naj ju ima do njunega osemnajstega leta, samo da ne bo sanjala o kakšni

posvojitvi. Vem, da se bo borila zanju, vem, ampak to sta moja otroka. To bo še hud boj. Meni je najhuje, ko vidim, da moja otroka odhajata z drugo žensko. Vem, da otroci niso pingpong žogice. Naj končata osnovno šolo. Nočem jima še enkrat tega naredit. Vidim, da sta mlajša dva pri rejnici srečna, kar osrečuje tudi mene. Če bodo želeli, pa so jim vrata pri meni vedno odprta.

Na začetku te kazni sem še imela voljo in sem na primer vsak dan tekla, šla pod tuš, bila dobre volje. Potem sem nehala teči, saj zaradi zdravstvenih težav nisem več mogla. Zdaj pa dvaindvajset ur na dan ležim, državi sem na strošek, namesto da bi delala. Ves čas ležim v sobi, spim, berem, se pogovarjam. Na drogi sicer nisem, pijem pa metadon, trideset tablet že zjutraj na tešče spijem in sem zadeta. No, pa tudi na psihiatričnih tabletah sem, mi jih je psihiatrinja dala. Bojim se krize zaradi drog, predvsem nespečnosti. Ko si doma, lahko ponoči vstaneš, greš v dnevno sobo, prižgeš televizijo, si skuhaš čaj. Tukaj pa si v sobi z vsaj še dvema, zato se ne moreš niti sprehajati, ker takoj koga zmotiš. Težko funkcioniram v teh skupnih sobah, po drugi strani pa je soba moje edino zavetišče, skrivališče pred trači med drugimi obsojenkami in vsemi tistimi konflikti med njimi. Narkomani imamo pa še urinske teste, to je nerodno. Tam stojita dve paznici in pred njima lulaš. Že tako ti je nerodno, potem pa ti še uide in prdneš. Nerodno ti je. Sram te je.

V sebi imam ogromno jeze. Ne vem, od kje in zakaj. In ne vem, kako naj jo dam ven, ne znam. Z zaporsko psihologinjo sem se dogovorila, da bova delali na tej moji jezi in ugotavljali, zakaj imam toliko potlačene jeze v sebi. Ampak tukaj nihče nima niti pet minut časa zame. Ves čas so neki sestanki. Ves čas gledajo na uro. Ko prideš na pogovor k svetovalcu, si ta sploh ne vzame časa. Čas si vzamejo samo, če narediš štalo, če si kaj narediš, če se poškoduješ. Šele takrat te vzamejo zares. Sodnica je zapisala, da ni druge rešitve, kot da se me v zaporu prevzgoji. Jaz pa se sprašujem, kako bi me tu sploh lahko prevzgojili.

Ne živet, ne umret

Mojim staršem verjetno ni lahko. Mami sem se že opravičila, da mi je žal, ker nisem edinka, kakršno si je verjetno želela. Žal mi je, ker vem, da sem jo v življenju velikokrat razočarala. Velikokrat sem se ji že opravičila, ker nisem takšna, kot si ona želi, da bi bila. Čutim pa, da sem ji trn v peti. Želim si, da bi me nekoč sprejela takšno, kot pač sem. Mi je pa žal za vsak dan, ki ga nisem preživela z njo. Ko pridem ven, bom več z njo.

Čutim, da ne bom dolgo živila. Propalica sem, saj vem, kaj pa sem drugega? Imam tri otroke. To je vse, kar imam. Pa eno neprofitno stano-

vanje. Saj sploh ne živim. Na socialni pravijo, da si moram najti službo, če hočem dobiti otroke nazaj. Kako naj si jaz s tako kazensko evidenco najdem službo? Kdo me bo pa vzel? Saj bo vsak mislil, da mu bom kradla. In kaj bom torej imela, ko bom prišla ven?! Opet jovo na novo s tristo štiri-desetimi evri na mesec. No, mogoče bodo do takrat že dvignili socialno podporo, mogoče na tristo šestdeset. Pa živi s tem.

Delati ne morem. Toliko let sem že na metadonu, da bi se lahko invalidsko upokojila. Na zavodu me hočejo na vsak način spraviti v mirovanje. Ampak, kako naj potem preživim? S temi tristo evri na mesec ne morem ne živeti ne umreti. Nekaj je treba potem še zraven početi. A naj drogo prodajam? Ne, me bodo takoj prijeli. Ostane samo še preprodaja metadona. Preživeti je treba. Mogoče bi morala ukrasti ogromno vsoto. Sedim za štiristo evrov ukradene hrane. Če bi ukradla veliko vsoto, bi vsaj živela na veliki nogi. Ko bi šla domov iz zapora, bi vsaj nekaj imela.

Mogoče bi bilo fajn, da bi nehala z drogo. Jaz se za drogo nekako skrivam. Nočem se spucati, govorim, da bom doživljenjski odvisnik. Strah me je krize in pozabila sem, kako se sploh normalno živi, čeprav si tega zelo želim. Šele kasneje v življenju sem se začela zavedati, da kolikor mi je droga dala, mi je tudi vzela. Sčasoma sem izgubila vse. Želim si, da bi se v življenju še enkrat zbudila, mogoče za cel teden, da bi spet videla, kako to je, ko se zbudiš in ne rabiš metadona.

Luna

Luna je bila v zaporu malo več kot dve leti, v tem času pa je doživela štiri hude izgube. Oporo je našla v svojih otrocih in Bogu. Pravi, da nima pravice do pogojnega odpusta, ker mora plačati odškodnino.

Zdravo, jaz sem ta in ta in sem kriva

V zapor nisem prišla, ampak so me sem pripeljali. Priznam, da sem imela čisto drugačna pričakovanja, mogoče sem si še najbolj predstavljala, da bo podobno kot v ZDA, da nas bodo prišli iskat, nas vrgli v kletke, da ne bom imela normalnega stranišča. Ampak je bilo drugače. Najprej so me dali v prehodno sobo, kjer sem bila osemindvajset dni. Moje prve besede so bile: »Zdravo, jaz sem ta in ta in sem kriva.« To so mi svetovali tisti redki, ki sem jim povedala, da grem v zapor. Rekli so mi, da bodo vsi udarili po meni, če bom izjavila, da nisem kriva, ampak jaz sem rekla, da sem kriva, ker če so me tako obsodili na sodišču, potem dejansko sem. Pred Bogom in pred zakonom.

V prehodni sobi mi je bilo zelo lepo. Posvarili pa so me, naj se pazim, ko pridem na oddelek. Odločila sem se, da bom pazila nase in se ne bom v nič vmešavala. Ko prideš iz prehodne sobe, si namreč prepuščena sama sebi.

Pravosodne policistke ne morejo biti štiriindvajset ur ob tebi, so pa dovolj usposobljene, da vedo, kaj je res in kaj laž.

Prvi, ki me je tukaj sprejel, je bil pedagog. Spomnim se, da je dal na mizo škatlo robcev in rekel: »Normalno je, da jočete.« Ampak jaz sem bolj kot zaradi sebe jokala zaradi svojih dveh otrok, hčerke in sina, pa zaradi svoje babice. To me je najbolj bolelo. Do mene so bili vsi zelo prijazni, tako pravosodne policistke kot takratna direktorica. Ampak težko se je bilo navaditi. Nikoli mi ni bilo všeč, da je okoli mene veliko ljudi, tukaj pa se moraš tega naučiti. Da kavo lahko piješ samo ob določenih delih dneva, da ješ takrat kot vsi drugi.

V zaporu sem prvič spoznala, kaj pomeni hudobija

Moti me, da je tukaj toliko natolcevanja, toliko medsebojnega ocenjevanja. Tukaj nas je približno sto, med sabo smo si različne, vsaka ima svoj karakter, zato je živeti skupaj zelo težko. Ampak da se enim ljubi toliko ukvarjati z drugimi, tega ne razumem. Zakaj toliko obsojanja. Kdo pa sem jaz, da obsojam na tem svetu, če pa je življenje tako kratko. Če bi vsak pometel pred svojim pragom, se ne bi imel časa ukvarjati z drugimi.

Tukaj notri moraš biti močan. Zelo močan, da to preživiš. Problem je v tem, da če želiš obdržati režim, moraš biti tiho. Bog ne daj, da kaj rečeš, avtomatsko boš ob režim, dobil boš kazen ali kaj podobnega. To pomeni, da moraš biti tiho in kimati. Mene pa niso tako vzgojili.

V zaporu sem prvič spoznala, kaj pomeni hudobija. Nisem si mislila, da je lahko v eni ženski toliko pokvarjenosti. Kako lahko vzgajajo otroke, ko pa so takšne. Jaz pred zaporno kaznijo ne pomnim dneva, da ne bi svoji hčerki ob prihodu domov rekla, da je moj sonček, in jo vprašala, kakšen je bil njen dan. Ker sem bila tako vzgojena.

Ko se zdaj ozrem nazaj, vidim, da sem imela najlepše možno otroštvo. Odraščala sem pri babici in dedku, ker je imela mamica gostilno in me zaradi dela preprosto ni mogla imeti. Pri enajstih letih sem se preselila nazaj k njej, in čeprav so me v večjem mestu najprej čudno gledali, ker sem drugače govorila, so me lepo sprejeli. Imela sem lep glas, učila sem se klavir, hitro sem začela tudi nastopati. Celo življenje nam ni nič manjkalo, ni bilo pretepanja, ni bilo kreganja. Moja dedek in babica sta se štirikrat poročila, imela sta srebrno, zlato, biserno in diamantno poroko. Krasno življenje sta imela.

Nikoli si nisem mislila, da bom pristala v zaporu, ker nikdar nisem nikomur hotela nič žalega. Moja otroka sta, hvala bogu, lepo vzgojena, bolj ali manj

sem ju vzgajala sama. Sin študira in dela, hčerka hodi v šolo in na ure petja. Onadva ne vesta, kaj je h od hudobije, ker sem ju jaz tako naučila.

Dokler ne poravnaš odškodnine, ne dobiš pogojne

Mene so obsodili na podlagi indicev, to pomeni brez dokazov. Ker je ena rekla to, druga to, sem bila avtomatsko kriva. V tem državi oziroma sodstvu ne dam prav. Saj ne rečem, da nismo krivi, vsi delamo napake, ampak najlažje je danes človeka obsoditi na podlagi indica. Po mojem ni važno, kaj si, delavec, brezdomec, doktor, profesor, magister. Vsak človek ima svojo zgodovino. Ampak nekateri, ki na primer mučijo svoje otroke, živali, trpinčijo ljudi, se pa še vedno prosto sprehajajo zunaj. To pa obsojam.

Jaz sedim zaradi goljufije in imam odškodninca, kar pomeni, da moram to odškodnino plačati osebi, ki naj bi jo ogoljufala. Ampak dokler ne poravnaš odškodnine, ne dobiš pogojne. Naj bo to petsto ali pa sto tisoč evrov, pogojne ne dobiš. Zame je to izsiljevanje, ker dobro vedo, da tukaj notri nimaš denarja. Jaz delam v delavnici že dvajset mesecev, pa je delo v bistvu nagrada in z njim si lahko prislužiš dopust, ki ga lahko izkoristiš, ko imaš izhod. Pripadata mi dva dneva v mesecu, ampak pogojne pa nikakor ne morem dobiti. Pa nisem edina. S tem, da imam zunaj mladoletnega otroka in sem ostala brez stanovanja, brez staršev, brez starih staršev, tako da od tukaj ne morem ničesar plačevati.

V nesreči spoznaš, kdo je človek in kdo ni

Odkar sem v zaporu, sem doživela štiri hude izgube. Še zdaj nisem dojela, da je res. Ko je umrla babica, me je dokončno zlomilo. En del mene je šel z njo. Takrat smo še imeli socialno delavko, ki mi je bila v oporo. V trenutku je bilo vse urejeno, tudi za pogreb, in žal mi je, da nisem šla. Na babičinem pogrebu nisem bila, ker nisem hotela, da bi se ljudje bolj kot z njo ukvarjali z mano in s tem, da sem v zaporu. Ne znam razložiti, to je bila kar težka zadeva. Pri babici sem bila, tik preden je umrla. To je bilo v četrtek, umrla je v petek, izvedela pa sem šele v ponedeljek. Bolečine, ki sem jo takrat čutila, ne privoščim nobenemu, niti najslabšemu človeku na svetu. Po pogrebu so mi omogočili, da sem šla na grob, štiri soobsojenke so mi izrekle sožalje, potem pa se je to nekako pozabilo, od mene se je pričakovalo, da bom kar takoj spet dobre volje, kot da se ni nič zgodilo. Rečem lahko samo, naj takim ljudem Bog pomaga, ker sami si ne morejo.

Tukaj imam eno prijateljico, že od samega začetka. Številne so poskusile vplivati nanjo, ji govorile, da sem hudobna in pokvarjena, da izdajam ljudi, ampak ta

ženska je ob tem vstala in rekla: »Če vam ni prav, da se družim z njo, me pa pustite pri miru.« In ko vidijo, da nanjo ne morejo vplivati, je vse drugače. Ta oseba mi stoji ob strani, lahko se ji zaupam in ji želim, da bi šla čim prej domov. Prav občutim tisto pozitivnost v njej. Občutim pa tudi, kdaj kateri nisem všeč, ampak potem se vprašam, kaj pa mi sploh pomenijo ti ljudje, saj niso moji. Tukaj je vsak dan zase, ne veš, kaj te čaka. Dostikrat se zjočem, ko nihče ne vidi. Pravijo, da se s tem čisti duša. Zelo pomembno je, da me takrat nihče ne vidi. Če si tukaj notri vesela, jim ni prav, če jočeš, spet ni prav. Celo privoščijo ti, da bi še bolj jokala. Spomnim se prihoda v zapor, ko sem bila v prehodni sobi, kako smo se ujele. Vedele smo, da smo skupaj v tem. Drugače pa je, ko prideš ven in se prebijaš čez vsak dan posebej. Ni vse slabo, marsikaj je dobrega in tudi marsikaj sem se naučila, če ne drugega, znam zdaj delati ščipalke, ki smo jih delale v delavnici. Ko mi je res hudo, se s prijateljico dobiva v parku in si poveva vse, kar si lahko. Vedno mi stoji ob strani in je edina oseba na gradu, ki me je kdaj vprašala, ali kaj potrebujem. V nesreči spoznaš, kdo je človek in kdo ni. To, kar se je zgodilo nam, se lahko zgodi čisto vsakemu.

Mami, kupi si nekaj pametnega in lepega

Kljub temu da imam malo, rada pomagam. Tudi če mi sin pošlje dvajset evrov na mesec, mi je to dovolj. Tudi hčerka mi pošilja denar, čeprav sem ji to prepovedala. Če jaz njej ne morem, tudi ona meni ne bo. Ampak enkrat mi je poslala deset evrov, zraven pa napisala: »Mami, kupi si nekaj pametnega in lepega.« Kupila sem si mleko za telo in kavo, stvari, ki jih res nujno rabim.

Res je, da imamo tukaj vse osnovne stvari, preskrbljene smo, imamo hrano, lahko si peremo perilo, imamo posteljo, streho nad glavo, a povsem drugače je, ko ti lahko kdo od zunaj pošilja denar. Tu se najbolj potrebuje kava, če kadiš, in jaz na žalost kadim, potrebuješ cigarete, pa tudi šampon. Saj v tisti košari osnovnih potrebščin je tudi šampon, ampak ni primeren za moje lase, ki se naravno kodrajo. Čisto iskreno, potrebovala bi novo spodnje perilo, ženska potrebuje določene stvari za osebno higieno, da se malo porihata, da se bolje počuti, mogoče kak parfum enkrat na leto. Nujno potrebujem nova očala, ampak nimam denarja zanje. Zunaj sem nosila leče, pa sončna očala, tu nimam nič od tega. Očala, ki jih imam, so že malo zlomljena, in bojim se, da mi bodo nekega dne kar razpadla. Brez njih bom praktično slepa. Rabila bi kakšna nova oblačila. Enkrat sem šla v skladišče, v katerem so stvari, ki so jih punce pustile za sabo. In potem mi je ena rekla: »Pa to sem jaz včasih nosila!« Kar srce se mi je paralo. Center za socialno delo mi ne more pomagati, včasih se vprašam, ali pravosodne policistke sploh vedo, kaj rabimo.

Eno črno ovco je treba najti

Ko sedim sama v kuhinji, pa se na primer pri sosednji mizi štiri pogovarjajo, kako je bilo super na izhodu, kaj vse so počele, sploh ne reagiram. Jaz imam že zelo dolgo možnost izhodov, pa si jih ne morem privoščiti, ker nimam denarja in nimam več nikogar, ki bi prihajal pome in me vozil, tako da je to zame zelo huda tema.

Če tukaj drugim nisi všeč, pa čeprav jim ne rečeš niti besede, jih ne žališ, se ne ukvarjaš z njimi, je katastrofa. Nagajajo ti, vsaka po svoje, to je neke vrste fovšija, ljubosumje oziroma sploh ne vem, kako naj se izrazim. Zelo zaželeno je, da skrivamo, kdaj bomo izpuščene domov. Ker če druge izvejo, samo da slutijo, te začnejo provocirati. Na primer, zakaj si dala to krpo sem. In če bi jaz kaj odgovorila, bi se že začela besedna vojna. Jaz požiram in požiram že dve leti. To je zelo nevarno. Če drugega ne, se ti lahko zgodi, da ostaneš brez treh mesecev, ki ti pripadajo po 108. členu. To je, da greš lahko od 0 do 3 mesece prej domov, če si priden. Pa se mi včasih zdi, da ene bolj ko nagajajo, bolje pridejo skozi. Paziti moram na vsak korak, ki ga naredim. Hvala bogu nisem imela problemov s tem, da bi mi kadarkoli kaj podtaknili. Zdaj sem v eni normalni sobi, a je ne bom preveč hvalila. Vsi delamo napake, ampak tu se v bistvu boriš vsak dan sproti. Tu si vsak dan obsojen od soobsojenk. Ni dovolj, da te obsodi sodnik.

Nikoli se nisem prepirala, nobena me ni udarila, so me pa zelo provocirale. Enkrat sem rekla, da bom najbrž kriva tudi, če bo kateri spodrsnilo na bananinem olupku. Eno črno ovco je vedno treba najti. Prav zanima me, kaj bodo še poskušale, zdaj ko se bliža konec moje kazni. Jaz nobeni nič ne rečem, pa se kakšna kar oglasi, me provocira, jaz pa se dobesedno bojim karkoli reči nazaj, ker vem, kaj bo.

Človek je zame največje zlo na zemlji

Ko bi se vsak človek na svetu malo poglobil vase, če ne prej, pa ko pride v leta ... Ko bomo enkrat pogledali nazaj, bomo videli, koliko besed, ki jih izgovorimo, je nepotrebnih. Koliko besed izrečemo samo zato, da nekaj govorimo. Pred kratkim nas je obiskal Andrej Rozman Roza, ki je povedal, da je treba znati poslušati. Mene zelo moti, če komu kaj govorim, ta oseba pa me kar preseka, ali pa počaka, da sicer povem do konca, potem pa začne z neko svojo temo. Samo da govori, jaz pa, kot da nisem vredna tega, da bi me poslušali. Človeka moraš poslušati s srcem, poslušati, kaj ti govori. Jaz vedno prislunem in poslušam do konca.

Tu notri se počutim nepomembno, sram me je, da sem tukaj. Dobro bi bilo, če bi se pogovarjale o štrikanju, šivanju, kaj bo, ko greš ven, da bi

si pomagale, si dale kakšen nasvet. Ampak tega ni, samo katera je boljje oblečena, katera je lepše namazana, katera je pametnejša. Zakaj bi se delala pametno, če me je sram, da sem tu notri. Ko pridem ven, naj mar rečem, da sem bila šefica? Ja, kje si pa bila šefica? V zaporu. Ja, lepo vas prosim. Res mi ni jasno, zakaj toliko hudobije. Čutim, da gre svet v napačno smer. Človek je zame največje zlo na zemlji. Toliko hudobije, kot je je tu na kupu, toliko psihičnega nasilja ... To je kot dodatek k zaporni kazni. Eni si res dovolijo vse, čisto vse.

Zelo me zanima posmrtno življenje

Jaz verujem v Boga. Včasih me kdo vpraša, ali sem ga videla. Nisem ga videla. Saj tudi veter piha, pa ga ne vidiš. Ne moreš ga prijeti. Če komu kdo zboli, Bog ne daj, se vsak zateče k 'ljubi Bogec, prosim te, pomagaj mi'. Tudi tukaj se zato kdaj norčujejo iz mene. Enkrat na mesec pride k nam župnik, tako da imamo zvečer mašo, ponavadi ob pol osmih, ko je dneva konec. Jaz ne hodim redno k maši, niti zunaj nisem, ker ne dam kaj dosti na te institucije, dam bolj na tisto, kar čutim. Jaz lahko hodim molit v cerkev vsako soboto in nedeljo, ampak te bolečine, teh dragih, ki sem jih izgubila, mi ne more vrniti nihče. Ampak molim. Marsikaj se mi je že uresničilo. Nisem cerkvena miš, ki bi tam stalno visela, grem pa za veliko noč in za božič. Tukaj v jedilnici župnik naredi oltarček, potem se stoli postavijo tako, da vsi gledamo proti njemu, in to je res nekaj lepega. Zelo lepo se mi zdi, da je tukaj. Prinese nam časopise, Družino in Ognjišče, podobice, meni je blagoslovil ta rožni venec, ki ga nosim, zdaj že dvakrat, pa ga v življenju nisem nikoli nosila, zdaj pa ga. In imam občutek, da me štiti. Tukaj notri ga nosim že eno leto. Dal mi ga je župnik. Drugače pa to ni nič kaj slabega, da greš k maši, tudi poučno je, izvem stvari, za katere sploh nisem vedela. Tudi ko dobimo podobice, nam župnik razloži, za kaj je to, za kaj je ono, čemu služi. Moram povedati, da se kar sprostim v tiste pol urice, ki nam pripada. Lahko gremo tudi k spovedi. Župnik je zelo prijazen, rad se pošali, ampak dobrodušno. Začutiš, da se nasmeji iskreno, ne hinavsko, kot se mi to kdaj zazdi pri soobsojenkah.

Tukaj veliko berem, zelo me zanima posmrtno življenje, mogoče bo komu smešno, a meni ni. Pred devetimi leti sem izgubila osebo, ki mi je zelo veliko pomenila, in nekako nisem mogla razumeti, kako lahko človek danes je, jutri pa ga ni. Da je, čez pet minut pa ga ni več. Zanima me, ali obstaja kaj, kakšno življenje po smrti, kaj se dogaja, ker enostavno sem prišla do sklepa, da če ne bi bilo življenja po smrti, bi bilo to življenje nesmiselno. Tako pač razmišljam. Brala sem knjige svetovno znanih pisateljev, hipnotizerjev, ki so hipnotizirali ljudi, ki so doživeli obsmrtno izkušnjo. Prišla sem do spoznanja, da vse, kar na tem svetu naredimo slabega, izrečemo slabega, razmišljamo slabega, vse se vrne. Vse, vsaka misel, vsaka stvar se

vrne, in jaz se opravičujem za vse svoje napake. Žal mi je časa, ki sem ga preživela tukaj notri, ampak je že moralo biti tako, tako mi je bilo usojeno, namenjeno. Je pa hudo, zelo.

Tukaj notri je veliko žalostnih zgodb, ampak človek na žalost premalo dela na tem. Jaz sama pri sebi razčiščujem stvari, veliko sem jih že, ker vem, da ko bo konec kazni, se bom morala sama znajti. Dvakrat sem se že postavljala na svoje noge zaradi moških, samo da sem imela svoj ljubi mir, pa Bog daj, da se bom še tretjič. Upanje vsekakor umre zadnje. Zdaj ne razmišljam o partnerjih, ampak želim le dokazati sama sebi, da sem se sposobna postaviti na noge, ker z jamranjem ne prideš nikamor. Vse življenje sem delala, nikoli nisem bila brez dela. Resda sem zdaj ostala čisto brez vsega, imam pa življenje, zelo sem vesela, da živim, imam dva prečudovita, prekrasna otroka, in to je največ. Če imaš zdravje, imaš vse. Zdrav človek ima tisoče želja, bolan pa samo eno. Ljubi Bogec, prosim te, pomagaj mi, to bom rekla.

Ko pridem ven, mi bo težje, ker nimam več svojih najdražjih. Želim si, da bi enkrat v življenju imela svoje stanovanje, zdaj sem že dala prošnjo na stanovanjski sklad. Lepo bi bilo tudi zadeti jackpot, v tem primeru bi odprla azil za živali. Veselim se pogovorov in kavic s svojima otrokoma, sprehodov, kakšnega oddiha na morju. Spočiti se bo treba po zaporu, od vsega tega psihičnega terorja. Ta zapor mi je dal kar nekaj lekcij in mi jih še vedno daje. Zahvaljujem se vsem pravosodnim policistkam in policistom in vsem zaposlenim v zaporu za njihovo korektno podporo in obnašanje, pa tudi določenim soobsojenkam, saj so bile do mene res prijazne.

Nežka

Nežka je pred približno pol leta prišla na prestajanje dve leti dolge zaporne kazni. Na vprašanje, kakšna je njena življenjska zgodba, odvrne, da se je ta začela z njenim rojstvom in da si ni nikoli mislila, da bo kdaj pristala tukaj, v zaporu, saj so jo starši drugače vzgojili.

Učili so me, da mora biti družina skupaj

Na svet sem prišla čudovitim staršem. Leto in pol po mojem rojstvu se je rodil še moj bratec, s katerim se še danes zelo dobro razumeva. Imela sem zelo lepo otroštvo.

Pri enaindvajsetih letih sem doživela težko prometno nesrečo, bila sem cela polomljena, vključno s čeljustjo, glavo, vsem. Leto in pol sploh nisem mogla ničesar jesti, samo po slamici sem pila. Dve leti sem bila na bolniški. S tem sem se takrat pač sprijaznila. Kasneje sem dobila dvanajst milijonov tolarjev odškodnine za nesrečo in s tem denarjem sezidala hišo, v kateri živim še danes. V tistem obdobju sem torej naredila vse: z lastnim denarjem postavila hišo in hodila v službo v trgovino, kjer sem bila komercialist.

Potem pa sem pri petindvajsetih letih spoznala partnerja. Bila sva mlada,

nora, zaljubljena. Najprej se mi je kazal v zelo lepi luči, kasneje pa se je izkazal za zelo drugačnega. Saj tako ni bil slab, ampak dober je bil samo po dve uri, dan pa ima štiriindvajset ur, zato preostalih dvaindvajset ur nikoli nisem vedela, kaj se bo zgodilo. Ves čas me je pretepal, imel druge punce, grozil je, pil. Štiri leta po tem, ko sva se spoznala, sem rodila sina, bila sem stara devetindvajset let. S partnerjem pa je bilo nemogoče živeti ... Zvečer je prihajal in hotel neke stvari, na silo, bil je pijan in sploh ni vedel, za kaj gre. Da je bil mir, sem pač potrpehla. Seks. To pač potrpiš, kljub temu da traja dve minuti. Ampak odkrito, jaz sem šla potem pod tuš in se zjokala. Na koncu sem tako drugič zanosila. Imela sem že napotnico za splav, hotela sem to odstraniti, ker se je zgodilo na tak način. Potem pa sem šla z mamo, očetom in svojim sinom slučajno v toplice. Sin je bil takrat star štiri leta, jaz pa sem gledala njega in tiste otroke tam. Rekla sem si, da sem že tako ves čas sama s sinom, zakaj pa ne bi imela še tega otroka. In sem jo obdržala. Hčer sem rodila pri štiriintridesetih letih. Rekla sem si, da bo to moj sonček, ki me bo grel in mi stal ob strani.

Partner mi je še naprej ves čas grozil in me pretepal, še naprej je bil isti, isti, isti. Velikokrat je tudi razgrajal in smo leteli ven iz hiše. Pravi debil je. Najrajši bi ga ... Ne vem, kaj bi mu naredila. Saj sem ga prijavila, ampak sem tudi umaknila stvari s sodišča, ker mi je grozil. Bala sem se ga. Groziti je znal, češ, če bom kaj zinila, bom pa že videla. Jaz pa sem bolj umirjena, raje pozabim in se ne ukvarjam s tem, kot pa da še naprej drezam. Z otrokoma smo bili tako ali tako večinoma sami. Sin me je včasih spraševal: »Mami, si ti kaj videla ateja?«

Ves tisti čas sem mislila, da bo vsega tega enkrat že konec, da bo že enkrat mir, zato sem pač to nekaj časa prenašala. Vedno sem tako ali tako mislila, da mora biti družina pač skupaj, tako so me učili starši. In ko imaš enkrat otroke, misliš, da imaš vse, da je to sveto in da mora družina biti in ostati skupaj. Tako so me učili. Zato sem si tudi jaz tako želela in mislila, da on mora biti ob meni, da on sem spada. In smo bili še naprej skupaj.

Popoldanska obrt – prvi korak na poti v zapor

Še pred rojstvom hčere sem odprla popoldansko obrt – gradbeno podjetje. Sem kar izobražena, partner pa ni imel izobrazbe, samo dveletno šolo je imel, zato sem bila jaz nosilec firme, ki sva jo imela. Ker on ni imel šole, sem bila jaz tudi direktor firme. Svojo službo sem sicer že itak imela, tako da tega sploh ne bi rabila. Popoldansko obrt sem odprla samo zaradi njega, ker je on zaradi izobrazbe ni mogel.

Mogoče nisem bila toliko pozorna, pa čeprav sem bila šolana, da direktor lahko odgovarja tudi za kakšne posledice. Misliš si, direktor si, kako je to

super, fino, ampak nikoli ne veš, kaj delajo delavci na terenu. Enkrat mi je rekla ena na davčni: »Veste, direktor mora vedeti vse.« Pa to ni mogoče. Nikoli ne veš, kaj delajo drugi v podjetju. Pri tej popoldanski obrti nisem zares delala, ampak sem urejala papirje, se menila za delo, pripravljala pogodbe, predračune in tako dalje. Morala bi biti bolj pozorna. Nisem vedela, da biti direktor za sabo potegne toliko stvari. Ampak da bi se še glede tega o vsem pozanimala, bi zahtevalo preveč mojega časa. To je za sabo potegnilo določene stvari, ki jih danes najbolj občutim na svoji koži, saj me je ta popoldanska obrt na koncu pripeljala sem, v zapor.

Bilo je devet let po ustanovitvi te firme. Sin je bil star že deset let, hči pa pet. Imeli smo sklenjeno pogodbo z neko stranko, investitorjem. Vse smo imeli pravilno urejeno, vse zapisano, tedenske zapisnike o delu smo pisali, investitor je vse podpisoval. Glede na pogodbo smo imeli štiri predračune in smo delali po njih. Ko smo začeli s prvim, sva bila z investitorjem zmenjena, da delamo od ponedeljka do petka, potem se naredi pregled izvršenih del po predračunu, in on to podpiše. Tako smo delali vsak teden. Imeli pa smo tudi mesečne preglede, na katerih smo pregledovali, koliko smo naredili v enem mesecu glede na predračune. Vse je bilo podpisano in vse je bilo narejeno. Potem je prišel december in vreme ni več dovoljevalo, da bi lahko opravili zunanja dela. Zato smo naredili aneks k osnovni pogodbi, v kateri smo dorekli, da se fasaderska dela, keramika, balkoni in podobno, naredijo junija. Zmenili smo se tudi, da se ves material pripelje na gradbišče, da ga bomo tam skladiščili in potem nadaljevali junija, ko bo vreme dovoljevalo. Material smo pripeljali na gradbišče in imeli vse podpisano. Potem pa smo prišli junija na gradbišče. Nadaljevati bi morali ta dodatna dela, vendar je investitor enostavno nagnal delavce z gradbišča in prekinil dela. Še danes ne vem, zakaj. Potem sem vse preglede po tednih in mesecih dala skupaj in izstavila končni račun. Nastala je razlika in mi smo bili investitorju dolžni. Pač nismo vsega naredili, ker je prekinil dela.

Partner je vse zvalil name. Za nobeno stvar ni bil kriv. On je v podjetju sicer delal, ampak je pogosto nagajal, določenih stvari ni hotel delati, pa ni povedal, da ne dela. Kakršen je bil doma, je bil tudi v podjetju. Enako je nagajal, grozil, bil nesramen. Zjutraj je šel od doma, kaj spil, bil celi adijo, mogoče je delal dve uri, potem pa je kar šel in ni hotel več delati. Nagajal je, dobesedno.

Potem pa se je v istem letu, ko se je zgodil ta zaplet s firmo in tistim investitorjem, odselil k drugi ženski. Imel jo je že tri leta in je še zdaj z njo. Tako sva se razšla, jaz in otroka pa imamo mir. Mi smo ga kasneje izplačali in hiša nam je ostala, še vedno stoji. Je pač moja, ker sem jo takrat s svojim denarjem naredila. Zaradi otrok sva ostala v stikih. On včasih hčer še pokliče, sin pa noče stikov z njim. Hčeri sem rekla, naj ima stike z očetom, če želi, to je njena odločitev, je pač njen oče.

Nekdo, ki se z mano lepo pogovarja

Po tem sem bila dolgo sama. Sin mi je vedno govoril: »Mami, pa zakaj si ti tako sama? Samo delaš, zakaj ne bi imela kakšnega prijatelja?« Jaz niti slučajno nisem hotela videti nobenega. »Se spomniš, kaj vse je ata delal z mano?« sem mu rekla. On pa meni: »Ja, pa niso vsi isti, veš, mami.« Tako mi je sin kasneje naredil profil na neki spletni strani in smo šli jaz, sin in hči na to stran. Na njej so se iskali pari. Hči mi je pri enem od oglasov rekla: »Ta je v redu, pogledj, lušten je.« Pisala sem mu in kasneje sva si že vsak večer pisala. Hčer je bolj vleklo kot mene in me je vsak dan spodbujala, naj pogledam pošto. Tako sva si dopisovala mesec in pol, potem pa sva se dobila in se pogovarjala od petih popoldne do polnoči, kot da se že sto let poznavata. Začutila sva sorodno dušo in se povezala. Zelo sva se ujela in se imava danes zelo rada. On ima tudi moja otroka zelo rad. Ne morem verjeti, da sploh obstaja človek, ki niti enkrat ne zakleje, ki ne grozi, ki se lepo pogovarja z mano. Jaz sem partnerja, svojo ljubezen, srečala na stara leta. Nikoli si nisem mislila, da je to sploh možno.

In je prišel september ...

Dogodek s tistim investitorjem je hodil za mano. Naročnik je kasneje tožil podjetje za cel znesek po pogodbi, ne samo za razliko, ampak za cel znesek. Sploh ne vem, zakaj, od kod. Kaj sem mu takšnega naredila, da me je tožil za cel znesek? Če bi me tožil samo za razliko in za delo, ne pa tudi za material, ki ga je še vedno imel tam, ne bi nič rekla. Ampak me je pač tožil za vse. Srečala sva se šele na sodišču. Obsojena sem bila za kaznivo dejanje poslovne goljufije.

Storjena mi je bila krivica, zelo velika krivica. Na sodišču sploh nisem imela priložnosti, da bi s papirji dokazovala, kaj je res in kaj ne. Dobila sem dve leti zapore. Bila sem zelo razočarana, zelo prizadeta. Dobila sem pogojno kazen: da ne grem v zapor, če plačam odškodnino investitorju, to je bil pogoj. Jaz bi po svoji pameti že vedela, da če imam pogojno, moram pogoj izpolniti, sicer grem v zapor. Ampak sodišče mi je dalo šest mesecev, da to naredim – da plačam 29.000 evrov. Toliko naj bi mu bila vse skupaj dolžna. Odvetnik mi je zatrjeval, da mi ne bo treba plačati, da bo že on vse uredil. Ko sva odhajala z odvetnikom s sodišča, je rekel, naj me ne skrbi, da bo že vse uredil. Nisem plačala odškodnine in sem kasneje dobila poziv, da moram v zapor. Šla sem k odvetniku, on pa je uredil, da so mi kazen preložili za dva ali tri mesece, ne spomnim se točno. Potem pa je prišla odločba, na kateri je pisalo, da moram takoj v zapor. Odnosla sem jo odvetniku in je spet rekel, da bo vse uredil, naj mu samo prinesem dva jurja. Od mene je nato vzel 2000 evrov v kuverti in rekel, da bo zadevo uredil. Nisem vedela, kaj namerava s tem denarjem in kaj se dogaja.

Potem je prišel september. Hči je ravno spet začela hoditi v šolo. Neko jutro sem jo peljala v šolo, jo odložila in se odpeljala naprej, za mano pa trije policijski avtomobili. Nikoli še nisem dobila kazni za prekršek na cesti. Ustavila sem na desni, da bi jim dala prednost, ker sem mislila, da gredo naprej, oni pa so se ustavili za mano. »Gospa Nežka, peljite naprej, ustavite se na parkirišču, gremo na Ig,« so mi rekli. »Kam?« sem jih vprašala. »Na Ig!« so ponovili. Policist mi je rekel, da si je zjutraj, ko je prišel v službo, zadal nalogo, da me bo našel. »Točno sem vedel, kje te najdem. Pred šolo. In sem te našel,« je rekel. To se mi je zdelo podlo, zelo grdo. Zelo nesramno in pokvarjeno. Krivo mi je, ker se nikoli nisem skrivala, nikoli se nisem izogibala, tudi vso pošto sem dvigovala, zato tega ne bi rabili narediti tako. To je bilo podlo.

Avto sem pustila na parkirišču, dali so me v kareto, kot da sem največji zločinec na svetu, kot da sem ne vem komu ne vem kaj naredila. In so me odpeljali na Ig. Hja ... tako je meni tisti odvetnik vse uredil. Sramoto mi je uredil. Jaz sem mu nosila denar, on pa ni nič uredil. Na koncu sem pristala v zaporu na Igu. Celo pot do Iga sem samo telefonirala. Sedela sem zadaj in klicala po telefonu, mamu, sina in brata. Kar mešalo se mi je. Naročila sem, naj javijo v hčerino šolo, kaj se dogaja, in naj javijo tako, da ne bodo vsi vedeli, kje sem.

Ko sem pristala tu notri, sem mislila, da se mi je podrl svet. To ti poruši celo življenje. Tu ti vzamejo čisto vse. Z besedo 'svoboda' je povezano čisto vse. Zunaj bi lahko delala, služila, skrbela za vse, tako kot vedno. Ves čas sem mislila, da pridejo sem samo morilci. Ob spremljanju televizije, medijev ... sem ves čas mislila, zapor kot zapor, da je samo za tiste, ki naredijo kaj res groznega. Prepričana sem bila, tudi ko sem brala tisto pogojno, da se to meni ne more zgoditi, da je nemogoče, da bi sem prišla. Ko sem prišla, sem se še enkrat vprašala, ali je to možno, pa saj to je samo za tiste, ki res naredijo najbolj grozovite stvari. Nikoli si nisem mislila, da bom pristala tukaj notri. Ker tako, kot so mene starši vzgajali ... Sploh ne morem verjeti, da sem pristala tu. Niso me učili, da bi končala tukaj, ampak zgleda, da je za vsakega nek cilj.

Po tem, ko sem prišla na Ig, sem se en mesec in pol samo jokala. Shujšala sem deset kil, nič nisem jedla. Enaindvajset dni sem bila pod ključem, v prehodni sobi. Vse smo imeli strogo, vse po urah, za telefon si moral zvečer napisati listek, da si lahko naslednji dan klical, vse strogo, sprehodi ob uri s paznico, res strogi režim. Še obiske sem imela za šipo. To je bil šok, noro. Mami sem rekla, naj ne hodi, dokler ne bom imela obiskov brez šipe. Samo risala sem, jokala, risala in pisala, pa nič drugega. Tisti dnevi na začetku so bili ubitačni, prvi mesec je bil prav grozen. Mešalo se mi je. Na liste sem si napisala koledar, potem pa samo kljukala: danes je dan mimo, jutri bo dan mimo ...

Gledala sem druge, ki so prihajale v zapor. Vse pridejo sem same, brez policije, urejene, s kovčki. Hudo mi je za te trenutke, tudi jaz bi lahko prišla sem kot normalna ženska. Prišla pa sem brez vsega, kot neko budalo, kot da sem tisti dan prišla na svet. Imam pa lep spomin na paznici, ki sta me sprejeli, ko sem prišla. Do mene sta pristopili kot mami, tak občutek sem imela. Pomiritev, s tistima lepima nasmehoma, pa neka sproščenost. Pomislila sem, da saj mogoče pa tukaj ne bo tako slabo. Prav toplo sta me sprejeli. Bili sta kot luč, tisti prvi stik, da le ne bo tako hudo. Paznice so super ženske. Jaz rečem, da so to naše mame. Saj ves čas skrbijo za nas. Moraš biti pa ti v redu do paznic, da so one v redu do tebe. Če se grdo obnašaš, normalno, tudi ne bo takega lepega pristopa, nasmejanega. Če se jaz nasmejem in rečem 'dober dan', dobim isto nazaj.

Delo, pisma in 'prevzgoja'

Po prvem hudem obdobju sem se že bolj navadila. Ko sem začela delati, je bilo malo lažje. Najprej sem delala v delavnici, potem pa sem začela delati na hišniških delih. Zdaj sem se že navadila. Belim hodnik na traktu, skitala sem strope, tudi keramiko sem položila. Vse to sem morala obvladati že takrat v firmi. Popoldne sem pač prej prišla v firmo in nisem samo gledala, sem tudi kaj delala in sem se vsega naučila. Sama si znam sezidati hišo, pa sama narediti fasado, postaviti police, okna, vse. Tukaj torej delam ta dela, dan mi mine, spoštujem red. Že zunaj sem bila ves čas zelo aktivna. Navadiš se, moraš se. Zaposlim se z nečim, da mi mine čas, zato ves čas nekaj delam. Sem človek, ki se zna zaposliti. Pogrešam pa svoj vrt, ki sem ga obdelovala, in hišo, za katero sem skrbela. Zunaj vidim ta vrt pred zaporom, pa si mislim, kako lep in že čisto drugačen bi bil zdaj moj. Pogrešam rože, vse, kar sem imela, nasploh pogrešam delo. Delo krepi. Saj tu delam, ampak proti tistemu delu zunaj to ni nič. Zdaj sem dobila odprti režim, pa je tudi zato lažje. Lahko grem ven, v park, imam namenske izhode, ki jih koristim, pravočasno se vračam, spoštujem vsa pravila, imajo me zelo radi.

Ne jočem se več. Sedmi mesec sem že tukaj, pride trenutek, ko me prime, da bi jokala, sploh ko hči ob nedeljah pride na obisk in se pogovarjava. Zadnjič me je recimo vprašala, ali pridem na njeno valetu. Takrat začutim tisti naval, potem se nekako zadržiš in se umakneš od te teme, ker bi se drugače razjokala. Začnem govoriti o čem drugem, pred hčerko nočem jokati. Včasih mi je hudo, na trenutke mi je zelo hudo. Ko pridejo obiski, se spomniš, kako je bilo zunaj, in ti postane hudo od pogrešanja.

Hudo je tudi, ker nekaterih stvari ne moreš urejati sam. En dan sem dobila vabilo s centra za socialno delo, da naj se oglasim, da uredim neko zadevo za hčer, nekaj glede njenega bančnega računa in socialne podpore. Pedagoginji tu notri ni bilo jasno, da je to nujni popravek. Rekla mi je, naj

uredim po telefonu. Danes, ko sem imela izhod, pa sem šla kar tja in še to mimogrede uredila. Pooblaščenca sem za hčerin bančni račun, in če ne bi pravočasno uredila zadev, hči še en mesec ne bi prejela socialne podpore. S tem ko me niso spustili, da grem na center za socialno delo, so me prav zabodli, pedagoginja me je zabodla s tem. Če imaš obravnavo na sodišču, pa ni nobenega problema in lahko takoj greš, na to te pa pustijo. Saj vem, da tukaj notri ne morem iskati nekih pravic, samo za tako stvar pa mislim, da bi me lahko izpustila na izhod, pa me ni, in to sem ji zamerila. Kasneje je pedagoginja videla, da sem slabe volje, to sem ji pokazala, z obrazom, in šla potem tudi do nje in ji to povedala.

Tu velikokrat pišem pisma domov. Ko pišem, se pomirim, doživim, kot da se s tistim človekom pogovarjam, in to me napolni. Vsak dan moram pisati, napišem približno štiri do pet strani. Ko pišem, se sprostim in potujem v neki drugi svet in se tam s tisto osebo pogovarjam. Tiste, ki so bile na začetku z mano v sobi, so rekle, da najbrž delam za FBI. Toliko sem pisala, da so to opazile in so si to mislile. Hči mi včasih reče, naj ne pišem toliko, da nima časa toliko brati, da se ji ne ljubi. Ona meni na hitro načečka kakšno pismo, pa smajlja zraven nariše. Mami pišem dvakrat na teden. Ona si ne zapomni vsega po telefonu, je že precej v letih, jaz pa se tudi ne maram preveč pogovarjati po telefonu, zato ji vse napišem in podčrtam z barvicami, močno, da točno vidi, katere stvari so pomembne. Ko pišem partnerju, točno vem, da on takrat misli name. In ko napišem, potem to še desetkrat preberem, prav podoživim tiste besede, čisto se sprostim in meditiram, kot da sva se v tem času, ko sem brala, pogovarjala. Pišem, kot da se z njim pogovarjam.

To tukaj je kot nekakšen prevzgojni dom. Ene ga res rabijo, pa verjetno ko ven pridejo, bi rabile še dva. Ko na primer gledam te mlade tukaj, mi poka srce. Prej, na primer, sploh nisem vedela, kaj je to metadon, tukaj mi je vse to novo. Včasih me je kar sram vprašati, ampak meni je čudno ... No, jaz ne rabim prevzgojnega doma, mene so starši vzgojili, na prave tirnice so me postavili, kot se spodobi. Ne pijem, ne kadim, nič takega. Hitro se naučim stvari, pridna sem, spoštujem, pozdravim. Prevzgojiti me ne more nihče. Jaz tu lahko samo upoštevam red in to, kar mi je določeno.

Glede svoje sodbe in tega dogodka s podjetjem se sploh ne čutim krivo. Sploh ne vem, zakaj bi se. Vedno se mi odpira vprašanje, zakaj se je zgodilo, kot se je. Ta 'zakaj' se mi vedno ponavlja. Danes, ko sem tukaj že pol leta, se recimo pogovarjam s pedagoginjo in ona me vedno sprašuje, ali dejanje obžalujem. Obžalujem, ja, ampak ... ko moraš nekaj iskreno povedati, tukaj pa imam blokado. Tukaj si pred nekim pričakovanjem, da boš obžaloval dejanje. Zato, ker si zaprt. Tega ne morem razumeti. Ker če bi jaz komu kaj naredila, bi vedela, zakaj sem tu. Tu pa res ne vidim, zakaj. Ko bom enkrat prišla ven, se bom pozanimala, kako to deluje. V ta

postopek se bom sigurno še enkrat spustila, hočem vedeti, zakaj. Vedno tisti 'zakaj'. Zakaj zakaj zakaj? Ker jaz točno vem, kaj je bilo, kaj smo imeli, kakšni dokumenti obstajajo, zakaj je ta investitor to naredil, tega pa ne vem. Zdaj tudi nimam možnosti, da bi prišla v stik z njim, ga vprašala, kako naj jaz zdaj njemu plačam to odškodnino.

Starševstvo iz zapora

Najbolj hudo mi je, ker ne morem biti z otrokoma. Moja otroka nikoli nista bila sama. Prej sem bila ves čas z njima, zato sem bila zelo zaskrbljena, kako bo zdaj, ko me ni. Saj tukaj imajo vse otroke, ampak moja nista bila navajena biti brez mene. Potrebujeta me, ravno zdaj, v tem obdobju.

Ni več tako, kot je bilo, in vprašanje je, kako bo, ko bom prišla ven. Sin bo zdaj star dvajset let in si ureja svoje stanovanje. Zanj skrbi tudi moja mama. In babica je babica. Kliče jo, se obrača nanjo. Pa vseeno potrebuje tudi mene. Sem k meni na obisk pa še ni prišel. Noče, nekakšno blokado ima. Rekel mi je, da dokler bom tukaj, ne bo prišel na obisk. Pravi, da ga tu ne bom videla. Moja mama mu je razložila, kako je tukaj, pa ga ne morem pritegniti, da bi prišel. Ne vem, kaj je tukaj notri, kar ga tako odbija. Se pa slišiva po telefonu, pokličem ga. Vsakič mu rečem, naj pride na obisk. Pa vsakič pravi, da to ni zanj. Takrat, ko so me odpeljali, je bil ravno na morju, tako sem ga zadnjič videla, preden je šel na morje. Zelo ga pogrešam, zelo rada bi ga videla. Vsakič ko pišem svoji mami, napišem tudi, naj pride sin z njo na obisk. Pa saj vem, da ne bo prišel, ampak kar tako, podzavestno vedno napišem, naj pride. Napišem, naj on pripelje vse skupaj. Ampak on pač ne želi sem. Po eni strani pa mi je čisto okej, da ga ni, mogoče je dobro, da ne vidi tega tukaj. Ko gledam te mlade tukaj ... Meni je dosti, da ga samo slišim. S tem sem se sprijaznila.

Hči bo zdaj stara petnajst let. Moja mama je takrat, ko so me odpeljali, takoj prišla domov in poskrbela, da je bila hči potem pri njej. En teden po tem, ko sem prišla v zapor, je prišla ena iz centra za socialno delo in pripeljala mojo hčer. Prišla je tudi moja mama in bile so še delavke iz zapora. Imeli smo sestanek in naredili zapisnik, da bo za hčer skrbela babica, moja mama. To je bilo čisto na začetku in jaz sem bila takrat še v totalnem šoku. Sploh ne vem, kako je tisti sestanek zgledal, sploh ne vem, kaj se je dogajalo, ker sem bila čisto odklopljena, potrta, nisem mogla verjeti svojim očem, nisem mogla dojeti, kje sploh sem.

Ko sem prišla v zapor, je šla hči ravno v deveti razred osnovne šole. Ko je otrok v fazi prehoda iz osnovne v srednjo šolo, te sprašuje za mnenje in te najbolj potrebuje. Kot starš mu daš neke napotke, smernice za naprej. Ona pa pride na obiske in je vsa vesela, da lahko pride z babico. Vsakič

me veliko tolaži in mi stoji ob strani. Meni je zelo hudo, vsak dan grem na telefon in jo pokličem, vprašam, kaj dela, kako je bilo v šoli. Ves čas sem v stiku z njo. Zdaj bo imela valetu. Ko je bila v nedeljo tu na obisku, mi je vse razlagala: kakšno oblekico bo imela (rdečo), pa rdeče čevljičke. Povedala mi je, da v šoli nihče, razen psihologinje in pedagoginje, ne ve, da sem tukaj. Razrednik ne ve, ker je tako pridna v šoli, da mi nikoli ni bilo treba hoditi tja, zato me v šoli nihče ne pogreša.

Zdaj se velikokrat spomnim, da sem takrat skoraj naredila splav, in študiram: Aha, glej, kaj pa če je ne bi imela, kdo bi hodil k meni? Ona zdaj nekako drži skupaj celo družino. Pride sem, mi stoji ob strani, me potolaži. Točno tako je, ko sem si takrat rekla: Mogoče bo pa punčka, pa mi bo celo življenje hvaležna, tako, kot sem jaz njej. Zdaj vidim, da je to res. Nisem vedela, da jo bom tu potrebovala. V nedeljo je bila tukaj in mi je rekla: »Mami, ne sekiraj se. Poglej, koliko je že minilo, saj bo. Veš, kam bova vse še šli.« Tudi po telefonu, ko jo pokličem: »Mami, vse je v redu, pet, pet, pet, same petke.« Vedno reče, naj se ne sekiram, da je vse super.

Oba otroka sta torej pri moji mami in vem, da sta v dobrih rokah. Z mamo sva zelo povezani, sploh od smrti očeta. Umrli je pred dvanajstimi leti, bil je težko bolan. Imel je pljučnega raka. Po njegovi smrti smo z otrokoma pogosto ostajali pri njej, ker se mi je smilila. Čutila sem, da bo preveč trpela, če bi se potem, ko je odšel oče, umaknila še jaz z otrokoma. Mogoče bi morala biti takrat malo bolj trda in jo pustiti bolj zase. Ves čas me je klicala, naj po službi pridem do nje, in včasih mi je šla prav na živce, ker me je gnjavila s tem. Jaz sem kaj delala, njej je bilo dolgčas, pa nas je vabila, naj pridemo, da bo kaj spekla, skuhala to, ono, tisto. In smo hodili k njej. Šele kasneje sem videla, da sem mogoče napako naredila. Pa dobro, ni mi žal, ker mi zdaj zelo stoji ob strani. Ampak moja mama je bolna, sladkorno bolezen ima. Saj se kar dobro drži, ampak se mi smili. Stara je sedemdeset let, za moja otroka skrbi in še k meni v zapor hodi na obiske.

Ob strani mi stoji tudi brat, vedno sva bila skupaj, kot eno. Pokličem ga dvakrat na teden, ga vprašam, kako je. On je voznik, šofer. Vedno mu rečem, naj počasi vozi, da koga ne povozi, ker bo hitro pristal tu notri, kot jaz.

Oče mojih otrok, bivši partner, pa ... Zdaj po sedmih mesecih v zaporu vidim, da se ni nič spremenilo. Od njega ni nič, nič ni pripomogel v tej situaciji. Včasih pokliče hčer in jo povpraša, kako je. Dvakrat jo je tudi sem pripeljal, to pa je tudi vse. Rekel je, da bo poskrbel zanjo, pa sem danes ugotovila, da recimo niti zdravstvenega zavarovanja ni imela urejenega. Po meni zdaj, ker sem v zaporu, ne more biti zavarovana. Upam, da bo vsaj to uredil. Sin z njim še vedno ne želi stikov. Še zdaj se mi v glavi dostikrat odvrti kaj glede bivšega, kakšni spomini. Čeprav se nerada spominjam

tistega obdobja, to je že zdavnaj mimo. Želim se spominjati lepih trenutkov, ne slabih. Ko se mi v glavi odvrti kaj slabega, si rečem, da je to že mimo. Ampak v določenih trenutkih se spotaknem ob te misli, padem notri in se vprašam, zakaj sem spet pri tem.

Življenje še čaka

V končni fazi pa je zame tu poskrbljeno. Spiš, ješ, tuširaš se, službo, če hočeš, vzameš, imaš raznovrstne aktivnosti. Čez čas ugotoviš, da ni hudo. Tako lepo, kot nam je tukaj, nam mogoče ne bo nikoli, kar se tiče nekaterih stvari. Greš na primer iz službe, imaš kosilo, drugi posodo pomijejo namesto tebe, zlikajo, operejo, tuš imaš, za nič ne rabiš skrbeti. Skrbeti moraš samo glede tega, kaj te čaka zunaj. Včasih si mislim, da moja otroka in moja mama bolj trpijo zunaj, kot jaz tukaj notri, in da je njim zunaj težje, kot meni tu notri.

Gledam nekatere ženske tukaj, ki so dolgo notri in sploh ne grejo nič ven. Verjetno se potem ne znaš več postaviti v svet, ki je zunaj. Sploh ne vem, če še lahko funkcioniraš in se vklopiš v družbo, si spet najdeš delo in to. Jaz sem preskrbljena, imam hišo in vse, kar se tega tiče. Kljub temu da sem tu, me čaka lepo življenje, o tem sem prepričana, ker vem, kdo so moji ljudje zunaj in kakšni so. Jaz samo čakam, da mine čas in grem domov.

Tudi v zaporu me podpirajo posamezniki, ki sem jih tukaj spoznala. Recimo moj mentor, inštruktor za delo, pedagoginja. Ona je recimo mlajša od mene, ampak jo cenim. Pravi, da bova s skupnimi močmi prišli do konca te kazni.

Tudi zdajšnji partner mi stoji ob strani. Srečna sem, da ta odnos še vedno drži. Jaz sem tukaj, pa vseeno drži, to je res močno. On ima štiriizmensko delo, obiski v zaporu pa so samo med vikendom, in ravno med vikendi dela zjutraj in popoldne, deljeno. Ampak ga vsak dan pokličem. Reče mi, da bom zdržala, naj se ne sekiram glede tega, kaj je zunaj, naj gledam zdaj nase, da bom v redu, ko bom prišla ven. Vedno mi reče, da me bo popeljal na najlepšo pošteno pot, da me nikoli več ne bodo ustavile bedarije. Naj preživi ta odnos, komaj čakam, da pridem ven, življenje naju še čaka.

Rozali

»Sem zagotovo ne pridem več,« je ena prvih stvari, ki mi jih Rozali pove o sebi. Rozali je zaradi goljufij v zaporu tretjič, a ker sta bili prvi dve kazni le nekajmesečni, je nista tako zelo zaznamovali. Tretja kazen, ki jo trenutno prestaja, pa jo je močno pretresla, saj ji je bilo izrečenih deset let. V času najinega pogovora teče že peto leto njene zaporne kazni, zato zapor in njegov sistem zelo dobro pozna, a pravi, da se mu vse težje prilagaja. O svojem otroštvu in življenju pred dogodki, ki so jo pripeljali na Igu, ne želi govoriti.

Svojo zgodbo začne v slepi ulici, ki jo je pripeljala do vrat zapora, in iz katere ni znala najti poti nazaj ...

Začela bom s tem, zakaj sem pristala na Igu

Vse skupaj se je začelo, ko sem spoznala neko žensko, saj niti ne vem, kako bi jo poimenovala. Zdaj je sicer že pokojna, a bi morala sedeti tu poleg mene, saj je bila organizatorka vsega. Bila sem ji nekako podrejena. Imela me je zaklenjeno v stanovanju, nikamor nisem smela iti. Niti k lastni mami. »Pa jaz bom šla k mami,« sem se kdaj uprla, a dostikrat si res nisem upala, saj sta bila zraven tudi njena dva sinova in njen partner, ki so me nadzirali.

Dogajalo pa se je tako. Ona je kupovala oglasnike in klicala starejše moške, ki so iskali gospodinjsko pomočnico. Ko je klicala in se menila za delo, je vedno rekla, da ima kolegico, ki išče delo, in da bi jo ona pripe-ljala. Moški so praviloma privolili, dogovorila se je za srečanje na domu in zaupali so ji svoj naslov. Prvo vprašanje, ki ga je ponavadi zastavila tem moškim, je bilo, kakšno premoženje imajo. Spraševala jih je, ali imajo denar in ali so brez otrok, zaradi nepremičnin in lažje manipulacije.

Vse se je dogovarjala v mojem imenu. Mislim, ne neposredno v mojem imenu, ampak v smislu, da sem jaz dolžna nekemu denar in da moram to poplačati, kar ni bilo res. Dogovarjala se je, da bi se jaz vselila k njim, jim gospodinjala in tako dobila denar, ki ga potrebujem.

K njim na dom me je vedno vozila ona in tudi ostajala tam z mano. Nekako sva delali na tem, da bi od teh moških čim več dobili. Da bi, na primer, name prepisali nepremičnine, mi dali denar in podobno. Tisti moški, ki so bili bolj naivni, sploh starejši, so nama brez večjih težav ustregli. So pa bili na vseh dokumentih moji podpisi, saj sem se podpisovala samo jaz. In ko mi je kakšen moški dal denar, sem morala več kot tri četrtine denarja dati njej, tako da mi je mogoče ostalo za šteko cigaret.

Zdaj sem že tretjič v zaporu zaradi nje. Vsakič sem bila obsojena za kaznivo dejanje goljufije. Vse moje kazni so bile povezane s tem, kar sem počela s to žensko. In ko sem po drugi kazni prišla ven, sem se ponovno srečala z njo in naredila še eno kaznivo dejanje, pa še nekaj postopkov sem imela odprtih, tako da je ta kazen, ta desetletna, dejansko skupna (združena) kazen za vsa kazniva dejanja, povezana z goljufijo, ki sem jih naredila v Sloveniji.

To ni bilo prijateljstvo, ampak nasilje

Moja zveza s to žensko se je začela v težkem obdobju mojega življenja. Predstavil mi jo je neki znanec. Jaz sem namreč takrat stanovala v maminem stanovanju, saj nisem imela svojega, bila sem brez vsega. Poleg tega sem imela partnerja, ki je pil, nimam kaj lagati, govorim odkrito. Vse je zapil, namesto da bi plačeval položnice. In ravno v tistem obdobju sem izgubila službo, tako da sem zapadla v globoke dolgove in ostala dejansko brez vsega.

Takrat mi je ta znanec rekel, da pozna eno žensko. Razložil mi je samo to, da bova hodili okoli in služili denar. Iz obupa in stiske sem na to pristala, ne da bi kaj preveč razmišljala. Predstavil mi jo je, in tako se je vse skupaj začelo. Pa tudi končalo.

Ona je mene sicer imela za prijateljico, ker sem naredila vse, kar je rekla, ampak

zame je bila izkoriščevalka, izsiljevalka. Lahko bi rekla, da je imela popolno moč nad mano. Kot da me je zacoprana. Bila je prava manipulatorka.

To ni bilo prijateljstvo, ampak nasilje. Vse, kar sem z njo počela, ni bilo ravno prostovoljno. Bila sem, kako bi človek temu rekel, kako bi našla lepši izraz za to ... Bila sem pod prisilo. Tega nikomur nisem povedala iz strahu, ker mi je grozil tako njen starejši sin, kakor tudi mlajši. Grozila sta mi, da naj se pazim, če bom komu povedala, kaj se dogaja, ali če bom kaj naredila njuni mami, da se me bosta znebila. In čisto zares bi se me, če bi jih drezala. Poleg tega me je njen partner dvakrat pretepel, ko nisem hotela ubogati. Tako da me je bilo zares strah. In vse skupaj je trajalo dobrih deset let.

Ko sem na sodišču prvič povedala resnico preiskovalnemu sodniku, tako, kot se je dogajalo – da je to organiziran kriminal, da sem v to prisiljena, ker me imajo zaklenjeno, da sem pod vplivom te ženske, da ne smem nikamor, da mi grozijo – je potem ona vse, kar sem povedala, dobila pisno domov. Po tem so me vsi skupaj, ona in njeni, zapeljali direktno na sodišče. Zraven je bil tudi njen odvetnik, tako da sem morala pri preiskovalnem sodniku spremeniti izjavo v smeri, da je vse, kar sem povedala, laž. Jaz pa nisem imela denarja za odvetnika, da bi se lahko branila. Ker če bi bilo, kot je rekla na začetku, da si bova vse delili pol pol, bi jaz imela za odvetnika. Prav tako nisem imela nikogar, ki bi me zaščitil. Groza. Tako da nisem znala priti ven iz tega. Nisem znala.

Kasneje sem vse to še enkrat povedala med sojenjem v svoj zagovor, a mi sodišče ni verjelo. Ko sem razložila, da je šlo za nasilje, da sem morala vse delati pod prisilo, je sodnica rekla, da to ne bo držalo, ker nisem nikoli poklicala policije. Sodnici sem rekla, da nisem mogla poklicati policije, ker so takoj vse povedali tisti ženski. Čisto vse, kar sem rekla, so ji povedali, saj je poznala veliko policajev. Nekajkrat sem ji hotela nastaviti past, ampak so ji povedali, kaj mislim narediti. In takrat me je njen partner drugič pretepel.

Sodišče pa ni preverjalo nič od tega, kar sem povedala. Zelo nepravilno se mi zdi, da ne preverijo, kaj se dogaja in ne upoštevajo, če poveš resnico. To se mi zdi tako zamalo. Krivi so bili pač samo moji podpisi, ker sem namesto nje podpisovala dokumente.

Ampak enkrat bom še šla, če bom prišla živa od tukaj, šla bom na sodišče in poskušala dobiti tisto mojo prvo izjavo, ko sem preiskovalnemu sodniku povedala vso resnico, ki sem jo morala nato preklicati. Sodnik me je takrat še vprašal, zakaj spreminjam izjavo, pa nisem vedela, kaj naj rečem. Vse, kar sem rekla, je bilo, da sem jo obtožila v jezi in da tisto, kar sem povedala, ne drži. Rekla sem, da ne morem več in da želim, da se vse čimprej zaključi. Ko je sodnik videl, da so v ozadju neke mučke, ni več drezal vame.

Jaz sem res z živci na koncu zaradi vsega tega. Da nekdo tako s tabo dela. Na koncu pa še pristaneš v zaporu.

Deset let zapora – ko se ti noge zamajejo

Ko sem prvič prišla v zapor, je bilo poletje. Pripeljali so me policaji. Malo mi je bilo hudo, ampak kaj čem, sem si mislila, bom že preživela teh osem mesecev. Pa je šlo. Jaz se hitro vklopim, poprimem za delo ali karkoli drugega, in tako je tudi bilo.

Ko prideš sem prvi dan, se najprej stuširaš in te celo pregledajo, ravno toliko, da ti še not v tamalo ne pogledajo, kaj imaš. Vse osebne stvari moraš predati, vse ti poberejo, vključno z mobitelom.

Za tem čakaš na mentorja, da te pokliče, potem zdravnika, da te pregleda, vse to daš skozi. Potem pa te vprašajo, ali piješ, ali kadiš, ali jemlješ mamila ali karkoli drugega. Jaz sem rekla, da ne pijem alkohola, ne jemljem mamil, pijem pa kavo in kadim cigarete, to sta moji razvadi. In potem moraš gor v tisto mrzlo prehodno sobo, groza, groza.

No, ko sem drugič prišla, sem imela štiri mesece kazni. Spet me je pripeljala policija. Takrat sem že vedela, da bodo šli ti štirje meseci hitro mimo. Vse sem že poznala, in človeku je malo lažje, ko ve, kako potekajo stvari.

Tretjič pa, obupno, deset let zapora. Na sodišču so se mi noge kar zamajale, ko je sodnica izrekla kazen. Ker taka kazen, to je strašno.

Dobila sem res zelo visoko kazen. Kolikor je meni znano, je po slovenski zakonodaji določeno, da lahko v Sloveniji zagrešiš ne vem koliko goljufij, pa je najvišja možna kazen do osem let zapora. Zato sem zdaj pisala sodnici in jo vprašala, zakaj sem jaz dobila deset let. Ni mi še odgovorila.

Res se čudim, da sem po vsem tem še taka, kakršna sem. Poleg tega pa te še vsak zviška gleda, ker si goljuf. Goljufov tudi tukaj v zaporu ne marajo. Še morilci so več vredni tukaj noter, kot me. Morilka gre lahko na polovici domov, dobi pogojni odpust, me pa smo skoraj do zadnjega tu.

Na begu

Po drugem izpustu iz zapora bi se morala še isto leto vrniti noter. Da bi pridobila nekaj časa zunaj, sva z odvetnikom iskala možnosti za preložitvev mojega ponovnega odhoda v zapor. Ker je mama bolna, mi je odvetnik

predlagal, da pridobim kakšno zdravniško potrdilo za njeno oskrbo, da bi mi na podlagi tega odložili odhod v zapor. In tako je tudi bilo, podaljšali so mi ga za nekaj mesecev.

No, med tem časom sem hodila malo po Sloveniji. Enkrat sem se odpravila tudi v Avstrijo, za en dan. Tam sem se malo sprehajala, šla na kavo in nekaj pojest, ter kupila nekaj njihovih časopisov. Zvečer pa sem se odpravila domov.

Na poti domov sem listala časopise in prebirala oglase. In ko sem prišla domov, sem na podlagi oglasov iz časopisov začela klicati okrog. Ampak namesto da bi klicala za delo, sem malo klicala fante, ki dajejo oglase v časopis. Ker govorim dobro nemško, to ni bil problem. In tako sem poklicala nekega moškega, mu povedala, da sem iz Slovenije, in da sem *lustige Witwe*, to pomeni, da sem 'vesela vdova'. On je meni povedal, da je ločen, da ima dve hčerki, pa da je iz tam in tam doma in koliko je star. In tako sva se dogovorila, da se čez dva dni dobiva gor pri njem.

Ko sem prispela na železniško postajo, me je čakal, tako kot sva bila dogovorjena. Skupaj sva preživela dan. In ko sem rekla, da je čas, da grem domov, je rekel: »Nikamor ne boš šla.« Pa sem vztrajala, da moram iti, ker mama ni vedela, kje sem. Rekla sem ji, da grem na razgovor za službo in da se še isti dan vrnem. Poleg tega sem rekla, da prvič ne mislim ostati pri njem, ker se sploh ne pozna. Ampak na koncu me je tako dolgo prepričeval, da sem res ostala. Ker nisem imela nič s sabo, me je odpeljal v trgovino, me oblekel in mi dal vse potrebno. Ponudil mi je tudi, da bi delala zanj, ker ima veliko domačo obrt. Ampak nisem hotela delati zanj, nekako se mi je zdelo, da nikoli ne veš, kaj se lahko zgodi, in da je bolje, da si sama poiščem delo. Ampak če bi ostala pri njem in delala zanj, sem prepričana, da me do danes ne bi našli in ne bi bila v zaporu.

No, in tako se je začelo obdobje mojega bega v tujini, ki je trajalo skoraj dve leti. Ves ta čas si nisem upala v Slovenijo, ker je bila za mano razpisana tiralica. Kljub temu sem šla ene trikrat domov, potem pa hitro nazaj.

V Avstriji sem si kmalu po prihodu sama poiskala delo. Delala sem za neko firmo, ki nudi pomoč ljudem na domu. Moja prva zadolžitev je bila oskrba nekega starejšega gospoda. Nudila sem mu celodnevno oskrbo, to pomeni kuhanje, pospravljanje, negovanje, skratka vse potrebno. Zvečer sem bila prosta in sem lahko šla, kamor sem hotela. Kasneje so me večkrat premestili, k različnim strankam, tako da sem ves čas, dokler me niso prejeli organi pregona, delala.

Stranke in njihovi sorodniki so me imeli zelo radi, ker so videli, da jih tudi zabavam in zanje lepo skrbim. Vedno sem jih spravljala v dobro voljo, saj za starejše moraš imeti občutek, in jaz ga imam.

Za osmi marec nazaj na Ig

Zgodilo pa se je tako, da me je izdala neka ženska. Ta ženska je delala v isti firmi kot jaz. Ko so jo odpustili in se je vrnila domov v Slovenijo, je povedala policiji, kje sem in kje delam. In tako so prišli v kontakt z vodstvom firme in jim vse povedali. Šef firme me je še isti dan poklical po telefonu. Vse, kar mi je povedal, je bilo, da me bodo premestili k drugi družini in da me bo drugi dan prišel iskat. Ni povedal, za kaj gre, da ne bi pobegnila. Tako je drugi dan prišel pome in me odpeljal na njihovo kriminalistično policijo.

Ob prihodu na policijo so me najprej dali v pripor. Ker pa je bila kazen že izrečena in postopek v Sloveniji zaključen, so me kmalu za tem premestili v zapor. V zaporu v Avstriji sem preživela dvaindvajset dni. Toliko časa so potrebovali za ureditev vseh dokumentov za predajo slovenskim organom.

Ampak jaz nisem hotela nazaj v Slovenijo, želela sem si, da bi kazen prestajala v Avstriji. To pa zato, ker je zapor tam čisto drugačen kot tukaj. Razlika je zelo velika. Ženske na primer za delo, ki ga opravijo, dobijo veliko več plačano kot tu. Jaz sicer nisem bila zaposlena, ker sem bila gor samo dvaindvajset dni, a so mi ženske povedale, kakšno plačilo dobijo.

Poleg tega si lahko v zaporu kuhaš, če hočeš. Lahko si narediš solato, palačinke, popečeš jajce. Tega vsega tukaj ne moremo. In hrana je bila tudi boljša tam. In pač, vse je bilo boljše. Tam so tudi kamere po sobah, medtem ko jih tukaj ni. Tako da paznice dejansko zelo malo vidiš. Vse deluje po mikrofону, po katerem te pokličejo samo, če imaš pošto ali dobivaš terapijo. Tudi zvečer so paznice dol, v svojih pisarnah, gor v zgornjem nadstropju, kjer so sobe, jih ni. Če se ponoči kaj zgodi, je v sobi gumb, s katerim pokličeš paznice in sporočiš, kaj se dogaja.

Tako da če bi lahko, bi raje prestajala kazen gor kot pa tu. Ampak ni šlo. Me niso pustili, ker sem kaznivo dejanje naredila v Sloveniji. In tudi teh dvaindvajset dni, ki sem jih odslužila gor, mi niso čisto nič šteli, čeprav bi jih po zakonu morali.

Triindvajseti dan, bil je osmi marec, so me tako pripeljali sem v zapor. Ko so me pripeljali v Slovenijo, nisem hotela govoriti slovensko. Od jeze. Tako sem bila jezna. Pa pravi paznica: »Rozali, hitro boste popustili«. Da bom hitro spet govorila slovensko. Nisem hotela, prav nisem hotela govoriti slovensko.

Kaj sem pljuvala, *Slovenien nicht gut*, sem pljuvala. Tista paznica me je mirila, jaz pa sem kar pljuvala, ojej, kaj sem delala. Če bi vedela, da me je tista

sodelavka izdala, bi šla naprej, zbežala bi v drugo državo. Če bi vedela, bi bežala naprej.

Pet let in šest dni – štejem in odštevam ...

Meni sicer čas tukaj hitro mineva, a vseeno štejem in odštevam dneve, ki mi ostajajo. Danes je pet let in šest dni od dneva, ko sem tretjič prišla sem. Do zdaj je kar šlo. Pred kratkim pa sem si rekla, da bom spet naredila nekaj, da bom šla v osamitev oziroma v samico. Ker ženske tukaj ... Sama šimfarija in tožarjenje jih je. Kot da bojo s tožarjenjem kaj dosegle.

V samici sem bila, ker sem se stepla z eno zapornico. Ampak ja, sploh ni slabo, ker imaš mir. V sobi si sam noter, nimaš televizije, nimaš radia, nič nimaš. Hrano ti prinesejo gor in si pod ključem. Kaj delaš, opazujejo s kamero. Dopoldan imaš dve uri sprehoda na dvorišču. Sam se sprehajaš, 'nema nikoga', samo paznik in paznica sta s tabo. Potem greš gor in ti prinesejo kosilo, pa kaj prebereš, počivaš in to je to. V bistvu mi je bilo tistih štirinajst dni, ko sem bila sama, čisto okej. Bolj sam s sabo si, malo se pomiriš, študiraš, imaš čas razmisliti, kako naprej, kaj bi rad, pa tako.

Ampak v bistvu mi ni prijetno biti tukaj v zaporu. A ni kaj, sem pač sama kriva, da sem tu, sama sem podpisovala vse tiste nelegalne dokumente. In tukaj notri imam veliko časa, da razmišljam tudi o tem, zakaj sem bila pri tej ženski, ki me je izkoriščala, zakaj sem to delala, vse to ti pride na pamet.

Da mi čas hitreje mine, se poskušam čim bolj zaposliti. Hodim na delavnice za ročna dela. Danes sem bila na teh delavnicah dve uri, barvali smo hiše, ki smo jih naredili iz gline. Pred tem smo iz gline delali vrče, pa nakit. Te delavnice imamo do sredine marca. Potem se konča in bo kaj drugega. Rada se udeležujem delavnic, jih imamo kar nekaj.

Malo razmišljam tudi o knjigi, kjer bi popisala svojo izkušnjo zapora, nekaj sem že napisala. Pa malo pesmi pišem, ubadam se z vsem po malo. Hodim tudi na te literarne stvari. Včasih sem pisala kar veliko pesmi. Prva pesem, ki sem jo napisala tu noter, je nosila naslov Iški medo in njegova Kunigunda. To sta bili dve neprijetni obsojenki, ki sta hodili v gozd in prisluškovali, kaj se punce pogovarjajo s svojimi obiskovalci, in potem o tem govorile okrog. Nonstop sta bili skupaj. In tako sem napisala pesem o njiju. Potem sem napisala nekaj pesmi za paznice in paznike, za direktorico, za zdravnico zapora, za medicinsko sestro, pa tako.

Pred časom smo imeli tudi svoj zaporniški časopis, kjer so bile te pesmi objavljene. Ampak tega časopisa ni več, ne vem, zakaj. To je prej imela čez ena prostovoljka, in od takrat, ko je šla od tukaj, časopisa ni več. Smo pa

vanj pisale samo obsojenke, je bilo fino.

Rada sodelujem tudi pri pripravah prireditev, ki jih imamo v zaporu. Za božič sem bila Božiček pa hudiček pa ni da ni. Za božič postavijo oder v jedilnici in imamo razne predstave, ki so namenjene drugim obsojenkam. Pridejo pa tudi zunanji člani, npr. kakšen novinar, enkrat je bil župan, pa tako.

Delati pa tukaj notri ne morem, iz zdravstvenih razlogov. Dokler sem lahko, sem delala v delavnici, kjer se dela po fazah. Na primer eno fazo dela ena, drugo fazo druga. Štancaš. Delala sem po osem ur. V delavnicah se izdelujejo darilne vrečke, novoletne, božične, velikonočne. Za Babycenter izdelujemo modre kuvertice za bone. Včasih smo izdelovale tudi vrednostne bone, koledarje, mape, zvezke, ni da ni.

Ampak problem je, da si za to delo zelo slabo oziroma skoraj nič plačan. Delaš na primer osem ur vsak dan, in tudi normo imaš predpisano, koliko naj bi naredil. Na plačilni listi ti piše štiristo štirideset evrov plače, izplačano pa dobiš devetnajst ali dvajset evrov. Torej dvajset evrov na mesec, še to ne. Ne lažem, ker lagati ne znam. Vsakemu lahko pokažem plačilno listo.

Zdaj, ko ne delam, pa dobim dvajset evrov od mamine penzije. To je kava, pa cigareti, pa telefonska kartica, pa nič več. Ko vidim, da si druge kupujejo sendviče in razne stvari, bi si tudi jaz rada kaj kupila, pa si ne morem nič. S čim?

Počutiš se kot žival, kot pohojena mravlja

V zaporu od vsega najbolj pogrešam pristne odnose. Ker teh tu noter ni. In boli, ker te vsi tukaj, skupaj z zaposlenimi, vsi te gledajo zviška, kot da si največji kriminallec. Ampak to se lahko vsakemu zgodi. Ne samo meni. Danes si zunaj, jutri si lahko že not. Pravijo pa tako, za vsakega je en 'cegel' v zaporu, kar pomeni, da nikoli ne veš, kaj te v življenju čaka, in lahko hitro pristaneš na tej strani.

Takšen odnos močno vpliva na nas. Psiha te muči, ker te imajo za manjvredno. Res, to me prav boli. V knjigi, ki jo pišem, sem zelo jasno napisala, da se počutim kot žival ali kot mravlja, ko stopiš nanjo, ko jo pohodiš. Čeprav jaz na glas povem, kaj si mislim, tudi paznikom, tudi upravi, nisem tiho.

In ko najbolj rabiš koga za pogovor, ga ni. Na psihologa čakaš zelo dolgo, ker nikoli nimajo časa, enako se izgovarjajo mentorji, obljublajo, na koncu pa ni nič. Tako da pogrešam, da bi se pedagogi in mentorji malo več ukvarjali z nami. Zdaj so si dali narediti tako kljuko, ki se odpira samo

znotraj, tako da moraš pisati prošnje, da prideš do njih. Pa še to te vzamejo največ dvakrat na mesec. In to je to.

Moti me tudi, da so nam vzeli kar nekaj ugodnosti. Higijenske pripomočke, kot so toaletni papir, zobna pasta, zobna ščetka, šampon in podobno, si morajo obsojenke zdaj kupovati same. Smo pa seveda v zaporu tudi take, ki nimamo denarja, in ostanemo brez vsega. In dejansko sem nekaj časa brez tega tudi bila. So pa hvala bogu kasneje uvedli tako imenovano toaletno košarico, do katere si upravičen glede na višino mesečnega dohodka. Vsak mesec torej napišemo prošnjo, in če mesečni prihodek ne presega določnega zneska, nam zapor priskrbi potrebne higijenske pripomočke.

To je bila zame pomembna rešitev, saj si s svojim denarjem lahko kupim samo kartico za telefon in dve škatli cigaret, še to ne. Morda se bo komu zdelo nerazumljivo, da si raje kupim kartico za telefon kot kaj drugega, a zame je kartica zelo pomembna, da lahko pokličem domov, kako je z mamo, ker je bolna, in da lahko slišim glas domačih. Mama bo letos stara šestinosemdeset, v letih je že. Imela je raka na želodcu in je tudi dementna. Sestri je zelo težko, ker mora sama skrbeti zanjo. In čeprav se mi pogosto joče po telefonu, da se ji bo zmešalo, da bo naredila samomor, da ne more več tako, in me včasih tudi razjezi, ker me s tem obremenjuje, saj imam že svojih težav dovolj, jo rada slišim. Res je, da bi pogosto tudi jaz rabila kako besedo podpore, namesto tega pa jaz tolažim njih. Obenem se počutim tudi povsem nemočno, ker od tukaj ne morem čisto nič pomagati.

Ampak kljub temu sem na svojo družino, mamo, sestro in nečaka, izredno navezana in jih pogrešam. Zato sem bila neizmerno vesela, ko so me pred kratkim prvič po treh letih vsi skupaj obiskali. In ko sem videla mamo, to je bilo izjemno, sicer žalostno po eni strani, a hkrati tako zelo lepo. Vzbudilo mi je upanje, da bo mama še živa, da bo dočakala moj prihod domov. To si res močno želim. Vesela sem, da sem v njih videla podporo, da mi stojijo ob strani in me z veseljem pričakujejo.

Posebej težko mi je zdaj, ko imam zaprti režim. Na polodprtem je boljše, ker lahko greš v park, si nekoliko bolj svoboden. Ampak zdaj bom hvala bogu počasi spet dobila polodprti režim. Mentorica mi je rekla, da naj se držim pravil, pa bom dobila režim, da bom lahko šla ven v park in se sprehajala zunaj.

Tega se zelo veselim, saj zapor zelo težko prenašam. Enkrat sem zaradi stiske poskušala narediti samomor. To je bilo enkrat lani. Samomor sem delala, ker mi je vse dol padlo, po domače rečeno. Zakaj živim, sem si mislila, v zaporu sem zaradi drugih, od vsega tega nimam nič. Končalo

se je vse skupaj tako, da sem pristala v ambulanti in so me pravočasno oskrbeli.

Po vsem tem nisem dobila nobene dodatne psihološke podpore. V bistvu je z menoj tako, da se po vsakem izbruhu jeze ali žalosti kar sama pomirim. Pri meni ti izbruhi trajajo kakšnih pet minut, zderem se na koga, potem sem pa v redu. Moram dati ven iz sebe. Zelo dolgo se lahko zadržujem, pa ne bom zaropotala, v nekem trenutku pa počim.

Vmes sem zaradi stiske tudi deset dni gladovno stavkala. Ampak zavod ni posebej reagiral na to mojo stavko. Nič se ni spremenilo. Niso pa me silili jesti. Sem rekla, da bom tako dolgo gladovno stavkala, dokler ne dosežem svojih zahtev. In deseti dan, ne vem kdo me je prepričal, sem začela jesti, ker sem ugotovila, da ne bom ničesar dosegla in bom samo ogrozila svoje že načeto zdravje.

Tako da, če sem odkrita, bi dala vse za pogojni odpust, ampak je težko, ker sem pač že tretjič tukaj in me obravnavajo kot specialno povratnico, vsak me že ima za 'bavbav'. Bi pa pri odločitvi za pogojni odpust mogoče lahko upoštevali, da sem precej bolna.

Med prestajanjem te kazni sem bila namreč operirana na srcu. Bila je težka operacija, trajala je šest ur. Dejansko so mi morali presekat prsnico, vzeti ven srce, ga priklopiti na umetno, in tisti kos, ki je bil pokvarjen, odrezati, in ga zamenjati z drugim. Na operacijo so me poslali, ker me je nekajkrat zgrabilo srce. Prvič me je zgrabilo v delavnici med delom. Takrat so me dali na bolniško. Po tem pa me je vsak mesec prišel iskat rešilec, ker mi ni delala zaklopka. Zaradi tega so se zdravniki odločili za operacijo.

Po operaciji sem se hitro vrnila v zapor, v nekaj dneh, in kakšnega dodatnega zdravljenja nisem dobila. Po taki operaciji bi mi morali omogočiti še kakšno dodatno okrevanje. A dobila nisem čisto nič, niti zdravilišča. Zdravnica mi je napisala, da imam vso zdravniško oskrbo tu v zaporu. Ampak zdravnica je tukaj samo enkrat na teden. Druga stvar je, da so se medicinske sestre nenehno menjavale, včasih jih sploh ni bilo. Pomagale so mi punce v sobi, me preoblačile, mi menjavale gaze, me umivale.

Me je pa, ko sem bila v bolnici, spredaj čuval paznik. To pa zato, ker sem bila z Interpolom pripeljana v Slovenijo in sem bila torej begosumna. Samo, kam pa naj pobegneš po takšni operaciji, kam boš šel.

Ampak zdaj, ko hodim na preglede, grem lahko sama. Na začetku so me spremljali pazniki, pozneje pa ne več. Me kar pustijo, da grem sama, ker pridem vedno eno uro prej nazaj, kot je treba. Jaz bom namreč kmalu na polovici kazni, kam naj bežim. 'Stara babura', pardon izrazu, saj sama sebi

tako rečem, pa da bi nekam bežala. To je bilo drugo, ko sem bila zunaj, da sem bežala. Od tu pa nisem nikoli.

Če sam ne počistiš v glavi, zapor ne pomaga

Jaz mislim, da te zapor nič ne spremeni. Morda te spremeni nekaj malega, a ne dosti. Če sam ne počistiš v glavi, vse skupaj nima veliko smisla. Dejansko bi lahko rekla, da te zapor še poslabša.

Meni je sicer dal neko možnost razmišljanja, ampak tako dolgo, deset let, po mojem ne bi rabila.

Lahko bi edino rekla, da te malce osebnostno izboljša, v smislu, da to, kar sem delala prej zunaj, zagotovo ne bom več. Ker zdaj sem res občutila, kaj pomeni zapor, in ne bi nikoli več tvegala svobode. Tako da je bil zapor zame v nekem smislu rešitev. Brez zapora bi se te ženske, ki me je izkoriščala, težko rešila. Mogoče bi bila zdaj že pod zemljo. Ali pa ne vem kje.

Življenje po zaporu vidim bolj pozitivno in nekje zunaj Slovenije. Svoji sestri sem jasno povedala, da ne bom mogla biti doma. Ko pridem ven, če bom prišla živa, bom pač morala nekaj delati. Ne bom sicer smela toliko dvigovati kot prej, ampak kuhaš, pa umiješ pa take stvari, to je pa najmanjši problem. Mogoče bom šla spet delat v tujino in to je to. V Sloveniji ni zame ničesar več.

In mislim, ne mislim, ampak vem, da mi bo to v življenju šola, da sem zadnjič tukaj na Igu. Da milijonprocentno ne bom več prišla nazaj, ne bom se več vrnila. Zaključila sem z vsem tem.

Shia

Shia prestaja devet let in pol dolgo zaporno kazen zaradi gospodarskega kriminala in goljufije. Pred tem je bila obsojena na pogojno kazen. Do izteka kazni ima še dve leti. Po več hudih boleznih, ki jih je prebolela v tem času, si je zdaj lepo opomogla. V zaporu piše poezijo in prozo in je nasploh zelo aktivna. Ko bo prišla iz zapora, pravi, da bo srečnejša in se nikomur več ne bo pustila poniževati.

Drobci spomina na prihod in sprejem

V zapor sem prišla petega januarja pred petimi leti. Prihoda se sploh ne spomnim, ker sem prišla v tako zelo zelo slabem zdravstvenem stanju. Pred tem sem nekaj let dobesedno preždelo doma v fotelju. Nisem kaj dosti govorila, skratka, postavili so mi diagnozo: huda depresija z močnimi znaki demence. Izgubila sem se, se zatekla v neki svoj svet. Skrila sem se pred vsemi, nisem hotela komunicirati, nisem hotela govoriti. Tako da se spomnim samo trenutka, ko so me otroci pripeljali sem, in to vsi štirje. Sprejeli sta me pravosodni policistki, prisotna je bila še medicinska sestra. Hči je z njo nekaj govorila in ji dala zdravila. Dobro pa se spomnim trenutka, ko sem šla notri. Obrnila sem se in videla otroke, kako jokajo. Kot bi se takrat prvič zavedela vse teže tistega trenutka.

Ostali so še nekateri drobcji. Spomnim se, da so rekli, da grem lahko na pre-stajanje kazni, čeprav potrebujem štiriindvajseturno zdravstveno oskrbo, da bodo že poskrbeli zame. Imela sem veliko epileptičnih napadov, drugega za drugim, tako da so mi pravosodne policistke in tudi soobsojenke zelo pomagale. Spomnim se prihoda v prehodno sobo, čisto na vrhu drugega nadstropja. Tam je bilo neko dekle, ki je ne bom nikoli pozabila, ker mi je na en dva tri postlala posteljo, vse je uredila, me položila na posteljo in potem odšla iz te prehodne sobe. Meni seveda ni bilo čisto nič jasno. Spomnim se, da me je hudo zeblo, da so mi nanosili cel kup odej in me pokrivali. Sama nisem znala nič, bila sem na inzulinu, ki si ga nisem znala vbrizgavati, ker so doma to počeli otroci. Spomnim se ambulante, kjer mi je zdravnica rekla, da se bom morala naučiti skrbeti sama zase, od tega, kako si vbrizgati inzulin, do tega, kam iti po terapijo in podobno. Spomnim se, da se je pedagoginja takrat zelo zelo potrudila in poskrbela, da sem bila takoj nameščena v prvo nadstropje, v sobo, kjer sva bili samo dve.

Takrat sem imela številne kronične bolezni, ki me pestijo še danes. Vendar se nisem počutila ogroženo, ves čas sem se počutila varno in vedela, da mi je na voljo pomoč. Moje okrevanje je potekalo zelo počasi. Prvi mesec tukaj sem v bistvu preživela nezavedno, nisem bila v realnem svetu, vegetirala sem.

Potem sem počasi začela hoditi na sprehode. Od tistega mojega prejšnjega življenja sem bila vsa prestrašena. Za vse sem mislila, da se mora. Nikoli ne bom pozabila paznice, ki je, ko sem šla na sprehod, rekla, da naj grem ven, na dvorišče. Bila sem na berglah, komaj sem hodila, imela sem 179 kilogramov, in ko sem prišla na dvorišče, mi je prav ona rekla: »Ne boste sedeli, hodit je treba.« Fak, kaj pa zdaj, sem si mislila, in sem šla. Grem še en krog, ona pa stoji tam pri tistih vhodnih vratih. Že zavijem proti klopci, ona pa reče: »No, no, saj bo šlo, dajmo še en krog.«

In sem si mislila, no, zdaj se pa tudi usesti ne smem, bo treba hoditi. Mislila sem, da moram, da se ne smem ustaviti, ker sem bila vsa prestrašena. Ampak zaradi te paznice jaz danes hodim.

Streznitev in soočenje

Potem so sledili pogovori in je počasi prišla streznitev. Kdo ti kaj reče, pa začneš razmišljati, in hvala bogu, da sem začela razmišljati. V bistvu sem se začela iz nečesa zbuhati, še zdaj ne vem iz česa. To je potekalo zelo počasi. Postopoma sem sicer začela skrbeti sama zase, ampak še vedno se nisem čisto osamosvojila, vedno sem na nekom visela, to mi je takrat ustrezalo.

A če potegnem črto pod tisto obdobje, me je takrat preveval občutek, da

bom preživela. Obdajal me je občutek varnosti, ker sem imela ves čas na voljo psihološko podporo in zdravstveno službo, pa tudi uprava mi je zelo stala ob strani. Je bila pa ta borba dolga leta in leta, ni bilo enostavno.

Ko nastopi streznitev, se človek zave, da se mora soočiti sam s sabo. Kako se soočiti sam s sabo? S tistim, kar si naredil, s tem, zakaj si pristal v zaporu. Kaj je šlo tako narobe, da se nisi prej ustavil?

Potem ugotoviš, da je šlo za začaran krog, da si rinil iz problema v problem. V nov problem pa si rinil, ker si mislil, da boš s tem nekaj rešil, čeprav seveda nisi. Rešitev zame je dejansko bil zapor. Stoprocentno. Tukaj sem našla samo sebe. Razgaliti samega sebe je bilo težko, težko je razgaliti svojo dušo, težko je biti gol pred ljudmi, predvsem pa sam pred sabo.

Najtežje pa je bilo potem celo zgodbo, kako je do tega prišlo, povedati otrokom. Zakaj sem vedno našla cel kup izgovorov, zakaj sem zagovarjala njihovega očeta, če sem ves čas vedela, kakšen je, zakaj jim nisem povedala, zakaj sem jim lagala, da je v redu, če pa so vedeli, da ni. In to je bilo zelo hudo. To je bil zame eden najtežjih trenutkov. Otrokom sem se opravičila, to sem naredila res iskreno, povedala sem jim vso kruto in težko resnico. Sem pa ogromno spominov potisnila nekam v podzavest, in ti spomini prihajajo na plano šele v zadnjem času.

S partnerjem (očetom mojih treh otrok, enega imam še iz prejšnje zveze) sva v bistvu skupaj delala, imela sva podjetje. On je potem odšel v eno od republik nekdanje Jugoslavije in tam doli delal. Jaz sem mu iz slovenskega podjetja dobavljala določeno blago, on je delal pa tam. Potem so po ne vem kakšnem spletu okoliščin, to mi ne bo nikoli jasno, njega in nekaj drugih tam zaprli, ker so jih dobili z drogo. Tisto podjetje bi mi moralo plačati, pa mi ni, zato jaz nisem mogla poplačati dobaviteljev v Sloveniji, tako da sem se znašla v nekem krutem začaranem krogu. V bistvu sem čez noč ostala brez vsega, blokirali so mi vsa podjetja, vse račune. Tako da sem se poskusila znajti, kakor sem vedela in znala. Treba je bilo plačati odvetnike, poravnati terjatve. In ko se je razvedelo, v kakšni situaciji sem se znašla, sem terjatve podjetja prodala krepko pod ceno, da sem prišla do denarja, s katerim sem plačala odvetnike v upanju, da bom lahko vse skupaj speljala in nekoč tudi jaz dobila plačano. To se je vleklo in vleklo, skratka, preživljala sem velike muke.

Nekaj časa sem seveda poskusila rešiti, kar se je dalo. Mislila sem, da bom lahko vse rešila, v bistvu pa sem samo sebe potopila. Na koncu nihče od sodelujočih v tistem poslu ni pristal v zaporu, vse sem rešila, vsi so bili oproščeni, niti pogojnih niso dobili, jaz pa sem obtičala v začaranem krogu in pristala tukaj.

Takrat sem tudi dojela, da sem jaz delala in garala in prepozno spoznala, kaj in kdo je bil moj partner. V bistvu sem živela s tujcem. Bil je oblasten, hud hud manipulator, zato danes manipulacije ne prenesem, čim jo zavoham, bežim stran. Manipulativnih ljudi je veliko. Partner je vedno obvladal situacijo, pod sabo je hotel imeti 'jojote', ki mu bodo ves čas kimali, in smo tudi mu kimali. Samo tega si ne morem odpustiti, da sem prepozno ugotovila, da so tudi otroci zelo trpeli. Vedno je moralo biti po njegovem. Jaz sem ves čas popuščala in garala in se premalo ukvarjala s tem. Otrokom nisem nikoli rekla žal besed o njem, nisem pljuvala čez njega, ampak sem pustila, da sami ugotovijo, kako in kaj. Je bilo pa težko, po glavi se mi kar naprej vrtijo stavki: Mami, a ti res nisi nič videla? A si ga res imela tako rada? Kaj si videla na njem? Otroci so potem kljub temu kmalu prekinili stike z njim, ker je tudi njih, tako kot mene prej, hotel izkoriščati in ga je zanimalo samo, ali mu bom zrihtala to in ono, in otroci so se, hvala bogu, vsi po vrsti umaknil. Zdaj z njim nimajo stikov.

Sem pa pozneje marsikaj izvedela, take zelo boleče stvari, kaj je počel z njimi, ko me ni bilo. Zelo krute zgodbe. Preveč sem popuščala, tega si ne bi nikoli več dovolila. Nikoli ne bom pozabila, ko sem prišla k njemu, ko sem ga skušala spraviti iz pripora, in ugotovila, da ima tam, v svojem domačem okolju, ženo, ki me je pričakala, in ko sem potem tisto noč izvedela še, da ima sina, in mi je rekel, da njegov otrok nima superg, če mu jih lahko kupim. Mislila sem, da mi bo mrak padel na oči. No, jaz pa sem tiste superge še kupila. Ne vem, skratka, izgubila sem vse, on je pa ves čas govoril, da bom jaz že vse uredila. Pozneje so ga izročili Sloveniji, toliko smo z odvetniki dosegli. Zdaj pa nisem več prepričana, kako se je končalo. Najprej je bil obsojen, potem mu je bila pa odvzeta opravilna sposobnost in je bil oproščen.

Zdaj živi v Sloveniji, dobil je celo zelo veliko odškodnino od države, ker je bil toliko let v priporu. Jaz sem vse to izbrisala. Premalo sem bila pozorna, preveč sem se gnala, preveč sem garala in nisem videla, kaj se v resnici dogaja. Zelo naivno. Srečna sem samo, da so otroci zdaj taki, kot so.

Ko sem po tistem prišla nazaj domov, sem se zlomila. Zbolela sem. Zdržala sem do trenutka, ko sem rešila situacijo in ga spravila iz pripora, on pa je odšel nekam k tretji ženski. Ko sem ugotovila, da je šlo samo za to – reši me, potem pa 'ko te šmirgla' – no, takrat sem se pa zlomila in je vse skupaj prišlo za mano. Zaprla sem se v neki svoj svet. V tistem svetu sem obtičala in se začela prebujati šele tukaj v zaporu. To zgodbo smo z otroki začeli predelevati šele potem, ko sem bila že v zaporu in sem začela hoditi na izhode. To so bili vikendi in vikendi debat. Vse skupaj je trajalo vse do lanskega leta. Lansko leto, ko je moja najstarejša hči zanosila, pa sem začutila, da je konec teh debat, da se je nekaj prelomilo. Čeprav nisem prepričana, da poznam vso resnico. Mislim, da mi otroci niso povedali vsega, kar so

pozneje ugotovili, mislim, da me malo šparajo. Je pa tako, najprej se mi je partner nekaj časa smilil, potem sem bila jezna nanj, ga sovražila, zdaj pa nič. Odkar sem prišla do tega nič, se prav fino počutim, z otroki je enako.

Zapor kot rešitev, knjižnica in pisanje kot zatočišče

Od vsega hudega sem se potem umaknila, kolikor sem se lahko, kolikor sem bila sposobna. Umaknila sem se stran od sebe, stran od vseh, in zatočišče v zaporu našla v knjižnici. V knjižnici, med temi knjigami, sem nekako našla samo sebe. Tukaj notri sem zorela, se iskala, tukaj notri sem prebrala vse živo. Brala sem tisto, kar sem že prej, in to nadgrajevala, dejansko so bile knjige zame rešitev. Nisem izbirala ne žanra ne nič. Brala sem vse, od ljubezenskih romanov do težke filozofije, psihologije in iskala odgovore. Res sem jih našla v knjigah, knjige so bile moja rešilna bilka. Veliko odgovorov pa sem našla tudi v sebi in v različnih pogovorih, na delavnicah.

V knjižnici sem se zelo rada pogovarjala z vsemi temi puncami, rada sem jih poslušala. Če sem znala, sem jim dala kakšen materinski nasvet, tako kot svojim otrokom. Pa tudi kakšen objem, če je bil pravi trenutek. Srečna sem bila, če je punca iz knjižnice šla nasmejana. Precej sem se torej družila z raznoraznimi dekleti, sploh z mladimi, in se res naposlušala, tako da sem si na koncu rekla: Shia, saj to tvoje življenje in tvoja zgodba res nista najhujša, je še veliko, veliko hujših, veliko bolj krutih. Je pa res, da sem imela takrat še vse te svoje spomine potlačene.

Določena klientela tukaj je govorila: »Glej, tu pred knjižnico sedijo same ciganke.« In res so hodile – saj mi ne boste verjeli, ampak zelo pogosto so hodile tudi tiste, ki ne znajo slovensko ali pa sploh ne znajo brati. Dostikrat sem jim sama kaj prebrala. Potem pa sem našla knjigo, ki je imela eno stran napisano v romščini, prevod pa v slovenščini, ampak potem sem ugotovila, da tista, ki sem ji dala knjigo, ne zna brati. »Okej, v redu,« sem rekla, »a ti preberem?« Potem sva se celo učili pisati in sem jo naučila, kako naj se podpiše. Ni veliko, nekaj pa je. Nekatero obsojenke pa niso dojele, zakaj hodijo tja, če ne znajo brati. Ja, hodile so tja po knjige, da so gledale slike, risbe. Najbolj iskana knjiga med temi puncami, ki niso znale brati, je bila Sveto pismo za otroke. Vedele so, da so tam slike. Tudi to je neke vrste izobraževanje, saj se tudi s slikami in risbami lahko kaj naučiš. Mene to ne moti. Naj se pogovarjajo, naj imajo kakšno zaposlitev, drugače jim je dolgčas.

Sama zdaj pišem pesmi, pišem tudi zgodbe in mi marsikdaj kakšna kruta pride na misel. Zdaj tudi svoje otroke bolje razumem. Razumem, čez kakšne borbe so šli. Zadnjič sem se sredi noči spomnila in začela pisati pesem okrog dogodka, ko je partner mojo hčerko držal za vrat v zraku, dva

metra od tal. Ko sem skočila zraven, me je odrinil, tako da ji nisem mogla pomagati. Ampak to je spomin, ki ga prej ni bilo nikjer. Ni obstajal. Zakaj mi zdaj vrejo ven, ne vem. Je to nekakšno očiščenje, je to zdaj res tisto, tista zadnja pot, pot, po kateri moram iti? A moram res čez vse te krute spomine?

Če se ne bi zatekla v vse delavnice, če ne bi imela knjižnice, kjer sem se ob poslušanju drugih in dajanju nasvetov zavedela tudi svojih problemov in jih čistila, če ne bi prebrala vseh tistih knjig, ki so mi koristile, se tudi jaz ne bi počutila koristno in ne bi začela rasti. Prišla sem do spoznanja, da tudi jaz lahko kaj delam. Saj tudi če si invalidsko nesposoben, kot sem zdaj jaz, še vedno obstajajo ljudje, ki potrebujejo pomoč, pogovor, potrebujejo, da jim kdo pomije krožnik, da se kdo igra z njihovimi otroki. Nisem nekoristna! Če nič drugega, lahko komu na glas berem. So ljudje, ki so ti hvaležni, če jim prebereš časopis.

Tu sem se lepo zaposlila. Šla sem na vse božje delavnice, črpala sem vse, kar mi je bilo ponujeno, če se je le dalo. Spet sem začela peti, dvajset let nisem pela, sploh nisem poslušala glasbe. Spomini iz otroštva, ki so vmes izginili, so se vrnil. Vrnila sem si mamo, ko sem z njo spet spregovorila. Bila je jezna name, ker je rekla, da me je opozarjala, kaj in kdo je moj partner, jaz pa nič. Sama sem se morala 'fajn spečt, pa na rit priletet'. Ampak danes lahko rečem samo: »Hvala, mama, ker si mi stala ob strani.«

Vsakogar skušam slišati in razumeti. Trudim se po najboljših močeh, ampak eni tega nočejo videti. Nočejo sprejeti, da jim je ponujena roka v plus, ne v minus. Je pa kar nekaj takih, ki vedo, da jim je bil zapor rešilna bilka. Dejanska osvoboditev. Jaz sem končno našla svobodo, čeprav sem v zaporu. Osvobodila sem se svojih spon in partnerja.

Zapor me je tudi naučil, da se moraš naučiti živeti s tem, kar imaš. Mama mi je vedno govorila: »Pokrij se s tako veliko deko, kolikor si velika,« in prav je imela. Meni so pa ves čas noge ven gledale. Na žalost. Ampak danes sem srečna, da mi je deka prav in ne rabim skrbeti, ali mi bodo noge ven pogledale.

Iz izkušenj sem se naučila, kako je, če otroci, ki poleg tega, da hodijo v šolo, še delajo in razmišljajo, kako bodo mami kupili dve škatli cigaret, da se ji ne bo zmešalo. In če dojameš, da si res naredil problem in je to eno tako težko življenje, razmišljaš o tem, kako boš, ko prideš domov, za te škatle sam zaslužil, pa tudi če boš cesto pometal ali sneg sčistil sosedu, čeprav se zdaj ne sme tako služiti, sem brala.

Mislim, da če hočeš delati, boš delo našel, če ti ni izpod časti. Ne moreš pa živeti na veliki nogi, imeti ne vem kaj, pa ne delati. To ponavadi

pelje v zapor. Jaz danes, čeprav tudi prej nisem pretiravala s kakšnim luksuzom, znam živeti skromno. Spoznala sem, da bi z nekdanjo plačo, z današnjimi stroški in s tem, kako malo zdaj za hrano porabim, v enem letu zagotovo veliko prišparala, obogatela. To so spoznanja, ki sploh niso tako slaba. Res znaš racionalno iti v trgovino. Tega so me tukaj naučili. Na listek sem morala napisati, kaj bom kupila. Potem pa pomisliš: Denarja imam toliko, a bom jedla čips, napolitanke, ali bom rajši kadila in kavo pila. Slišalo se bo smešno, ko se bo to bralo v knjigi. Mislili bodo, tale baba je čisto utrgana, ampak jaz sem se tega tu naučila. Od takrat naprej hodim v trgovino z listkom, ki si ga pišem vsak četrtek zvečer, v postelji.

Zame je to ogromen napredek, da v trgovini ne kupujem več kozlarij. Ta listek za trgovino, ki sem ga tukaj prisiljena pisati, mi je spremenil življenje, resnično mi ga je spremenil. To so take zelo pomembne malenkosti. Ampak tega ne vidimo. Okej, jaz vidim, iz tega sem potegnila korist in sem povedala doma, in zdaj vsi tako delajo in vidijo, da špila.

Tako sem tudi sinu, ki hoče prišparati, rekla: »Naredi tako kot jaz. Ne hodi v trgovino čez teden, v četrtek zvečer si napiši listek, kaj nujno rabiš, da boš preživel do drugega tedna, in boš videl, koliko ti bo ostalo.« Na koncu meseca mu je ostalo 130 evrov. In on je bil ful hepi in je punco peljal v hišo strahov. Sem rekla: »Jaz sem morala za to v zapor, ti imaš pa ta plus, da imaš mamo v zaporu, pa te je ona zdaj tega naučila.«

Ne vem, mogoče sem imela srečo, ampak nikogar od osebja ne morem izvzeti, da ne bi vsaj enega njihovega stavka koristno uporabila. Prej nisem nikoli znala prositi za pomoč, kar zdaj znam. Zdaj rečem: »Rabim pomoč, prosim, prisluhnite mi.«

Pravijo, da ne smem govoriti tako lepo o zaporu, ker bodo potem vsi hoteli v zapor, naj neham delati pozitivno reklamo, in zato me določene ženske ne marajo. Ampak one najbrž ne morejo sprejeti tega, da sem jaz prišla sem v drugačnem stanju in sem jim za vsak napredek nenormalno hvaležna. Zame so bile to velike rešitve, saj sem prej požrla ogromno ponižanj, veliko bežala in se morala veliko skrivati. Zato si mislim: Če sem se bila takrat sposobna boriti, in to s precej hujšimi ljudmi od tega mojega partnerja, in sem zdržala, potem zmorem tudi zdaj.

Če česa ne prenesem, so to poniževanja!

Se pa za zaprtimi vrati marsikaj dogaja in je čisto nekaj drugega, kadar se ne vidi in ker se ne vidi. Imela sem eno sostanovalko in bila deležna marsičesa, pa nisem nikoli zbrala moči, da bi povedala, da bi kaj rekla. Bala

sem se. Ker če si nemočen in te potem še kdo ponižuje, ko si bil poniževan že trideset let, je to nekaj najbolj groznega. Ravno včeraj sem napisala, da je največji zločin nad človeštvom poniževanje. In resno mislim, da je to največji zločin.

Tu zna biti res zelo hudo, veliko hudih poniževanj, opravljanj. Ženske so sposobne marsičesa. Jaz sem, preden sem prišla v zapor, sovražila ves moški svet. Danes, če bi imela izbiro biti med desetimi moškimi ali med desetimi ženskami, bi šla takoj k moškim. Tako se to obrne.

V svojem življenju sem videla veliko ponižanj. Velikokrat sem bila tudi sama ponižana. Partner me je dostikrat poniževal, zaradi mojega videza in zaradi debelosti, pa zaradi otrok, ki niso bili zadosti dobri, tako da to zelo težko prenašam. Si predstavljate, kako ponižano sem se počutila, ko sem prišla v domači kraj mojega partnerja in očeta mojih otrok, da bi ga spravila iz pripora, in tam ugotovila, da ima ženo in otroka? To je res zelo hudo ponižanje, zelo hudo. Pomislila sem, koliko let sem pregarala, koliko noči nisem prespala, potem pa pridem tja in ... tudi v sanjah si ne bi mislila kaj takega. Spraševala sem se, kdo mi ga je poslal, katera usoda, da sem uničila sebe, pa ne samo sebe, trpela je cela družina. Pred tem partnerjem sem bila poročena, imela sem krasnega moža in enega otroka z njim, a bila sva zelo mlada in sva potem šla narazen. Je pa tako, včasih te znajo ljudje z besedami kupiti, te obrniti, prepričati, in to se mi je dogajalo do pred pol leta. Zelo sem ponosna, da me danes ne more nihče več kupiti, sploh ne morem opisati svojih občutkov.

Pa tudi, ljudje imajo dolge jezike. Odkar sem v zaporu, moji otroci doživljajo poniževanja in so deležni opazk, češ, mama kriminalec, oče priprt. Moji starši so priseljenci. Doma smo v majhnem kraju in tu so bili ljudje zelo nesramni, še posebej med vojno. Poniževali so mojo sestro. Čeprav ponižanja zelo bolijo, sem bila predolgo tiho. Ampak zdaj nisem več.

Tako da tudi tu v zaporu ne prenesem in ne trpim ponižanja. Predolgo sem bila tiho, do bariatrične operacije sem poslušala, trpela in si mislila svoje, notri me je pa bolelo. Zdaj nisem več tiho in povem, da ne želim, da se v moji prisotnosti kogarkoli ponižuje, ker smo vsi ljudje, ne glede na to, ali si cigan, čefur, musliman, gej ali lezbijka, skratka, debela, suha, velika, majhna, ne prenesem in res ne dovolim poniževanja in ga ne bom. Tega tudi moji otroci ne prenesejo in so zato taki aktivisti na vseh področjih. Ker smo enostavno okusili preveč ponižanja na lastni koži.

Zdaj pa, po tej operaciji, ne vem, spremenili so me. Ne morem biti več tiho. Zdaj povem, si izborim svoje. S preteklostjo sem opravila in ne bom nikoli več dovolila, da bi v moji prisotnosti kdo koga poniževal, žalil. Ne bom. To sem se trdno odločila in težko prenašam in poslušam

ponižanja. Če se ne oglasim, pa vstanem in grem. So pa tu notri boleče izkušnje, zelo boleče. Veliko žensk trpi, zelo trpi zaradi tega. Glede tega bi se razmere morale izboljšati.

Tudi jaz sem jokala kot dež

Spomnim se, ko sem tu v zaporu začela funkcionirati, se prebujati, ko sem začela hoditi, ko je šla ena pravosodna policistka prvič z mano na sprehod v park in sem jokala kot dež. Takrat, v tistih težkih trenutkih, človek izlije dušo, pove svoje probleme, ampak je to ostalo med nama. In tako začneš spet pridobivati zaupanje, ki si ga izgubil, ker nisi zaupal nikomur več, niti samemu sebi. Počasi sem se spet pogovarjala, ne da bi čutila, da moram biti tiho, da česa ne smem povedati, ker bodo to izkoristili v mojo škodo. Takšni trenutki so bili zame osvobajajoči.

Prestajanje zapora je težko, zunaj si stigmatiziran, absolutno. Vsi vedo, da si kriminallec, pogovarjajo se vse sorte, na tebi pa je, koliko si močan, kaj boš takim ljudem odgovoril. No, jaz sem se odločila, da bom govorila po resnici. In vsakomur, ko se znajdem v taki situaciji, povem, da je do tega pač prišlo in da zato nisem nič manj vredna in da je jutri lahko on na mojem mestu.

Težko je tu notri, pa ne z osebjem, ampak s soobsojenkami. To je pa res tako težko. Zdaj se sicer malo umirja, ampak bilo je pa grozno. Psihično smo trpele, se obremenjevale, vsaj jaz, jaz sem prejokala še pa še. Tako ali tako si bolan, nemočen, ne moreš tega in onega, že tako ti je težko prositi, da ti kaj prinesejo, potem pa še dobivaš polena pod noge. Vedno sem upala, da vsak, ki mi naredi kakšno uslugo, ki mi kakorkoli pomaga, pomaga iz srca. Na koncu sem spoznala, da je čisto drugače. In to me je precej potrlo.

Tu me moti samo to, da poveš, kako je, pa se nič ne zgodi. To me pa zelo moti. Jaz imam rada red. Najbolj srečna sem, ko je treba delati po nekih reglcih. Na primer, kako morajo biti zložene obleke, in kar se tega tiče, je veliko bolje. Preveč pa je še medsebojnega verbalnega obračunavanja. Pesti včasih bolj kot verbalno obračunavanje ali psihično maltretiranje. Včasih si mislim, da bi bilo bolje, če bi me katera 'pritisnila okol kepe', če ji grem na živce, naj mi naravnost pove, ne pa da govori naokrog.

Zlomila sem se šele takrat, ko sem ugotovila, da sem pomagala napačni osebi. Vmes sem se res izgubila, zlomila sem se, padla sem, nakopala sem si bolezni. Zato ne morem dovoliti, da bi mi soobsojenke tukaj uničevale psiho, in ne vem, koliko časa bom še tiho. Mislim, da ne več dolgo.

Vrag je pa to, ker si vedno na istem: ne moreš dokazati. Beseda proti besedi. Samo tako hude besede padajo. Pa si mislim takole: Vse, ki smo tukaj, imamo doma otroke. Kaj tebe briga, kakšen je moj otrok, za svojega bi morala skrbeti. Če ne moreš sprejeti ponujene roke, nisem jaz kriva. Zame pač ni čisto nihče kriv, da sem tukaj. Čisto sama sem si kriva. In to sem sprejela. Težko sem vse to predelala, sploh ko sem začela ugotavljati, kakšne kozle sem streljala, koliko laži izgovorila ...

Ko sem se odločila, da bom šla čez vse te svoje probleme, da bom šla to predelovat s psihologi, nisem imela enega, ampak tri. Res sem morala zelo veliko predelati, zelo veliko poslušati. Tega ne predelaš v enem dnevu, to so kar dolga obdobja. Jaz sem potrebovala pet let, da lahko danes rečem, da to nisem več jaz. In da mogoče celo malo pogrešam tisto staro sebe. Ne vem, ali pogrešam probleme, ali pa težko spustim tisto nekdanjo Shio. Pravzaprav ne vem, kaj pogrešam, s tem se zelo veliko ukvarjam.

Trije psihologi so me učili reči 'ne'. To je bila zgodba mojega življenja. Nisem znala reči 'ne'. Nisem znala reči 'ne' partnerju, nisem znala reči 'ne', ko me je kdo kaj prosil, pa tudi če sem sama ostala brez vsega, samo da bodo drugi zadovoljni.

Pred kratkim sem prebrala knjigo o čustvenih vampirjih. Vsi smo vampirji, vsak se na nekaj priklopi. In name so se nalepili kot pijavke. Zdaj pa sem zelo srečna, ker ni več nobenega na meni. Zdaj sem čisto sama in sem egoist. Ni mi težko, da sama sebi kaj privoščim, česar si prej nisem trideset let. Na primer dva dni plavanja, pa je samo deset evrov plavanje, ampak danes sem to naredila in sem na to ful ponosna. Ful ful ful. In sem si rekla, glej, šla sem, pa sem še razmišljala, bi ali ne bi, a ne bi rajši komu kaj dala. Ne, ne bom. Ne bom. In ta rast tu notri te dejansko utrdi. Če si hočeš pomagati, če hočeš spet živeti človeka vredno življenje, potem to moraš narediti. Je pa problem, če doma nimaš podpore, če nimaš stanovanja, službe, če ne veš, kaj boš počel.

Od težkih besed in obrekovanj do smeha in zabav

Včasih si zaželim, da bi bili vodstveni delavci muhe. Ne bi rabili opazovati več kot eno uro, kaj se dogaja, pa bi jim bilo vse jasno. Videli bi, koliko je tu verbalnih sranj, zelo hudih poniževanj, kako nekatere trpijo, ko se začnejo izživljati nad njimi.

Jaz bi danes raje šla v moški zapor. Sigurna sem, da bi se z njimi čisto normalno ujela. Ker oni se stolčejo in so potem kolegi. Tukaj pa nikoli konca. Tukaj pa različne informacije, takšne in drugačne, pa naveze, kar

je grozno. Bom rekla, bilo je grozno, ker zdaj je že bolje. Zdaj res lahko dihamo. Ali pa sem se jaz toliko ogradila, da nobene več ne slišim, ne vidim, ali pa ne pridejo do mene, se me sploh ne dotakne in mi je lažje. Ali pa sem toliko sama s sabo obremenjena.

Vse skupaj, to nenehno drkanje (malo me moti, da sem začela uporabljati zaporniški žargon – 'drkanje' – joj, če bi me oče slišal), se je nehalo proti koncu lanskega leta. Ne vem, zakaj se je pretok informacij ustavil, določene osebe so utihnile. Prej smo se po dnevnikih prostorih dostikrat nasmejale, bilo je veliko šal, zajebancij, pele smo, tudi kakšen rojstni dan smo praznovale, šle smo se družabne igre. Potem pa je prišlo obdobje leta, dveh, ki ga ne znam opisati. To je bilo dobesedno mučenje, eno samo spletkarstvo, nagajanja, podtikanja, bilo je težko. Grozno. Jaz sem tolikokrat jokala. Živela sem samo za trenutek, ko bom šla v petek domov, se usedla v avto in začela pripovedovati. Vsi so me bili že siti. So pa otroci vedeli, da en ventil moraš imeti, nekomu se moraš izkašljati. Ampak tudi oni so mi potem postavili mejo. »Imaš pol ure,« so rekli, »izkašljaj se, potem pa za ta vikend dovolj, zapora ne omenjaj več.« In ga nisem.

Zdaj je spet bolj mirno, smeh se je vrnil v kafetarno, čeprav ene še vedno moti, če se smejimo ali zabavamo. Spet se zgodi, da zjutraj skuhaš več kave in kakšno vprašaš: »Joj, a jo boš ti tudi?« Ker veš, da nima za kavo. Potem pa pride druga, postrani pogleda in reče: »Kaj pa daješ tisti, ki nima?« To so mogoče malenkosti, morda se komu zdi smešno. Ampak ta oseba, ki dobi kavo podarjeno, bo potem imela upanje, da se bo lahko, ko pride ven, na koga naslonila, da mogoče pa obstaja kdo, ki ji bo pomagal, priskočil na pomoč, da bo našla majhno sobico, kaj za delat, ali pa samo koga za pogovor. Če tukaj še to izgubiš, potem nisi nikamor prišel. Ampak zdi se mi, da se določene stvari spreminjajo precej na bolje. Ni več tako grozno, kot je bilo pred enim letom.

V tistem najhujšem obdobju je neka gospa tukaj delala raziskavo. Takrat je bila ona naša rešitev. Jaz niti ne vem, ali se kakšna od nas zaveda, da smo jo imele za en tak boben, na katerega smo tolkle, da smo se zljajale, odprle, zjokale, izlile vso muko, ki se je do takrat nabrala. Potem je pa kar naenkrat ni bilo več, ker se je nekaj poškodovala, in smo spet trpele. To je bil res šok, ker smo ravno prišle do tega, da smo začele pucati probleme, da smo si upale povedati, da te kdo zajebava. Čutile smo, da nas nekdo posluša, da je pripravljen sprejeti, tudi verjeti, da je res tako hudo. Ampak, saj smo se izvlekle. Pomagal je tisti začetek. Če nič drugega, smo se potem, ko nje ni bilo, med sabo že začele pogovarjati, kako stvari reševati, kako koga ignorirati.

Se pa znamo imeti tudi lepo, res lepo. Takšni sproščeni dogodki so bili, ko je kakšna praznovala rojstni dan. In takrat smo bile taka ekipa in smo

res znale iskreno skupaj potegniti, naredile smo tudi darilo, mandale smo risale, pa kaj smo zapele, zbrale vsaka en evro in v trgovini naročile narezek, špricar smo si naredile iz sokov, ha, ha, muziko imele, plesale, pele. To so bili lepi trenutki, trenutki, ki jih ne bom pozabila. Tako da so to ene izmed lepših stvari tukaj v zaporu, in to se hvala bogu vse vrača.

Danes je valentinovo, praznik zaljubljenecv naj bi bil, pa je ena vsaki prinesla indijančka. Vračajo se neki odnosi. Mene je danes ena peljala na sprehod, tri mesce po operaciji nisem bila na sprehodu, danes sem šla. Potem sem ji pa jaz napisala pesmico, se ji zahvalila za lep valentinovski sprehod in me je potem iz srca objela.

Tako da ja, praznovanja znajo biti zelo lepa in zdaj je končno tudi na delavnicah pa v kafetarni spet slišati malo muzike, filmi se gledajo. Lahko si polepšamo dneve in jaz sem ta čas zelo pogrešala. Zdaj se počasi vrača. Ker tukaj so tudi ženske, ki dejansko nimajo nikogar, ki so same, ko pridejo notri, ki ostanejo same, ostanejo brez vsega, in jaz vem, kaj pomeni ostati brez vsega.

A če ne bi bilo družine ...

Jaz imam družino in v bistvu sem zelo zelo povezana z otroki. Otroci so že prej skrbeli zame, ko so videli, v kakšnem slabem stanju sem bila, kako hudo bolna. Začutili so problem, niso pa vedeli vsega. Najprej jim nisem hotela povedati, da mi grozi toliko in toliko zapora, nisem upala.

Ampak ker smo s celo družino zelo povezani, je moja mama že pred leti, ko sem bila v priporu, skrbela za moje otroke. Ko pa sem se potem izgubila, ko sem obsedela na tistem svojem fotelju, so za otroke poskrbele moja mama, starejša hči in sestra. Starejša hči je sploh morala hitro odrasti, prevzela je skrb za vse tri mlajše, tako da zase ni imela nikoli časa. Mene je probala rešiti, zapufala se je, odvetnike so plačevali. Tudi mama je bila zapufana do grla in še čez zaradi izterjevalcev in odvetnikov, ker so upali, da me bodo rešili. Na koncu me ti odvetniki niso rešili, samo grdo so nas odrli. To kalvarijo je z obsodbo, ki me je poslala v zapor, končal odvetnik po uradni dolžnosti, ko ni bilo več nobenega denarja za plačevanje odvetnikov.

Tako da so bili otroci v bistvu z vsem seznanjeni, in ko so med vikendi redno prihajali sem na obisk, smo se ogromno pogovarjali. Vsi srečni, da sem začela govoriti, da se pogovarjam, da sem normalna, da ne tavam, da nisem več v nekem svojem svetu. Spomnim se teh prvih obiskov, mislim, da je bil vsak drugi, tretji stavek: »Joj mami, hvala bogu, da te imamo spet nazaj, ni važno, kje si.« Vsak vikend, ko so prišli, so skrbeli zame, nosili so mi cigarete, ki so bile takrat zame rešitev. Brez cigaret ne vem, kako bi

bilo. Najmlajša hči je hodila v šolo, in nikoli ne bom pozabila, da je po šoli hodila delat. Ko je nekaj zaslužila, mi je vedno kupila cigarete in jih prinesla. Kako me je presenetilo, ko so mi prvič prinesli muziko na mp3. Sem si mislila, poglej, kako te otroci poznajo. Čisto vso muziko, kar sem jo kdaj poslušala, jaz imam rada tisto našo južnjaško, ampak za vsako so točno vedeli. Tako sem jokala, ko sem to poslušala. Še zdaj mi gre kurja polt po telesu, ko pomislim, kako dobro me poznajo. Neverjetno, tega se prej ne zavedaš. To vse spoznavaš tu notri, to se pokaže v takšnih malenkostih.

Mama je ves ta čas najbolj nasrkala. Ona je bila blazno jezna name, zamerila mi je, ker je nisem hotela poslušati in sem kar rinila naprej. Predvsem, ko sem šla reševat partnerja. Ni pa vedela, da sem skušala rešiti samo sebe, svoj denar, da bi lahko poplačala dolgove.

Mama mi je vsak vikend, ko sem začela hoditi domov, prala in likala, se pogovarjala z mano, mislim, da me je imela že 'poln kufr'. Zdaj sem pa že jaz babica. Hči dolgo ni imela svojega otroka, ker je morala skrbeti za moje tri. Lani pa je plačala zadnji obrok svojega dolga za moje odvetnike, takoj nato zanosila in sem ful srečna. Zdaj grem velikokrat čez vikend k njej, ker ima dojenčka, operem ji, zlikam, peljem psa na sprehod. Včasih pomislim, da si nisem zaslužila take družine. Res ne. Zato sem jim zelo hvaležna, tega jim ne bom mogla nikoli vrniti. Imam pa željo, ko bom prišla ven, da bom šla z mamo za cel dan po BTC-ju, da bova šli po vseh trgovinah, samo to željo imam. Da bom lahko rekla: Evo, zdaj sem v miru s tabo. In če sem prišla do tu, bom tudi to dočakala.

Ko bom prišla iz zavora ...

... bom srečnejša. Srečna, ker bom po tridesetih letih to spet jaz, ker bom spet lahko vsakomur pogledala v oči. Njemu pa lahko rečem le: Vrtel si me, izkoriščal si me, za norca si me imel, ampak glej, danes me pa ne moreš več.

Treba je vedeti, da se zapor lahko zgodi vsakomur, da je veliko razlogov, ki nekoga lahko pripeljejo v zapor, meja je zelo tanka. Veliko je maltretiranih žensk, tudi moških, maltretiranih in zavrženih otrok. Veliko je ljudi, ki imajo na banki kredite. Ogromno. Tukaj so punce zaradi kreditov. To lahko doleti čisto vsakogar. Mislim, da bi morali nekoliko bolj globoko pogledati, zakaj je do tega prišlo. Kaj se je zgodilo, kakšno je ozadje. Ljudje izgubljajo službe, ne morejo več živeti, si pomagati, plačevati položnic.

Tudi jaz bi lahko naredila še kaj hujšega. Kdo ve, koliko časa bi lahko še zdržala vse tiste pritiske, maltretiranja? Kako daleč bi me lahko pripeljalo, saj ne vem, kaj bi se mi lahko še zgodilo. Tudi trpljenje ima svojo mejo.

Stela

Stela je zaradi gospodarskih kaznivih dejanj v zaporu drugič, tokrat na prestajanju enega leta in pol zaporne kazni, hkrati pa ima odprtih še nekaj kazenskih postopkov. Kot pripoveduje sama, prevzema odgovornost za svoja dejanja, a dodaja, da je želela le preskrbeti svojo družino v državi, 'ki ti ne da živeti'.

Tistega, za čimer sem se gnala, sploh nisem rabila

V Sloveniji živim dvajset let. Sem najstarejša od treh sester. Odraščala sem v malo bolj čudni družini. S starši se nisem razumela, ati je bil alkoholik, mati zasvojena s tabletami, tako da sem že takrat skrbela za mlajši sestri in zase. Od trinajstega leta sem dejansko skrbela za vse. Nisem si mislila, da se bom kdaj poročila, imela družino in živela v Sloveniji. Nikoli si nisem mislila, da bom celo poročena s Slovencem, ker nisem imela ravno lepe izkušnje, ampak ljubezen me je pripeljala v Slovenijo, in to z otrokom, saj sem najstarejšega sina rodila doma. Ko sem prišla sem, niti jezika nisem znala, nikogar nisem poznala, skregana sem bila s starši, s katerimi sploh nisem imela stikov, ker niso marali mojega moža in ga še vedno ne, nikoli ga niso sprejeli.

Z možem sva se vmes razšla. Ostala sem sama, noseča s prvim otrokom,

kar je bila velika sramota, biti noseča in neporočena. Nisem imela kam. Domov nisem smela, itak, saj moji za moža niso hoteli slišati, zame pa še manj. Tako sem ostala v enem mestu v rojstni državi, se cele dneve vozila po tramvajih, spala na kamnih, pred cerkvijo. Potem sem šla k svoji stari mami, za katero zdaj skrbim. Ati je izvedel, da sem tam, in jo je poklical, potem pa sem se vrnila domov. Do konca nosečnosti sem bila torej doma in trpela kot Kristus. Nosečnost je bila za družino velika sramota, foter bi najraje videl, da bi otroka izgubila. Tudi z medicinskega vidika je bilo malo verjetno, da bom sploh rodila živega otroka, ker bi morala celo nosečnost počivati, jaz pa sem doma tako garala, da sem se zvečer po vseh štirih zvelka v posteljo. Foter je bil vsak dan pijan in mi je enkrat celo rekel, da on fačka ne bo hranil in da naj otroka po porodu zadušim, če ga že hočem roditi. In to se mi je skorajda zgodilo, ker sem sredi poroda ostala brez popadkov. Tiste besede so mi takrat švignile skozi glavo. Ko sem prišla domov, moj oče sina ni hotel niti pogledati, in me je provociral, maltretiral, cele noči nabijal muziko.

Sinko je bil star en mesec, ko me je foter vrgel ven iz bajte, na dež. Takrat sem klicala moža, da če želi videti mene in sina, naj pride po naju, drugače bom naredila samomor, ker ne vidim druge rešitve. Zjutraj je pome prišla njegova sestra. Takrat me je mami hotela umoriti. Prinesla je petlitrsko kantico bencina in me hotela zažgati, ko sem pakirala stvari za odhod. Odšla sem samo z dvema vrečkama oblek za sina. Tako sem prišla v Slovenijo. Šest mesecev nisem govorila s sestrama, ker si nista upali, ker jima starši niso dovolili. Mož je videl, da zaradi tega zelo trpim, in je on klical mojega fotra in mu povedal, kakšna je situacija. Za božič pa je rekel: »Pakiraj, gremo na počitnice k tvojim.« Pa sem rekla: »A si ti nor, me bojo dol še ubili!« Pa je rekel: »Ne, jaz sem se s tvojim fotrom vse zmenil.« In tako sem se pobotala s svojimi. Potem sem še drugič zanosila in takrat sva se poročila.

Vmes se mi je ponudila neka priložnost za delo, pa sem si mislila, glej, mogoče mi bo pa le posijalo sonce in bom lahko kaj zaslužila za družino, da bodo preskrbljeni, da ne bodo razmišljali, kaj bodo plačali, ko pridejo položnice. Zdaj imam samo sebe za noro, ker moji otroci nikoli niso bili materialisti kot jaz. Ampak jaz sem se gnala za tem, da jim bom lahko privoščila udobje, da bodo imeli denar, harmoniko, klaviature, pa da bi jim mami kupila avto, ko bi naredili izpit, pa ne vem kaj. Moji otroci tega sploh ne rabijo. Tistega, za čimer sem se gnala, sploh nisem rabila. In zdaj sem tukaj. Gledam to življenje tukaj notri. Lahko rečem, da sem izkusila vse, bila sem brezdomka, potem sem imela vse, zdaj pa spet nimam nič.

Da poplačaš lizing ...

V Sloveniji sem sklenila veliko poznanstev in ob neki priložnosti dobila

ponudbo, da bi odprla podjetje, kar sem tudi storila. Podjetje je po dveh letih propadlo in z možem sva pristala na socialni podpori. Po nekaj letih sem ponovno srečala stare poslovne partnerje, ki so mi spet ponudili sodelovanje. Posodili so mi denar, da sem ustanovila podjetje in najela šest tovornih vozil. Spet sem se ukvarjala s špedicijo, ker mi je to pač ležalo. Z možem sva delala po osemnajst, dvajset ur na dan, potem pa so se spremenili državni zakoni, s katerimi se je rok plačila podaljšal s 30 dni na 60, 90, 120, česar pa mi nismo zmogli, ker smo lizing plačevali vsak mesec. Zato smo potem začeli iskati druge možnosti, da bi nekako preživel, se prebili iz meseca v mesec, poplačali lizing ... Tisti moji sodelavci so mi ponudili možnost za dodaten zaslužek s fiktivnimi fakturami, urejanjem in prirejanjem določene dokumentacije, da bo užitna za stranko, in meni se je to zdelo okej.

Potem pa se je zgodilo, da sem organizirala prevoz neke robe, ki je bila dejansko ukradena, in sem za tri mesece pristala v priporu, potem pa sem dobila pogojno kazen. Takrat se mi je življenje totalno podrlo. Še dandanes se nisem pobrala, saj sem dobesedno čez noč ostala brez vsega, ker mi je država pobrala ves denar, ki sem ga imela na računih. Podjetje ni moglo več obratovati, tudi vozila sem morala vrniti. Mož je vse razprodal, in ko sem prišla iz pripora, še za kos kruha nisem imela. To je bilo zelo težko obdobje zame in spet sem se obrnila na tiste svoje sodelavce, ki so vedeli, v kakšni situaciji sem, in so mi še enkrat hinavsko ponudili prevzem podjetja. Bila sem slamnati direktor, podpisovala sem vso dokumentacijo in nisem nič spraševala, ker sem hotela preživeti družino. Dobesedno sem se prodala za tistih par sto evrov. Mož ni razumel, da ti ljudje, s katerimi sem delala, niso kar tako. Tudi bala sem se jih, ker so mi parkrat grozili. Mislila sem si, da grem raje v zapor, kakor da se moji družini kaj zgodi. Cela kalvarija je bila. Enkrat so me ustavili celo sredi ceste, kot v filmu. Pred mano se je ustavil črn avto, iz katerega so stopili fantje in mi na čelo prislonili pištolo vpricho moža in otroka. Mož ni mogel niti ust odpreti. Sploh ne vem, kako sem to preživela, ampak sem mrtvo hladno rekla: »Glej, če si že potegnil pištolo, pa še streljaj.«

Ni bilo več pogojnih ...

Potem so se začele težave s sodiščem. Obsojena sem zaradi gospodarskega kriminala, kar pomeni ponarejanje listin, fiktivne fakture, zatajitve, pranje denarja in podobno. To ni ena zadeva, jaz imam tega cel kup, še v treh postopkih sem, še vedno to rešujem, tudi družbeno koristna dela me še čakajo in ena pogojna kazen mi teče. Kot pravijo pri nas: »Kar je ukradeno, je prekleto.« Ko bi le lahko danes rekla, dobro, sedim v zaporu, imam nekaj zunaj, ampak nimam nič. Če pomislim, nimam niti strehe nad glavo, ker je zdaj od tolikih izvršb in odškodninskih zahtevkov vse, kar sva si priskrbeli z možem, pod hipoteko. Z nobeno nepremičnino ne razpolagamo, nič

nimamo. Ostala sem dobesedno brez vsega, sedim tule notri.

Po tem, ko sem že bila enkrat obsojena na pogojno kazen, pogojnih nisem več dobila in sem morala na prestajanje zaporne kazni. Pred tem je bila za mano razpisana tiralica, ker sem takrat prevzela skrb za staro mamo in se umaknila nazaj v rojstno državo, ki je takrat postala članica Evropske unije, kar je pomenilo tudi, da je bila za mano avtomatsko razpisana tiralica. Za moj rojstni dan je prišla policija in me aretirala. To me je ... ne strlo, zlomilo me je. Takrat sem bila res na tleh. Psihično sem bila popolnoma uničena. Mislila sem, da tega ne bom preživela. Morala sem biti močna pred svojimi, nisem smela jokati, tolažila sem moža in otroke, ko so prišli na obisk, še mož je jokal kot majhen otrok. Oni so bili bolj izgubljeni kot jaz, pa sem bila jaz notri, oni pa zunaj, ampak je mene skrbelo, kako bodo oni preživeli.

Najprej sem bila dva meseca v priporu in tam sem tudi zaprosila, da bi kazen služila v rojstni državi, kar so mi ugodili, tako da sem prvo zaporno kazen preživela v zaporu v rojstni državi, saj sem pred tem skrbela za staro mamo in za očeta, ki je tudi zelo bolan, ravno zato sem zaprosila, da bi tam sedela. Po eni strani pa sem mogoče to tudi potrebovala, da dejansko vidim, kaj je zapor. Marsikatera ženska, ko pride v zapor na Ig, v resnici ne ve, kaj je zapor. Še dobro ne pridejo ven, pa že študirajo, kako bodo spet kakšno oslarijo naredile. Mislila sem, da te prve zaporne kazni ne bom preživela, ker ta zapor v rojstni državi je pa res zapor. V tisti celici notri, ko si pod kamerami ... S tisto malo posteljo, samo odejo dobiš zraven, imaš tisto stranišče ... Še vedno se spomnim, bila sem bolna, pa mi niti vložkov niso dovolili, niti tamponov, toaletni papir sem uporabljala. Celo noč sem jokala, kot majhen otrok, sploh nisem vedela, kaj se dogaja. Tam so me zaprli, tista lučka mi je celo noč svetila nad glavo, niti spati ne moreš, ne moreš na cigareto, notri ne smeš kaditi. Dobesedno nič. Tisto noč sem mislila, da se mi bo zmešalo ali pa bom umrla od žalosti. To je res zapor, v katerem moraš biti psihično zelo močen, da lahko preživiš. Sedem mesecev sem presedela, šla sem domov, ampak kalvarije ni bilo konec. Ko te enkrat dobijo v sistem, se sproži 'domino efekt' in si sojenja sledijo drugo za drugim.

Ne vem, ali so me moji otroci sploh kdaj videli toliko jokati

V tem času, po prvi kazni, je bila moja družina pod večjim stresom kot jaz. Imela sem še nekaj odprtih postopkov in smo se bali, prav bali smo se poštarja, kaj bo prinesel. Ali je prišel sklep, ali izvršba, ali vabilo na zaslišanje, na policijo... Policija je nonstop hodila okrog mojega doma. Prišli so zjutraj ob petih, da so me privedli na zaslišanje, kot pričo, kot osumljeno, kot obdolženo. Ker je to trajalo že nekaj let, sem imela dobesedno nekakšno fobijo pred policaji. Vse to sem nekako preživela. Potem sem predlani

dobila drugo zaporno kazen, šest mesecev, ampak sem šla po petih mesecih domov, saj so mi odobrili predčasni odpust.

Pred to zadnjo kaznijo, ki jo sedaj prestajam, sem že malo pozabila na vse te težave, ker sem imela službo in doma kmetijo. Sebe sem dala na stranski tir. In kdaj je bil čas zame? Od polnoči do štirih zjutraj. Takrat sem razmišljala o sebi. In jokala v sebi, niti solze si nisem upala potočiti, ker bi nastal kralav. Potem sem se sprijaznila s tem in si rekla, glej, morala boš noter za tisto leto in nekaj. Vse sem prej uredila, na centru za socialno delo, v šoli sem povedala, da samo še čakam na poziv, v službi sem tudi povedala. In ko sem videla, da bom morala v zapor, sem neko nedeljo sklicala družino na kup. Najprej sem za korajžo spila dva špricarja, ker sem imela takšen cmok v grlu. Takrat sem se zjokala, ne vem, ali so me moji otroci sploh kdaj videli toliko jokati. To je bil pravi šok zanje, da sem jokala, da se je 'mamica zlomila'. Zdajšnja, tretja kazen, nas je vse prizadela. To je pa leto in pol, kar ni malo. En dan v zaporu je veliko, to je pa leto in pol. Dejansko se moraš truditi, da ta čas ostaneš normalen.

Bila sem zelo presenečena, ko sem prišla sem, ker sem imela občutek, da sem prišla v hotel s petimi zvezdicami. Toliko se ta zapor in odnos paznikov razlikujeta od zapora v moji rojstni državi. A čeprav sem se psihično pripravila, je vse skupaj zelo težko, tudi če delam, da mi čas hitreje mine. Moji doma me pogrešajo, ker sem zdaj označena kot specialni povratnik.

Saj vem, da me otroci ne obsojajo in mi stojijo ob strani, kljub temu da nimam nič. Borila sem se namreč zanje ... Že vse življenje se borim sama, in zelo zgodaj sem ugotovila, da ti nič ne pade z neba. Vse si moraš prigarati. Včasih sem jezna sama nase, da me je denar tako zaslepil. Da sem hotela svoji družini priskrbeti ne vem kaj vse.

Tu je vedno neka psihološka vojna ...

Zapor je res hud, a na polodprtem režimu imaš veliko več nekakšne svobode. Saj je res, da je gibanje omejeno, ampak lahko greš v park, na dvorišče, lahko greš v knjižnico, v kafetarno ali pa si v sobi. Imaš neko možnost, kar nekaj se ti dogaja, nekako ti mine dan. Edino tisto, ko se vsak tvoj korak spremlja ... Jaz rečem, da te gleda big brother. Veš, da te ves čas nekdo od zaposlenih spremlja. Po hodniku greš in veš, da ko hodiš po tistem hodniku, po stopnicah, kamorkoli se obrneš, štiriindvajset ur na dan vedo za tvoj korak. Za vse moraš spraševati – ali smeš to ali smeš ono. Za vse moraš prošnje pisati, karkoli si želiš, moraš prositi za odobritve. Bojim se zapora in upam, da v tistih postopkih, ki jih še imam, ne bom dobila zaporne kazni, ker ne vem, kako bom preživela naslednjo. Saj sem močna in ne jemljem nobenih zdravil, antidepresivov, psihotikov, za spanje, nič. Jaz sem sama

svoj antidepresiv. Saj tudi padem v depresijo, prime me, ampak sama sebe zdramim iz tega in se okregam, da moram naprej, da ne smem obupati.

Tule si itak sam, tu notri nimaš nikogar, tu notri te nobeden ne razume, nimaš se s kom pogovoriti. Takrat ko imaš težek trenutek, ko bi hotel svojo ubogo dušico malo izliti, si jo olajšati, se to tukaj čisto drugače interpretira. Avtomatsko si emocionalen, nestabilen, spet si pod drobnogledom, in ti lahko rečejo: »Ja, niste še pripravljeni na izhode, niste še pripravljeni na odprte obiske.« Tukaj vsako tvojo besedo tako tehtajo, da včasih res ne veš, ali bi se potožil, ali bi sploh komu kaj povedal.

Tu je vedno neka psihološka vojna. Zaposleni so na preži, kaj boš naredil, kako boš naredil, kako boš reagiral. Nonstop si na nekakšnem testu. Kot kakšen poskusni zajček. Kaj bo tvoj naslednji korak, kako boš odreagirал na določeno zadevo. Tako da nikoli ne veš. Včasih prav študiram, kaj naj odgovorim. Ker če odgovorim tako, kot resnično mislim, ne vem, kakšne posledice bo to imelo zame. Ne smeš jokati, ne smeš kazati šibkosti, ker si avtomatsko emocionalno nestabilna oseba, kar pomeni, da ti Zavod ne more zaupati in te nagraditi z različnimi zunajzavodskimi ugodnostmi. Ostati normalen tu notri ... Pravijo, da ti pomagajo, da se vključiš v skupnost. To je larifari, ker si dejansko samo številka, o kateri se vsak četrtek odloča. Kadar napišeš, ne vem, kakšno prošnjo, cel kolegij odloča o tem, kar si tam napisal, ti pa stojiš zunaj in čakaš kot študent, ali si naredil izpit ali ne. Ali je odobreno ali ni. Tako kot otročki stojimo pred tisto oglasno desko in čakamo, kaj bo in kako. Imam občutek, da sem spet v šoli in samo čakam, kdaj bom kaj narobe naredila, kdaj bom dobila šus. Ne vem, poskušam se sprijazniti z vsem tem, ampak zapor ti za vedno pusti določene travme.

Posebej s spanjem. Nikoli v življenju nisem spala na pogradu, razen ko sem bila v zaporu v rojstni državi, ko sem spala na zgornjem pogradu. Še danes se ne obrnem v postelji tako kot vsak, jaz se zbudim in se obrnem, ker imam nekakšen strah, da bom padla dol. Zdaj se že pet let tako obračam. Ko sem prestala tisto prvo zaporno kazen, sem vse ključe po bajti pometala stran. Tudi vhodnih vrat nisem zaklepala. Ključev od tistega zaklepanja in odklepanja nisem smela niti videti. Šel si dva metra po hodniku, pa so bile rešetke, so ti odklenili, zaklenili. Na sprehod – odklenili, zaklenili. Fobijo sem imela od ključev, šest mesecev jih nisem mogla videti. Moji so rekli, da nam bodo vse pobrali, pa sem rekla, da naj odnesejo, kar hočejo, ključev pač ne morem videti. In to ti ostane, takšne posledice, travme, ostanejo ti za vse življenje in te spremljajo. Jaz vem, da si bom to zapomnila za vse življenje.

Kdaj bojo letele mize, kdaj bojo pokale šipe ...

Vsak dan, ko si tukaj, ko imaš čas in razmišljaš, pa ko gledaš okoli sebe,

vidiš ljudi, na katere jaz zunaj niti kolesa ne bi prislonila. Zdi se mi, da smo ženske najbolj umazani ljudje na svetu. Tako nesramne smo, tako zahrbtni. Ne vem, tukaj se dve ženski ne moreta zmeniti ene stvari. Tu druga drugi polena pod noge mečejo, tu moraš paziti, kaj misliš, kaj boš povedal, ker se vse obrne in lahko dobiš nož v hrbet. Jaz sicer nimam takšnih težav, ker z nobeno nimam tesnejših stikov, ker sem rekla, da v zapor nisem prišla sklepat prijateljstev, ampak odsedet svojo kazen. Jaz imam svoje prijateljce zunaj. Lahko se pogovarjam, lahko komuniciram, zafrkavam se in vse, ampak globljih prijateljstev tukaj nimam namena sklepati. Ženske se tukaj marsikdaj zelo hitro navežejo in je potem to še dodaten čustveni šok.

Ženske so si stalno v laseh. Nonstop neka kreganja, spotike, ogovarjanja, metanje polen pod noge, pa 'ja, pa si to rekla', pa 'ne, nisem tega rekla', in to traja osem ur in včasih imaš res vsega poln kufer. Nas je enajst v sobi. Z nami se hecajo, da smo v sobi smrčaćic. Smrčimo vse po vrsti. Leta nisem smrčala, tu smrčim kot traktor, tako da lahko sama sebe zbudim. Ne moreš spati in potem si utrujen, zjutraj pa, če delam, vstanem že ob pol petih. Kar je naporno. Popoldan ne morem spati. Takrat ko se uležem, imajo vse kakšne ekstra želje in se petstokrat sprehodijo po sobi, prižigajo luč, poslušajo radio, govorijo, čistijo, enostavno te vržejo iz tira in nič – vstanem, grem v kofetarno, si skuham kavo, se usedem in gledam v steno.

Tudi jaz imam tukaj en krog punc, s katerimi se pogovarjamo o težavah, o težavah doma, tukaj. Vedno najdemo temo, o otrocih, pecivu, kuhanju, tako da včasih kar pozabimo, da je ura že enajst in bi morale biti v sobi. Potem bežimo v sobe, in ko luč ugasne, me spet bla bla bla. Milijon tem najdemo.

Tudi jaz imam svoje slabe dneve, ne pustim se zafrkavati in znam tudi glas povzdigniti, ker po meni tule nobeden ne bo hodil. Jaz sem obsojenka, ti si obsojenka, glej, tukaj smo enake, tako da me ne zanima, ali imaš ti doma vile, avione in ne vem kaj. Tu si, po domače povedano, isti drek kot jaz. Sedimo svojo kazen, jaz sem prišla odsedet svojo kazen, ne tvojo. Ampak če lahko komu pomagam, zakaj ne. Lažje bomo preživele.

Ko sem prišla odsedet drugo kazen in sem bila v prehodni sobi, sem si rekla, da sem letos prišla prestajat svojo kazen in ne deset drugih, da ne bom več nobeni ne psihiater, ne psiholog, ne medicinska sestra, nobeni nič, ampak sem se spet najedla zarečenega kruha. Spet so me dali v eno majhno sobo, skupaj z žensko, ki je bila samomorilna, rezala se je in počela druge oslarije. Tudi druga cimra je bila psihično raztreščena. In sem bila spet psihiater in psiholog in vse možno. Samo zaradi ljubega miru, da smo preživele vikende, ker je tista prva ponavadi ob vikendih naredila ceremonial, se razrezala, potem pa se je tri ure čistilo sobo od krvi, od vsega, vse je smrdelo. Ko smo sobo sčistile, so jo pripeljali nazaj, ker je na nobeni psihiatriji niso več hoteli sprejeti. Enostavno sem se bila prisiljena pogovoriti z

njo, jo tolažiti. Samo da smo lahko sproščeno preživele vikend, da nisi samo čakal, kdaj bojo letele mize, kdaj bojo pokale šipe in kaj jaz vem.

Povsod imaš številko ...

Dejansko se počutiš kot ena stvar, ne kot človek. Dejansko si številka, ker zdaj so nas itak oštevilčili za vse. ID številko imaš za telefon, za to, za ono, za vse prošnje – zdaj so na oglasnih deskah vsi odgovori na prošnje pod številko, iščeš se pod številko. Povsod imaš številko, imena in priimka ni nikjer. Zgubiš se v tem sistemu. Zdaj ko sem prišla na tretjo kazeno, vidim, da se je za milijon procentov vse spremenilo. Uprava se je zamenjala, po tistem dogodku, ko se je obesila ena punca. Odnos paznic se je spremenil. Včasih so se veliko pogovarjale z nami. Bile so nam psiholog in psihiater in rama za zjokat, kot bi rekla. Zdaj je toliko te napetosti, o vsem moraš poročati, ne smeš se pogovarjati, dobili smo tudi nove paznike, ki so prišli iz moških zaporov. Tudi oni se privajajo, mi se moramo nanje privaditi, kar je zelo težko, ker imajo svoj ritem, način dela, in ni lušno.

Jaz nimam izhodov, ker sem specialni povratnik, to je moja tretja zaporna kazena, zato po zakonu avtomatsko ne morem dobiti izhoda pred polovico prestane kazni, čeprav nisem na nobeni terapiji, se ne drogiram in mi družina stoji ob strani. To me moti. Ko vprašaš, zakaj je kakšna druga dobila izhod, ti pa ne, rečejo, da vsakega obravnavajo individualno. Jaz, ki sem tiho, ne dobim pozornosti. In tudi ko napišeš prošnjo, ko kaj rabiš, kje pa. To me moti, ker menim, da če spoštuješ hišni in dnevni red, če ne delaš prekrškov, se trudiš kaj narediti za ta Zavod, ker imaš to možnost, da nekaj ustvarjaš, tukaj pustiš neki svoje pečat ... bi se to moralo upoštevati.

Če greš k zdravniku ... Ne vem, ali so ti zdravniki plačani po tabletah ali kako. Če rabiš kak apaurin ali sanval ali karkoli takega, to lahko dobiš brez problema, samo da se te znebijo, da se ne ukvarjajo s tabo. Če rabiš kaj proti bolečinam, pa ni šansa, da dobiš. Za kakšno napotnico za preiskave ali karkoli moraš napol zgniti, da jo dobiš. Mislim, kao v Ziksupiksu piše 'poskrbljeno za zdravstveno varstvo, za zobno higieno', ampak to je vse na papirju. Dejansko nimajo dovolj ljudi. Mi imamo tri mentorje, na katere razdelijo sto žensk. Pa saj se tudi oni ne morejo raztrgati. Zanje je to en spis, ki ga odprejo in na hitrico prelistajo pred kolegijem. Saj te ne poznajo, ne morejo te poznati, ker se nimajo časa ukvarjati z nami, ker nas je toliko. In potem se, normalno, ukvarjajo s tistimi ženskami, ki 'histerizirajo', delajo težave in so zato vedno v ospredju. Ti pa sedi in čakaš. Te šarlatanke, ki iščejo pozornost ... Ko se reže, stopim prek nje in grem mimo, ker vem, da se je porezala ravno toliko, da kri teče. S takimi ljudmi se sploh nočem ukvarjati. Poskušala sem, ti dala priložnost, se pogovorila s tabo, se trudila s tabo, te spodbujala v določenih zadevah, si vzela čas zate. In če ti čez dva

dneva spet razbiješ šipo ali pa si zavežeš šal okrog vratu, zato da provociraš paznice, ko se vržeš dol, glej, sva midve zaključili.

Nihče ne opazi, da si se spremenil, da se trudiš spremeniti. Marsikatera punca je tu še od moje prejšnje kazni. In ko sem prišla nazaj, sem opazila, da se je marsikatera spremenila za milijon procentov na boljše. Prav prese- nečena sem bila. Tudi težke odvisnice, dvajset let so bile odvisne. Prav vesela sem, da so se zbudile. A nobeden ne vidi, da se je ona popolnoma znebila terapije, da se trudi, da dela na sebi. Namesto da bi jih malo nagradili, malo spodbudili, jim dali še več elana in energije za naprej, jih zabijejo do nafte, jim popolnoma ubijejo moralo. Ne vem, ali je ta njihova prevzgoja totalno zgrešena, ali je zgrešen zakon, ali način obravnave, ne vem, v to se pa res nikoli nisem poglobljala.

Zapor je kljub vsemu zapor, pri vsem si omejen, odvzeta ti je prostost, svoboda. Vse je določeno, kdaj lahko greš iz postelje, kdaj v kafetarno, kdaj na sprehod, kdaj jest, kdaj spat. Ne moreš reči, da bi šel ob pol dvanajstih na čik v kafetarno. Ne, ne moreš iti. Ker je to kršitev hišnega in dnevnega reda in za to dobiš sankcijo. Zato moraš paziti, kaj narediš in zakaj. Takšna so pravila, saj so tudi v življenju. Ampak zunaj lahko vseeno slalomiraš, lahko odločaš o nekaterih zadevah. Kdaj boš spal, kdaj boš pil kavo, kdaj boš šel ven. Tu imaš pa ta štiriindvajseturni nadzor.

Kot da si kužna, ko prideš ven

Ženska v zaporu je tabu. Moški je lahko ne vem kaj naredil, ali koga ubil, ali tihotapil mamila, ali ne vem kakšne kazni dobil, pa velja za frajerja, ker je v zaporu. Ti pa kot da si kužna, ko prideš ven. Se mi zdi moški kot moški ... Da nisi frajer, če nisi bil v zaporu. Gledajo te z nekim strahospo- štovanjem, ženske pa ... Biti moraš vse, žena in mama in vse ostalo. In ne smeš potožiti, da ti kaj manjka, da ti je hudo, da česa ne moreš, da se ti kaj ne ljubi. Zelo težko je biti ženska. Tudi v današnjem času, ko smo se malo prebile, v vseh poklicih smo, borimo se, delamo, dejansko marsikatera drži štiri vogale v bajti. Ampak smo tudi krvave pod kožo, kar marsikdo pozabi. Treba se je vprašati, zakaj toliko žensk stori kriminalno dejanje. Dobro, krvni delikti ... Te ženske so žal ubrale napačno pot, ampak so trpele dvajset, trideset let, bile so tepene, maltretirane, hodili so po njih, in jim je enostavno počil film, pa so to naredile. V tistem afektu. Ampak one so morilke, moški je pa frajer, ki je žensko ubil. Vedno so ženske stigmatizi- rane, ne glede na to, kaj naredijo.

Tudi ko pride ženska na sodišče, te zgazijo. Vsakič, ko sem prišla na sodišče in povedala, da imam družino, ko sem zaprosila za kaj zaradi družine, so mi odgovorili: »O tem, da imate otroke, bi morali razmišljati, preden ste storili

kaznivo dejanje.« Lahko imaš dvajset otrok, pa jih to sploh ne zanima. Tako da tudi otroci niso nobena olajševalna okoliščina, dejansko so prej breme. Na samem sodišču si kot ženska stigmatizirana, čim sedeš na zatožno klop. Ko pridem na sodišče, se ne počutim obdolžene, ampak že obsojeno.

Ne obremenjujem se s tem, kdo bo kaj rekel. Ko mi bo kdo dal za kos kruha, mi lahko očita, prej mi nima kaj. Ampak gledam, koliko žensk je, ki res trpijo tukaj. Marsikatera si ne upa povedati okolici, družini, prijateljem, da so šle v zapor. Če imaš majhno kazen, se nekako lahko izgovoriš na 'dopust na Barbadosu'. Ampak laganje otrokom, to me najbolj boli. Jaz sem imela to srečo, da kadarkoli sem povedala, da sem bila v zaporu, da me čaka zapor, nisem naletela na stigmatizacijo, zaradi tega me v službi ali v družbi niso zavrnil. Naredila sem to, kar sem naredila. Odgovarjam za to in me spoštujejo, ker sem sprejela odgovornost, nikoli se nisem izmikala.

Po obrokih dobivaš, po žličkah ...

Staršem in sestram je zelo hudo, ati je bolan, in ko sem se šla poslovit, je rekel, da ne ve, če bo dočakal, da pridem domov. Saj mi stoji ob strani, ampak vem, da ga je to zelo potrl, ker veliko da na čvek. Poleg tega smo iz takšnega kvarta, kjer je polno kriminala, droge, orožja, takih stvari. In normalno, da se potem pogovarjajo tudi o meni, češ, saj je iz našega kvarta, mi smo kriminalci. To mojim ravno ne ustreza, da me kdo omenja v tem kontekstu.

Pri prejšnji kazni sem že po treh mesecih hodila domov na izhode in sem ob vikendih za cel teden pripravila stvari, vse uredila, da ni bilo nobenih težav in so lahko preživeli od ponedeljka do petka. V petek pa sem šla že ven, prišla domov, v nedeljo zvečer pa nazaj. Čisto drugače sem se počutila. Živel sem za tisti petek. Dobro, nedelja je bila malo kritična, ampak se potem navadiš. To smo nekako sprejeli, kot da hodim v službo. Za vikend pridem domov, 'mami pride domov, bo vse porihkala'. Zdaj pa tega ni, nimam izhodov in ne morem domov, in mislim, da so se moji postavili na noge, vidim, da poskrbijo za marsikaj. Sin je zdaj že poskrbel zase, ima službo, punco, živi na svojem. Starejša hči je maturirala, šolo je končala, dela vozniški izpit, ima resnega fanta. Najmlajša bo zdaj stara štirinajst let, ampak starejša dva skrbita zanjo, ker imamo še četrtega otroka, mojega moža. On pa je totalno zgubljen, niti položnice ne zna plačati. Ampak tudi on se je spremenil, končno je začel malo razmišljati in ne čaka več, da jaz vse naredim, ker me pač ni.

Hudo mi je reči, naj pridejo na obisk, ko vem, kakšna je finančna situacija. Doma smo v drugi regiji in v Sloveniji je samo en ženski zapor, zato rabiš dve uri, da prideš sem, kar pomeni bencin in vinjeto, nekaj moraš pojesti,

meni kak dinar pustijo tukaj, in to je kar breme. Še posebej, ker zdaj ni mojih prihodkov, ker sicer sem jaz delala, hodila sem v službo. Ne morem se otrokom obesiti za vrat, že tako me financirajo, mi pomagajo, ker mož ne more. On s tisto invalidnino, ki jo dobi, še za kruh nima, kaj šele za kaj drugega.

Zadnjič pa so me presenetili, rekli so, da ne morejo priti, in sem se že sprijaznila, da tisti vikend ne bom imela obiskov, in potem v kuhinji ob dveh popoldan zvoni telefon: »Imaš obisk.« Sem si rekla, kakšen obisk, kdo je prišel, če so moji rekli, da ne morejo priti. Pridem ven na kapijo in zagledam svojega sina, čisto sem bila frapirana. Eto, take malenkosti te razveselijo in presenetijo. V ponedeljek sem se tako razveselila krofa, da ne morem povedati.

Vikende preživeti tukaj notri je ubitačno, sploh če nimaš obiskov. Takrat se mi sploh ne ljubi iti ven v park, te kar malo stisne. Itak je bolj prazen, ker gredo vsi, ki imajo izhode, ven, in ni prijeten občutek. Sam zapor kot zapor ni kazni. Kazen je to, da ne moreš biti v stiku s svojimi. Ne moreš jih vsak dan videti, ne moreš jih vsak dan slišati.

In tako si kaznovan, ker tistega, kar ti je najljubše in najdražje v življenju, ne moreš dobiti takoj. Po obrokih dobivaš, po žličkah, in mislim, da to najbolj boli. To najbolj boli, psihično te ubije. Psihično moraš biti močan, da preživiš, ker nikoli ne veš, kaj se dogaja zunaj. Vedno trepečeš, ko zazvoni telefon, ali pa si že ves na trnih, ko kakšna pošta pride pozneje kot ponavadi, ali pa si čisto paničen, ko te mentor pokliče kasneje kot ponavadi, ker ne veš, kaj se dogaja zunaj, ker nimaš toliko stika z zunanjim svetom, samo po televiziji, to je vse. Družina pa itak, kar ti kličeš, ali ko pridejo na obisk, pa tisto, kar ti povejo – pa še takrat ti ne povejo vsega, posebej če je kaj narobe, da te ne obremenjujejo oziroma da se ne sekiraš tu notri, kaj se bo zgodilo.

Dovolj sem trpela ...

Popolnoma sem se umaknila iz svoje prejšnje družbe in sem si, preden sem šla v zapor, poiskala eno službo, s katero sem zadovoljna. Obljubili so mi, da me bo čakala, ko pridem ven, ker sem bila zelo pridna, tako da upam, da bom končno rešila vse skupaj. Zadnje čase slabo spim, ker nenehno premlevam, kako bom speljala ostale postopke. Te zadeve se vlečejo deset, enajst let. Zato bi rada vse to končala – da bi imela mir, da bi se enkrat razveselila poštarja, ko pride na dvorišče. Resnično imam fobijo, ko vidim poštarja, ker se bojim, kaj bom dobila. Še posebej, kadar pošte ne vrže v nabiralnik, kadar mi potrobi, da moram priti ven podpisat.

Nobeden se ne vpraša, zakaj toliko ljudi zadnje čase pristane v zaporu, tega se nobeden ne vpraša. Če vidiš družine, ki nimajo ... Tukaj jih je veliko, ki so tu zaradi butaste kraje. Imaš ljudi, ki so svoje družine preživljali z goljufijami ali se ukvarjali z njimi, tako kot sem se jaz, ker ti država ne da zaposlitve, ne dajo ti živeti. Sam sistem je tako zgrešen, da enostavno ... Življenje te primora. Ne vem, jaz sem tak človek, da za svoje otroke naredim vse. Takrat ne razmišljaš o tem, da boš šel v zapor, takrat razmišljaš, da boš svojega otroka nahranil, o posledicah pa razmišljaš, ko pride čas za to.

Ne bojim se življenja po zaporu. Komaj čakam, da pridem ven in nadaljujem tam, kjer sem ostala. Kljub temu da sem močna, včasih tudi kleknem, in tega se bojim, kako se bom spet dvignila, ko vedno štartam z nule. Tega sem že naveličana, rada bi, da se to enkrat konča in začnem mirno živeti.

Otroke sem vzgojila, da nič ne pade z neba, da si morajo vse sami preskrbeti, pa tudi milijonkrat sem jim razložila, naj jim to, kar je mami delala, ne pade na pamet, saj vidijo, kje sem pristala. Se ne splača, resnično se ne splača. In upam, da se držijo tega, imajo svoje službe, zadovoljni so.

Ne vem, kako bo naprej, kam me bo neslo življenje. Ampak sramovala se tega ne bom, ker potem se moram tudi sama sebe sramovati, od rojstva do zdaj. Pač, takšno življenje sem ubrala, tako kot sem zavila na to pot, sem zavila tudi na pravo. Vsaj upam, da je to prava pot. Odsedela bom, kar imam, trudila se bom preživeti in uživati preostanek svojega življenja. Ker mislim, da si zaslužim. Dovolj sem trpela.

Teodora

Teodora je v zaporu prvič. Organi pregona je pred tem niso nikoli obravnavali ali kaznovali. Med našim pogovorom je bila v zaporu pet mesecev, pred njo je skupno petletna kazen. Pravi, da se ji to zdi 'cela večnost'. Obsojena je bila v tuji državi, ker pa je slovenska državljanica, se je pogodila, da kazen odsluži v Sloveniji. Na izkušnjo zapora se kljub predhodni psihični pripravi zelo težko privaja. Pravi, da to ni njen svet. Pogovor je na željo Teodore potekal v njenem maternem jeziku, ki ni slovenščina, saj se v njem lažje izraža. Zapis njene zgodbe smo za pričujočo publikacijo prevedli. Njena zgodba, ki jo je postopoma pripeljala do Iga, se je začela v devetdesetih letih, morda pa že prej.

Pot v zapor

Moj primer, zaradi katerega zdaj sedim v zaporu, sega v leto 2003. Takrat so bili moji starši še živi. Koliko sem premolila, da ne bi izvedeli, kaj se dogaja z mano. Bog mi je gotovo stal ob strani, da so me takrat izpustili. Nekaj malega sem bila v priporu, nakar so me izpustili, ker sem slovenska državljanica. Najprej me niso hoteli izročiti. V bistvu služim tujo kazen, ne slovensko. Ko so me izpustili, sem bila presrečna, saj nisem hotela, da bi za to izvedeli starši in ožji krog družine. Po mojem bi bil to za starše šok,

dotolklo bi jih. Od takrat je minilo kar nekaj let, dokler se ni vse skupaj razpletlo.

Vsa zgodba se je začela veliko prej, ko sem spoznala svojega bivšega partnerja, zaradi katerega sem danes tukaj. Bil je zelo zanimiv človek, veseljak, ampak bolj zaprt tip. Nikoli nisem vedela, kaj pravzaprav počne in kako služi denar. Z bratoma naj bi menda prodajali sadje in zelenjavo na tržnici. Spoznala sem njegovo družbo, prijatelje, znance, prav vsi naj bi se ukvarjali s tem. Zato sploh nisem posumila, da bi lahko počel kaj drugega.

Po naravi je bil strašno ljubosumen, celo tepel in maltretiral me je. Jaz pa sem bila tudi bolj zadržane sorte in nikoli nisem prosila drugih za pomoč. Preprosto nisem znala najti izhoda iz vsega tega. Pravzaprav sem imela v tistem obdobju zvezane roke. Spoznala sem ga namreč, ko sem bila v Sloveniji ena od izbranih. S hčerko, ki je v tistem obdobju obiskovala osnovno šolo, sva bili brez statusa. Kadar me je pretepel, se nisem mogla obrniti na uradne ustanove, saj sem se bala, da me bojo izgnali iz Slovenije. V moji rojstni državi pa je takrat divjala vojna. Oče je delal v drugi državi, mama je bila v prebežništvu. Nisem imela kam. Nikamor se nisem mogla zateči. In tako sem ostala z njim in čakala, da se bodo stvari rešile same od sebe.

Partner se je enkrat pijan stepel s policaji, zato so ga obtožili napada na uradno osebo. Čakala ga je zaporna kazen in bila sem presrečna, ko je rekel, da bo pobegnil iz Slovenije, ker se je bal kazni. Takrat sem razmišljala, da bi prekinila z njim.

V tem obdobju, ko je odšel iz Slovenije, sva se slišala samo po telefonu. Mislila sem, da sem se ga znebila. Iskala sem razloge za prepir, da bi ga razjezila in bi me pustil pri miru. Po vsakem prepiru sem izključila telefon. Po deset, petnajst dni ga nisem prižgala. Včasih je minil cel mesec, ne da bi ga vključila. Ampak on se je spomnil drugega načina. Druge je pošiljal k meni in jih potem poklical po telefonu, da sem se bila prisiljena pogovarjati z njim. Grozil mi je: »Če se mi ne prikažeš čez xy dni, sta ti in tvoja hčerka mrtvi.« Računala sem, da se bo sčasoma ohladil, in sem ga, da bi umirila situacijo, obiskovala enkrat na mesec. Enostavno sem se ga bala in nisem mogla prekiniti zveze z njim, saj je vsakič, ko je bil jezen in je hotel kaj dokazati, govoril: »Al' boš moja al' si pa mrtva.«

Še enkrat ponavljam, nikoli nisem vedela, s čim se ukvarja, dokler ni zagustilo in mi je bil primoran povedati. Ob neki priložnosti me je poklical in skoraj v joku rekel, da je konec z njim, da naj mu na hitro uredim nekaj stvari. Vprašala sem ga, za kaj gre, v čem je problem. Razložil mi je, da je poslal nekega človeka z veliko količino drog, ki pa se je izgubila. Sumil je, da ga je tisti človek okradel. Omenil je še, da gre za velik denar, in če ga ne bo pravočasno vrnil, je mrtev. Takrat sem dojela, da gre res za življenje ali

smrt. Bil je čisto izgubljen. Šele takrat mi je povedal, s čim se ukvarja. Ob neki priložnosti, ko sva bila skupaj, sem mu rekla, da me ne zanima, kaj počne, naj me nikar ne vmešava v to. V življenju sem pripravljena delati skoraj vse, ampak tako nizko nisem hotela pasti, saj sem bila od vedno velika nasprotnica drog. Zame bi bila ena od najhujših stvari v življenju, da bi si moj otrok uničil življenje z njimi.

O svoji krivdi

Naj pojasnim, kako sem se sploh znašla v vsem tem, kako sem dobila to visoko kazen. Bila sem, ne da bi se tega sploh zavedala, neke vrste posrednik. Kadar so kaj prenašali iz ene države v drugo, mi je partner sporočil, da me bo nekdo poklical in mi dostavil nekaj denarja ali pa prišel po določen del denarja. Ta denar sem torej nosila njemu ali pa sem dogovorjeni delež, kolikor mi je pač naročil, dala tem ljudem. Še sama ne vem, kolikokrat sem prejela denar od teh neznancev oziroma ga komu dala ali ga nesla njemu. Prvotno sem naivno mislila, da mu delam uslugo in da z vsem tem ni nič narobe. A sčasoma se me je vse bolj loteval občutek, da delam nekaj, kar ni prav, kar mi lahko dolgoročno škodi. Ampak nisem vedela, kako naj iz vsega tega izstopim.

Kadar sva se videla, sem ga spraševala, zakaj mi sploh pripoveduje vse te reči, da mene to ne zanima. Vendar je odreagiralo zelo burno, me obkladal z neumno in noro babnico in rekel, da se nimam kaj vtikati v njegov posel. Hkrati pa mi je očital, česa se vendar tako bojim, da meni pa ja nihče nič noče. Odgovorila sem, da bi sčasoma lahko postala preveč vpletena, in da se lahko zgodi, da me povežejo z vsem tem. In tako se je tudi zgodilo, saj se je vsakič, ko je bil v težavah, z mano po telefonu menil po celo uro, kot da bi pri meni iskal tolažbo, podporo. Da bi si olajšal dušo. V preiskavi se je izkazalo, da so njemu in ostalim prisluškovali osem mesecev, in temu so sledile aretacije. Vse to se je dogajalo v drugi državi. Ker sem bila jaz v Sloveniji, me takrat niso aretirali, ampak je bila za mano razpisana tiralica preko Interpola.

In kje je moja napaka? Ko sem slišala, da je samo moj primer ostal nerazrešen, sem se odločila, da ga odprem in vidim, pri čem sem. To sem naredila zato, ker sem se bala in imela občutek, da imam zvezane roke, kot da ne smem nikamor. Tako sem živela enajst let, dokler nisem dobila te kazni in prišla na Ig. Razmišljam, da sem bila prepoštena. Drugi so mi pozneje govorili, da bi morala držati jezik, pa bi primer lepo zastaral. Zdaj torej sedim tukaj zaradi poštenja.

Pomislite, v kakšni agoniji sem bila vsa ta leta, ko sem čakala na kazen. Človek nonstop razmišlja, kaj bo z njim. Usedete se v avto in razmišljate, ali

vas bo ustavila policija. Greste čez mejo, izročite dokumente in razmišljate, kaj vam bojo rekli na meji. Zame je bilo to zelo stresno. Zato sem si takrat rekla, da se mora vse to nehati, ter da moram enkrat za vselej razčistiti s tem, če hočem normalno, svobodno živeti. Najbrž bi vsak normalen človek iskal izhod iz takšne situacije.

Zato sem se odločila, da bom sama zahtevala razrešitev svojega primera. Plačala sem odvetnika, ampak zaradi strahu nisem nikdar odšla na sodišče, nisem bila prisotna na obravnavi ali podala izjave. Imela sem občutek, da bi bila lahko vsaka moja beseda usodna, tako zanj, kakor tudi zame in za mojega otroka. Bala sem se, kako bo odreagirjal na moje besede in izjavo na sodišču. Zato sem rekla odvetniku, da se iz osebnih razlogov nočem pojavljati na sodišču, ampak želim, da me tam zastopa on. Nisem mu hotela razlagati, da se v resnici bojim svojega nekdanjega partnerja. Odvetnik mi je povedal, da je to možno samo v primeru, da priznam krivdo. Ampak jaz sem vztrajala, da za nobeno ceno nočem na sodišče, in če je priznanje krivde pogoj za to, potem soglašam s tem.

Ker se na sodišču nisem zagovarjala in ker me očitno tudi odvetnik ni najbolje zastopal, so me obsodili, kot da sem bila jaz glavni organizator vsega, kar se je dogajalo. Naš primer so obravnavali kot obliko organiziranega kriminala, kar je zelo hudo kaznivo dejanje, za katero je lahko kaznen tudi do trideset let zapora.

A verjemite, ko se je vse skupaj nazadnje končalo, ko so mi dosodili to ogromno kaznen, sem se počutila kot najsrečnejši človek na svetu. Ker sem se namreč znebila enega hudega bremena, ker sem se rešila bivšega partnerja. Od takrat ga nisem videla in nimam z njim nobenega stika.

Mogoče sem celo presrečna, da se je vse skupaj odvijalo tako, kot se je, ker bo nekega dne tudi tega konec, jaz pa se bom rešila velikega življenjskega bremena. In tega silnega strahu.

Življenje pred zaporem – pot na Ig tlakovana z izbrisom

V družini sem bila rojena kot tretja deklica po vrsti. Starši so mi povedali, da so bila to zaradi hude suše težka leta. Svoj celotni pridelek bi lahko spravili v eno naročje.

Ko sem na svet prišla jaz, kot tretja deklica, starši niso skrivali razočaranja, saj so pričakovali sina. Zato so se tudi dogovorili, da me ne bodo hranili. Mama mi je kasneje pripovedovala, da sem bila dva dni čisto tiho. Niti jokala nisem. Drugi dan pa je dobila vnetje dojke. Imela je toliko mleka, da se je zbala, da bo umrla. In tako se je odločila, da me

začne hraniti. Takole mi je rekla: »Dala sem ti jesti in ti si sprejela.« Očetu je na vprašanje, zakaj me zdaj hrani, odgovorila, da če je hrane za dvoje ust, je bo pa še za tretja. Nekaj let po mojem rojstvu je oče odšel delat v tujino. Takrat smo začeli dobro živeti. Ni bilo več ne stradanja ne revščine.

V življenju mi ni nič manjkalo. Kupili so mi vse, kar sem si zaželela. Vse nam je bilo dano in kupljeno. Smo pa s sestrami imele strogo, patriarhalno vzgojo. Morale smo poslušati starejše, vse je bila 'sramota in greh'. A kljub temu smo imele lepo otroštvo, polno sreče in ljubezni. Če bi se na novo rodila, bi nedvomno izbrala iste starše.

Pri petnajstih letih sem nato spoznala fanta iz druge vasi, ki je bil deset let starejši od mene. Zaljubila sem se vanj in hodila sva približno štiri leta. Takrat sem obiskovala srednjo strojno šolo. V četrtem letniku sem šolo zaradi ljubezni pustila. Tako zelo sem ga imela rada, da sem se hotela čim prej poročiti in živeti z njim. In tako sem odšla od doma, delat v Slovenijo. S prihodom v Slovenijo pa se je moje življenje obrnilo na glavo.

Izkazalo se je, da fanta sploh nisem poznala. Bil je lep in duhovit, to pa je bilo tudi vse, kar sem o njem vedela. Ko sem prišla v Slovenijo, sem mislila, da se bova poročila in zaživela skupaj. Ampak on ni dajal nobenih pobud, da bi se to uresničilo. Tako sem se z nekimi dekleti preselila v privatno stanovanje in si našla delo. Čez nekaj mesecev sem zanosila z njim. Staršem sem se bala priznati, da sem noseča in brez moža. To je bilo za tiste čase velika sramota. Njemu pa je bilo čisto vseeno. Potem sem sama našla stanovanje in ga povabila, naj pride živeti z mano.

Toda usoda se je poigrala z mano. Rodila sem namreč otroka s prirojeno napako. Ko je prišel na obisk in ga zagledal, so bile njegove prve besede: »Da mi ne bi tega otroka prinesla iz bolnice, daj jo zdravnikom in naj delajo z njo, kar hočejo.« Rekla sem mu, da to ne pride v poštev, da bom otroka vzela s sabo. In takrat se je moje življenje obrnilo na glavo. On je začel piti. Vse, kar je zaslužil, je zapil. Celo mojo plačo je jemat. Jaz pa sem se borila za otroka. Vozila sem jo po bolnicah in k različnim zdravnikom. To je obdobje mojega življenja, o katerem zelo težko govorim. Katastrofa.

Imela sem toliko težav z otrokom, da se nisem utegnila ukvarjati z njim. Enostavno je bil nekje v ozadju. Tolažil se je z alkoholom. Takrat sva spoznala, da nisem ne jaz zanj ne on zame. Imela sva popolnoma drugačen pogled na življenje in vse drugo.

Ta zgodba se je vlekla kakšnih sedem ali osem let, dokler nisva oba dojela, da to ni ničemur več podobno in je vse skupaj samo še velika agonija. In tako sva se razšla. Pravzaprav je on odšel iz Slovenije.

Ker sem delala v podjetju v dveh izmenah, in nisem imela nikogar, ki bi mi popazil otroka, sem nekajkrat dobila 'ta plavega'. To pomeni, da sem bila odsotna z dela brez opravičila, zaradi česar sem dobila odpoved.

Sem se pa medtem naučila, da moram varčevati. Preden sva se razšla, sem kupila zemljišče. Razmišljala sem o hiši. Ko sem videla, da nimam denarja za gradnjo, sem ga prodala. Ko sem ostala brez službe, mi je uspelo s tem denarjem nekako preživeti.

Kakšni dve leti sem bila potem samska, dokler nisem nekoga spoznala. Leto dni je bil kot moški iz sanj, da bi si ga prav vsaka ženska želela ob sebi. Nežen, sočuten, zvezde bi ti sklatil z neba. Ampak po enem letu je začel kazati svoj pravi obraz, snel je masko. Spoznala sem, da je pravzaprav sadist. Ni mogel uživati, če niso drugi trpeli. Začel se je izživljati nad mano, me pretepati in podobno. Vedel je, da nimam dokumentov, ker sem bila izbrisana, da nisem nikjer prijavljena. Vedel je, da sem pravzaprav na cesti. Držal me je v pesti.

Z njim sem imela v materialnem smislu vse, ker je dobro zaslužil, nisem pa imela duševnega miru. Kadar je bil slabe volje, je znal odpreti hladilnik in me poniževal: »Vidiš, živiš kot grofica; ješ, kar hočeš, si na veliko zmišljuješ, pa tega sploh ne znaš ceniti.« Kakorkoli sem se obnašala, je bilo v njegovih očeh narobe.

Iskal je dlako v jajcu, samo da bi sprožil prepir. Po prepiru pa je užival v seksu. Meni pa sploh ni bilo do tega. Od groze mi je šlo na bruhanje, roke so se mi tresle. On pa je užival, če je koga spravil v slabo voljo in jok. Najsrečnejši je bil, če je drugega prizadel.

Kadar se je izživljal nad mano, je vedno pazil, da moje hčerke ni bilo zraven. Ona ga je dobesedno oboževala. Zelo ga je imela rada, ker ji je bil kot oče in je bil do nje nežen in pozoren. On pa me je kupoval z njo. Kadar je, recimo, prišla iz šole, se je igral z njo, ji kaj podaril, jo vzel v naročje, in jaz sem še isti dan pozabila, kaj je še pred kratkim počel z mano.

Vendar me je življenje z njim izmučilo, zato sem enkrat pobegnila in se skrila pri svojih sorodnikih skupaj s hčerko. Ne vem, kako je izvedel, kje sem, ampak nazadnje me je našel. Prosil me je in rotil, obljubljal, da nikoli več ne bo položil roke name, zatrjeval, da ne more živeti brez mene. To je bila stalnica v njegovem obnašanju, saj je po vsakem prepiru hudo jokal, me vzel v naročje in govoril, da se bo ubil, če se mi kaj zgodi. Enkrat se je zgodilo, da mi je polomil prste na roki, me nato peljal v bolnico, plačal pregled in vse potrebno, se jokal in opravičeval. Čez dan ali dva se je nato spet vse ponovilo. Takrat sem dojela, da je resnično bolan človek.

Ko me je takrat prišel iskat, sem se odločila, da se vrnem k njemu, saj sem ugotovila, da se ne morem večno skrivati. K njemu sem se vrnila odločena, da ne bom več bežala. Sprijaznila sem se s tem, češ, kar se bo zgodilo, se pač bo, pa čeprav me ubije, saj nisem imela kam. Moj rojstni kraj je bil porušen. Nobenega izhoda nisem videla.

Sem pa v vsem času, ko sem živela z njim, opazila, da se boji ljudi neke določene narodnosti. Nikogar drugega se ni bal razen njih. Veš čas sem razmišljala, kako bi si lahko našla zaščito, da bi me tukaj v Sloveniji pustil pri miru. In tako se mi je porodila ideja, da si zaščitnika poiščem med ljudmi te narodnosti.

Čez nekaj časa sem zbrala pogum in se od njega odselila. Začela sem delati v baru, katerega lastnik je bil tiste narodnosti, ki se je je on bal. Opazovala sem ljudi in ocenjevala, kdo od njih bi lahko bil toliko nor, da bi me bil pripravljen zaščititi pred bivšim, da bi se mu postavil po robu in rekel: »Pusti jo na miru.«

Tako sem spoznala nekega moškega, mu dala malo povoda in čez mesec dni sva se začela redno sestajati, postala sva par. Ko je bivši videl, da se dobivam z drugim moškim in odhajam z njim domov, je bil to zanj znak ponižanja. Postala sem mu tuja, pripadala sem drugemu moškemu.

S tem novim partnerjem sem imela kakšno leto mir. Razumela sva se, imela sva se lepo in ni bilo nobenega kreganja. Bila je prav taka fina zvezica. Dokler se ni zaljubil. Potem pa je postal ljubosumen, me začel zasliševati, kje sem bila, s kom sem bila ... Začel mi je prepovedovati, da bi šla s prijateljicami na kavo. Ko sva bila zunaj z družbo, je bilo zanj nesprejemljivo, da se pogovarjam z drugimi moškimi in jih gledam v oči. In tako so korak za korakom nastopili prepiri in celotna zgodba, ki sem jo povedala na začetku.

V vsem tem pa sem ob strani pustila temo izbrisanih. Moje življenje se najbrž ne bi odvijalo tako, če bi imela urejene papirje. Vsakič ko sem se hotela izogniti težavam ali kam odpotovati, nisem mogla nikamor, ker nisem imela dokumentov. Tudi zaposliti se nisem mogla. Mogoče ne bi bila z nobenim od teh moških, če bi imela zagotovljena sredstva za preživetje. Izbrisani so namreč težko dobili delo, ker niso imeli prijavljenega stalnega bivališča v Sloveniji. Izbrisali so nas in nismo se mogli več prijavit.

Kadar sem torej imela težave s partnerjem, si nisem drznila iti na policijo ali ga prijaviti. V Sloveniji enostavno nisem bila ne na zemlji ne na nebu. Imela sem občutek, da tukaj nimam pravice govoriti proti njim. Le kdo bi me zaščitil? Prijateljice so mi sicer svetovale, naj ju prijavim, ko so videle, kaj moram prenašati. Ampak oba partnerja, ki sta se izživljala nad mano,

sta dobro vedela, da nikoli ne bom šla na policijo, ker me je bilo strah, da bi me z otrokom izgnali iz Slovenije. Imela sta me v pesti. Tako da nisem videla izhoda iz tega položaja.

Življenje v zaporu

Po naravi sem vesela, rada pripovedujem vice, se hecam, rada imam družbo. V zapor sem prišla polna energije, telesno in duševno pripravljena. Mislila sem, da sem si napolnila baterije in me nihče oziroma nič ne bo moglo vreči iz tira. Mislila sem, da bom tukaj v zaporu igrala vlogo nekakšnega dvornega norčka, jih zabavala, in mi bo čas tako hitreje minil.

Ampak verjemite, na vse to se človek zelo težko privadi. Prišla sem namreč v ustanovo z zelo različnimi človeškimi značaji. Tukaj so osebe, ki živijo na zame nepojmljive načine.

Nekatere obsojenke so recimo presrečne, da so noter, saj so tako dobile streho nad glavo in hrano, ki je prej niso imele. Boljše živijo v zaporu kot zunaj. Ena je spala celo v avtu. Zanj je tukaj raj. Tri- do štirikrat jo čaka topel obrok, lahko se stušira, zanj je to hotel s petimi zvezdicami. Potem imate žensko, ki ne ve (ali noče vedeti), kaj je to zobna ščetka. Ko jo vprašate, zakaj si ne umiva zob, odgovori, da tega nikoli v življenju ni počela. Če se hočete z njimi pogovarjati na primer o zgodovini, zemljepisu, filmih, igralcih in podobno, samo prazno buljijo v vas in ne razumejo, o čem govorite. Skratka, o ničemer se ne morete pogovarjati z njimi. Ne trdim, da so vse iste, ampak jaz se med njimi nekako ne najdem. Sprašujem se, kam sem vendar prišla. Dojela sem, da moj svet ni njihov svet.

Spomnim se dneva svojega prihoda. Prišla sem sama. Dvorišče je bilo polno žensk. Sama sebi sem dopovedovala, da ne smem razmišljati o tem, da sem komaj prišla, in koliko časa me še čaka. Gledam druge ženske, vse preštevajo. Jaz ne štejem, prepuščam se toku.

Ob prihodu vas dajo najprej v prehodno sobo, kjer ste po hišnem redu lahko največ mesec dni. Vsaka nova, ki pride, je v tej sobi. V tem času te opazujejo, kako se obnašaš, ali si konfliktna oseba, ali kaj jemlješ in podobno. Po mojem je ta soba sicer čisto v redu, samo temu opazovanju očitno ne sledijo nobeni ukrepi. Mogoče je to pričakovano, ker dvomim, da v tem mesecu dni res lahko kaj ugotovijo.

Najbrž vsaka prvi mesec večinoma molči in raje nič ne reče. Ženske začnejo kazati svoj pravi obraz šele po določenem času. Po tem mesecu dni te premestijo v sobo in se ne ozirajo na to, ali se ujameš s soobsojenkami v njej.

Tako so na primer eno punco, ki je bila osemnajst let odvisnica, ampak je zdaj že nekaj let čista, dali v sobo skupaj z največjo odvisnico. Na daleč si videl, da je tako zadeta, da komaj hodi. Ni bila sposobna priti ne na raport ne na zajtrk, kosilo ali večerjo. Tista punca se je pritožila in zahtevala pre-mestitev, a niso nič ukrenili glede tega.

Mene so namestili z ženskama, ki sta po cel dan spali, in s katerima nisem imela skupnih tem za pogovor. Njima se je vse zdelo nenormalno in čudno. Zato sem se trudila čim več brati. Po mojem je boljše biti v sobi z desetimi ženskami kot z dvema, s katerima se ne razumete. Zame je bila to še hujša kazen od dosojene kazni, ker je bilo vse, kar sem naredila ali rekla, narobe.

V tej sobi so bile samo tri postelje in tri omare. Drugega prostora razen postelje nisem imela. Prosila sem jih, ali mi lahko prinesejo stol, da ne bi ves dan sedela na postelji kot kakšen bolnik. Pa mi niso ustregli. Niti ene želje vam nočejo izpolniti. Če bi na primer spoznala žensko, s katero bi se razumela in bi želela biti z njo skupaj v sobi, vam tudi te želje ne bi uslišali. Največja kazen je dejansko to, da vam vedno nasprotujejo.

V tisti sobi in v takšnih pogojih sem prebila štiri mesece. Samo postelja, trikrat na dan raport in dvakrat na dan sprehod in tako iz dneva v dan. Punce so mi svetovale, naj napišem prošnjo, da bi lahko eno do dve uri na dan hodila v učilnico, kjer bi lahko brala, gledala televizijo, se ukvarjala z ročnimi deli in podobno. Pa si nisem upala pisati, ker sem videla, da le redkokdaj kaj odobrijo. Meni pa je to veliko pomenilo, zato sem počakala in dočakala polodprti režim.

Zdaj mi je veliko boljše. Vse, ki imamo polodprti režim, se lahko sprehajamo okrog zavoda. Dovoljen imamo nenadzorovan obisk, s katerim se lahko tri ure sprehajamo po parku. Zaprti režim ti ne omogoča takšne svobode, saj se lahko sprehajaš samo znotraj dvorišča.

Vesela sem, da imam polodprti režim. Mislim, da je normalno, da ne moreš že takoj na začetku zahtevati, da uslišijo tvoje želje. Sama sem si na primer želela čim prej kaj delati, a mi mentorica ni dovolila zaradi moje delne invalidnosti. Ampak sem bila vztrajna in sem jo prepričevala, da bi lahko delala vsaj štiri ure. Nazadnje sem to tudi dosegla in zdaj delam štiri ure dnevno. Moji dnevi so s tem lepo zapolnjeni, ker lahko te štiri ure počnem še kaj drugega.

Poleg tega se ukvarjam z ročnim delom, pletem, naučila sem se tudi šivati. Ponudila sem se, da jim lahko zašijem kaj za zavod, če to potrebujejo. Biti morate aktivni, da si zapolnite dan in ne razmišljate preveč. Samo tako lahko pozabite, kje ste, in ostanete normalni. Nekega dne bo tudi tega konec.

Tako da, če želite, si lahko zapolnite dan. Ob 5.45 je bujenje, do 6.15 se uredite, zajtrk traja pol ure, okrog 8.50 je prvi sprehod, ki traja eno uro. Če katera želi telovaditi, lahko to uro preživi v majhni športni dvorani, kjer so dva, tri pokvarjena kolesa in namizni tenis. Potem se vrnemo v sobe. Včasih pridejo dekleta, ki za prijavljene zapornice vodijo delavnice šivanja ali izdelovanja drugih stvari. Delavnice trajajo približno dva meseca in potekajo dvakrat tedensko. Če ste vključeni v vse te dejavnosti in se poskušate zaposliti, dan tako hitro mine, da včasih niti ne občutite, kje ste.

Najbolj pa se veselim vikendov, ko pridejo obiski. Obiski so tukaj hrana za dušo. Ne razumem tistih, ki jih nihče ne pride obiskat.

Čas od ponedeljka do petka tako hitro zleti mimo. Najbrž zato, ker se veselimo obiskov. Ampak če se ozrem na pretekli mesec, se mi zdi, da se je neskončno vlekel. Moji sorodniki včasih rečejo, kako hitro je minilo teh pet mesecev. Jaz pa jim pravim, naj o tem raje povprašajo meme. Meni minevajo po polžje.

Ne najdem besed, da bi vam opisala to ustanovo in ženske, ki smo v njej. Lepo bi bilo, če bi si med sabo pomagale, ne pa da si grenimo življenje. Vsem je težko, zato ne razumem, zakaj si ženske med seboj vse skupaj še otežujejo.

Ta ženski svet je čuden. Veliko je tračev. V teh petih mesecih nisem slišala nič o dogajanju zunaj zopora, vem samo, kaj se dogaja tu notri. Ponavadi nataknem slušalke in poslušam glasbo, ker se nimam s kom pogovarjati in si tega tudi ne želim, ko pa se vse vrti okrog istih stvari. Če se že pojavi kakšen nov trač, ga niti nočem slišati, ker tukaj besede hitro obrnejo in že se bo govorilo, kot da sem ga sprožila jaz. Mogoče sem jaz malo čudna, ampak od stotih žensk, ki sem jih spoznala, ne vem, če bi jih lahko naštela deset, ki so realne in se da z njimi sodelovati. Domnevam, da so ženske tukaj notri hudo zagrenjene. Večina jih je zaprtih vase in ne dovolijo, da bi se jim približali. Kot bi si nadele oklep. Ali pa imam samo jaz zoprno faco in se z mano nobena noče družiti.

Tako sem na primer imela konflikt z eno, ki je napadala tukajšnje zaposlene in so ji zaradi tega podaljšali kazen. Ta oseba mi je v nekem obdobju visela za vratom štiriindvajset ur. Ko si enkrat najde žrtev, se je ne znebiš več. Še vedno govori naokrog in grozi, da mi bo podtaknila bombo ali jebala mater.

Še en primer je bil težek zame. Je neka ženska, ki je povratnica in pride v zapor občasno (punce pravijo, da jo vsake toliko zaprejo za kakšnih pet, šest mesecev, nato pa spet gre). Ker zapor že zelo dobro pozna, zase misli, da je zakon, in hoče biti vsakič, ko pride, glavna, hoče delati red. Kot da

je nedotakljiva. Že nekaj dni po mojem prihodu mi je grozila: »Poslušaj ti, tukaj sem jaz šef, jaz sem zakon. Da ti ne bi padlo kaj na pamet.« Jaz pa sem jo samo pogledala in rekla: »Če ti moja faca ni všeč, ne glej vame in me ignoriraj.« Vsaki, ki pride na novo, se ta ženska tako predstavi, kot da je ona tukaj glavna.

Takšne situacije so zame psihično zelo naporne. Prišla sem odslužit kazen, ne pa telesno in psihično trpet. Ni mi vseeno, če se iz dneva v dan bojim, ko se sprehajam po zaporu, ali me bo katera napadla s hrbta, udarila ali porinila po stopnicah.

Ko razmišljam, kaj manjka v tem zavodu, se mi zdi, da če bi se vsi držali hišnega reda in predpisanih pravil, bi bilo super. Ampak v resnici je toliko nedoslednosti, o katerih ne smete govoriti. Boljše, da se pretvarjate, da nič ne vidite. Zapor je zelo težka preizkušnja. Ne vem, kako bi razložila. Vsak, ki je kdaj izgubil kakšnega družinskega člana ali koga bližnjega, čuti, kot bi z umrlim odšel tudi del njega. Tako se počutite tudi v zaporu. Nekaj vas nenehno pritiska k tlom, da se ne morete sprostiti. Ali kadar ste zaljubljeni in izgubite ljubljeno osebo ter ob tem čutite nostalgijo. Tako mi trenutno čutimo nostalgijo po svobodi. Ob lepem vremenu veste, da se drugi pakirajo in odhajajo na morje, na izlet. Dolga leta sem imela navado, da sem nabirala gozdne sadeže. Že zdaj razmišljam, kako bom to pogrešala, ko pride sezona nabiranja. Čutite, kot da ste nekaj izgubili in vam je žal za vsem. Zmeraj ste v nekakšnem krču, ki ne mine. Kot bi bil del telesa nenehno zakrčen. Ne znam razložiti z besedami, kako težko je.

Življenje po zaporu

Če se vprašam, ali me je zapor spremenil, bi rekla, da me ni. Ne more me spremeniti, ker sem vanj prišla kot normalna oseba. Lahko vpliva samo slabo. Vem, da mi bo zapor pustil posledice na duševnem zdravju. Kako globoke bodo, pa težko rečem. A vem, da ga bo enkrat konec.

Ne vem, ali bom od tukaj prišla normalna. Prepričana pa sem, da bom drugače gledala na svet. Koliko pa bo vplivalo na mojo psiho, ne vem. Ne morem še reči.

Zame je najpomembnejše od vsega, da hčerka ni zakompleksana s to mojo zgodbo. Prav ona je hotela, da bi kazen odslužila v Sloveniji. Če bi služila kazen v drugi državi, bi bila veliko krajša. Mogoče eno tretjino tukajšnje kazni. Ampak kot da je nekaj slutila, mi je svetovala, naj ostanem v Sloveniji, ker ne razumem jezika tiste države. Bala se je, da se zaradi tega v konfliktih ne bi znala znajti in bi me to psihično dotolklo. Poleg tega me ne bi mogla pogosto obiskovati in bi bili preveč narazen. Poslušala sem

jo. Šest mesecev sem se borila s sodiščem, da so mi odobrili premestitev. Nazadnje so jo. Zame je zelo pomembno, da sem blizu nje, saj živim za tisti dan, ko bom prišla ven in bova spet lahko skupaj. Ona je moje največje bogastvo. Zelo sva navezani. Vzgajala sem jo, da bova prijateljici. Učila sem jo, da mi lahko zaupa svoje težave, ker ji bom vedno pomagala najti izhod iz njih. Pomembno se mi zdi, da ima hčerka univerzitetno izobrazbo in je zaposlena.

Prosila sem jo, naj mojim prijateljem še ne pove, kje sem. Moje sestre so seznanjene, starši pa so mrtvi. Ampak bolj ko čas mineva, bolj mi je vseeno, ali vejo ali ne. Če jim je mogoče v teh petih mesecih že prišlo na uho, da sem v zaporu, je še nihče ni obiskal in jo vprašal, ali mogoče kaj potrebuje.

Zaradi izkušenj iz preteklosti sem se ogradila od drugih ljudi, da me nobeden več ne more prizadeti.

Pred prihodom v zapor sem z denarjem, ki sem ga podedovala od preminulih staršev, kupila eno hiško in jo popolnoma preuredila. Hiška stoji v mojem rojstnem kraju. Hčerki sem rekla, naj ostane v stanovanju v Sloveniji, jaz pa se bom po odsluženi kazni preselila v hiško. Želim si mirnega in srečnega življenja, daleč proč od računalnikov, poštarjev in mestnega vrveža. Samo enega psa pred hišo in nič več.

Pričakujem, da me po izhodu čaka čisto normalno življenje. Bog daj, da bi do takrat dobila vnučka. Pomislite, kako bi se počutila ves ta čas v zaporu, če bi vedela, do po odsluženi kazni nimam kam. To bi me sesulo. Ampak jaz razmišljam pozitivno in vem, da bom imela čisto normalno življenje, ko bom enkrat spet na svobodi. Do zdaj ga nisem imela.

Nekateri pravijo, da obstaja usoda. Ampak usoda je v nas samih. Mi se moramo spremeniti, ne pa čakati na usodo.

Naj za konec povem še tole: Mislim, da bi v tem, kar počne, vsakdo moral najti sebe. Ne bodite kot jaz. Treba se je naučiti postaviti zase in drugim reči ne, pa če tudi to pomeni izgubiti ljubljeno osebo.

Vilma

V času našega pogovora je bila Vilma v zaporu četrti mesec. Njena celotna kazen je znašala dobro leto, vendar je računala na hitrejši odpust, kar se je kasneje tudi zgodilo. Obsojena je bila za kaznivo dejanje nasilja na delovnem mestu. Prej ni bila nikoli kaznovana. Je izobrazena ženska srednjih let, ki pravi, da se ji je to 'zgodilo'. Na prestajanje kazni se je pripravila. Upa, da bo po odpustu na novo zaživela.

Prišla samo na pogovor, a ostala za grajskimi zidovi

Prišla sem samo s torbico, urejena, kot kadar greš kam na pogovor. Dam tisti poziv v roke pazniku in rečem, da iščem direktorico, če lahko pridem do nje, da se dogovoriva glede 12. člena. Pa je rekel: »O ne, ne, vi boste pa kar pri nas ostali.« In sem rekla: »Dobro, potem me pa imejte, če me hočete.« Grem ven, povem partnerju, on pa seveda v jok. Psička, ki je bila z nama, je takoj začutila, da se nekaj dogaja, začela je cviliti na zadnjem sedežu.

Jaz pa sem bila psihično pripravljena. To sem sprejela kot del življenja, ki mora iti mimo. Takrat ko bom zapustila to stavbo, ko bom prestopila ta vrata, se bo zame začelo novo življenje in bo zapor samo zgodovina. Mogoče tako razmišljam, ker me zunaj čakajo služba, lastno stanovanje in

partner, s katerim se nameravam poročiti in začeti na novo, ko bo to mimo.

Preden sem se odpravila v zapor, sem vse najdražje sklicala za mizo. Povabila sem jih na kozarček. To je bilo v nedeljo zvečer, v ponedeljek pa sem šla na Ig. Najprej sem dala tisti poziv na mizo in rekla: »Glejte, jaz jutri grem. Če mi bo uspelo dobiti 12. člen, pridem domov, če ne, ostanem tam, pa četudi bo treba odsedeti polno kazen. Samo zaradi tega, da vas obvarujem.« Mene ni bolelo, ker sem vedela, da so obtožbe laži, vse ostale je bolelo bolj.

Samo da je to mimo. Najbolj grozno je bilo podpisovanje pošte. Ta grozni občutek, vsakič ko sem odprla nabiralnik, ko sem čakala poziv, to me je ubijalo. Čez dan se še nekako zamotiš, a noči so neprespane, zvečer, ko ugasneš televizijo, se misli spet vrnejo.

Odločila sem se in spet bi se enako: rajši sem tu v zaporu, kot da me še naprej vlečijo po časopisih in televiziji.

Ob prihodu nekako nisem mogla doumeti, da je to res zapor. Predstavljala sem si ga čisto drugače, bolj negativno, mogoče zaradi filmov. Mislila sem, da sobe niso urejene, da pazniki res hodijo nonstop za tabo, da moraš za vsako stvar posebej vprašati. Imela sem občutek, da bom v zaporu kot kakšen nedonošenček, da bom nekam vržena in se ne bom znašla. Moje predstave so bile čisto drugačne. Tudi moja bodoča tašča je štirinajst dni jokala, ker ji niti po telefonu nisem mogla dopovedati, da ne spimo na tleh, da imamo postelje, da nisem sama v sobi, da nimam wc-ja sredi sobe, kot je videla v filmih.

O zaporu sem si določene stvari prebrala na spletni strani zavoda, saj me je zanimalo, kako to je, da sem si ustvarila neko podobo. Na internetni strani sicer ne piše, da najprej prideš v prehodno sobo, da si mesec dni pod ključem oziroma imaš strožji režim. Odkar sem prišla iz te sobe, pa imam občutek, kot bi bila v stanovanju.

Zgoraj, ko smo bile v prehodnih dneh, je bilo najprej res zelo hudo. Pet punc nas je bilo, jaz sem bila najstarejša, a smo si dneve znale popestriti, se tudi razjokati skupaj. Jaz krize sicer nisem imela, je pa bilo zelo hudo, ko so govorile o otrocih: »Imam enega otroka v reji, drugi gre zdaj v rejo.« Ali: »Jaz sem tu zaradi mamil.«

To, da smo bile zaklenjene, me ni motilo, ker imam sama majhno stanovanje, prehodna soba pa je večja kot moje celo stanovanje. Potem ko so nas razdelili v sobe, sem šla jaz v apartma, v manjšo sobo, triposteljno, druge so šle v večje, kjer je šestnajst ali osemnajst postelj, ne vem točno, in so se že začele grupirati. Odvisnice skupaj, one, ki sedijo za gospodarski kriminal,

skupaj, jaz pa se gibljem tako malo med enimi, malo med drugimi.

Sicer pa je zdaj na polodprtem oddelku v spodnjem traktu tišina. To je urejen trakt, nihče ne kriči po hodniku, nihče ne preklinja, nihče ne brca v omare, v glavnem imam spodaj občutek, kot da sem v enem hotelu. V sobi nas je deset punc. Sem druga po starosti. Sobo imamo res samo za počitek, za branje knjig, za vse ostalo si najdemo zaposlitev drugje: smo v kofetarni, na kavi in cigareti ali v dnevnem prostoru.

Ta nesrečni dan ...

Zelo močno sem si želela – in zdaj imam to priliko, hvala bogu – da tudi ta moja zgodba enkrat pride v javnost, po moji prestani kazni. Moj poklic je povezan z delom z ljudmi. Več kot sedemindvajset let sem delala v njem. Lahko rečem, da sem delala strokovno, bila sem, kako naj se izrazim, dosledna, zastavljene cilje sem skušala doseči. Vendar se je potem pred nekaj leti vse spremenilo, ko je prišla nova sodelavka, niti ne vem, kako naj jo imenujem, nadomeščati eno kolegico. In mi pravi: »Prosim te, uvajaj me, pomagaj mi.« »Ni problema,« sem rekla. Tako kot že veliko praktikantkam prej, sem tudi njej pomagala pri vsem, kar je bilo potrebno, kar je spadalo v moje delo.

Nakar pride ta nesrečni dan. Nadrejena me ob pol dveh pokliče v svojo pisarno. Ko pridem notri, mi reče: »Zdaj se pa odloči, ali te kazensko ovadim ali pa daš sama odpoved.« »Zakaj pa?« sem vprašala. Ona dvigne roke, dvigne glas: »Odloči se, pet minut časa imaš,« in nadaljuje, »čez pet minut ti pripravim papirje, pridi nazaj oziroma bo nekdo prišel po tebe, da podpišeš.«

Bila sem v šoku. Grem ven, takoj pokličem sindikalno zaupnico, sodelavko, in ji rečem, naj mi pove, kaj se dogaja, a odgovori, da nima pojma. Od šoka sem tisto podpisala. Vem, da je bila to največja napaka v mojem življenju.

Podpišem, spakiram svoje stvari in grem domov. Nakar so me čez nekaj mesecev klicali na policijo, da so me kazensko ovadili, in mi tam prebrali zapisnik, zakaj sem ovadena in kdo me je ovadil. In to je bilo: izvajanje nasilja na delovnem mestu, grobo ravnanje in podobno.

Sindikata mi je poiskal odvetnika. Moja beseda proti besedam petih žensk. Sem pa res naredila zelo veliko napako, ko mi je sodnica prebrala obtožnico in me vprašala, ali bi rada še kaj povedala, dodala. Jaz jo gledam, šokirana, pa rečem: »Ja, imam. Se vam res zdim takšna, da bi bila po več kot sedemindvajsetih letih vestnega dela v svojem poklicu zmožna narediti kaj takega?« In takrat je sodnica skočila gor in rekla: »Tukaj jaz postavljam vprašanja. Midve sva končali.« In tako sem tukaj.

Z odvetnikom se nisva pritožila na višje sodišče, enostavno nisem imela več niti volje niti moči, da bi se borila naprej, da bi dokazala, da to ni res.

Vsi moji najdražji vedo, kje sem, prihajajo na obiske, kličemo se, si dopisujemo, sploh ni noben problem. Za življenje zunaj vem, da se mi zaradi tega ne bo spremenilo. Vem pa, da sem ogromno naredila zanje. Jaz pri tem nisem trpela, saj vem, da to ni res. Omenjanje v medijih me ni prizadelo, vem pa, da je zelo bolelo mojo mamo, ker sta se morala z očetom krepko odrekati, da sta me lahko izšolala. Kako hudo je bilo šele za moje otroke in vnuke.

Življenje na pogradu

Sem zelo prilagodljiv človek. Punce so fantastične. Spoznale smo se na sprehodih na notranjem dvorišču. Ena soobsojenka dela v pralnici, dve delata v kuhinji, tako da se tam videvamo. Moramo se pač prilagoditi. Ko kolegice soobsojenke, ki delajo v kuhinji po enajst, včasih dvanajst ur na dan, pridejo domov, smo toliko uvidevne, da gremo ven, da si spočijejo, da v tistem času kaj beremo, da ravno ne gledamo televizije, ne poslušamo radia. Ravno tako so one uvidevne do mene, ko pridem utrujena. In tu je en tak hec, ki ga ne razume vsak. Predvidevam, da naše vodstvo tukaj, uprava zavoda, ki nas spoznava preko paznikov, preko kamer, poskuša dati podobne karakterje skupaj, in za to sem jim hvaležna.

Jaz sem trenutno zgoraj na pogradu, prvič v življenju. Pri enainpetdesetih letih sem prvič videla pograd. In ker imam posteljo čisto pri steni, sem si ustvarila svoj kotiček. Ko pridem po lestvi gor, se lahko izklopim. Na polički imam revije, križanke, fotografije moje psičke, hčere, vnukov, potem je tu skupna fotografija bodočega tasta, tašče, svaka, svakinje in naju s partnerjem. Ena soobsojenka mi je naredila lovilca sanj in verjamem, da res lovi sanje. Ker od takrat naprej nisem sanjala, mislim, sem, samo sanj si nisem zapomnila.

Mi pa očitajo, da sem pač čudna, ker lahko usmerim misli, tako da sploh ne slišim, kaj se pogovarjajo poleg mene v sobi. Ko berem knjigo, me sploh ne moti, če druge govorijo ali poslušajo radio. Tisti kotiček je trenutno moje gnezdece.

Branje mi veliko pomeni. Ko sem prišla, sem najprej vprašala, ali imamo knjižnico. Jaz imam namreč v torbi vedno kakšno knjigo. Berem veliko, zlahka. Je pa res, da ne berem nič v zvezi s svojim prejšnjim poklicem. To je za mano, sem si rekla. Berem pa vse ostalo. V glavnem 'lahko literaturo', samo da me napolni z novimi stvarmi, ne s tistim, s čimer sem se toliko let ukvarjala v službi. Je pa res, da ljubezenskih romanov ne morem več brati.

Enkrat je prišel duhovnik v našo sobo in rekel: »Dober dan dekleta, kako ste?« »Super,« sem rekla. On pa: »Kaj pa imate vi za eno diagnozo, kakšne tablete jemljete, da v zaporu rečete, da ste super?« »Zakaj bi se pa pri-toževala?« sem rekla. Tako kot sem omenila, ženske, ki so tukaj in bodo prišle za mano – če hočete preživeti, se morate na prvem mestu zavedati, zakaj ste tukaj. In ne kriviti drugih. Jaz nobenega ne krivim. Zgodilo se mi je. Tu se večinoma vsak pogovor naših obsojenk iz zgornjega nadstropja vrti okrog tega, da govorijo 'ona je kriva'. Pa sem enkrat rekla: »Pa dobro punce, če bi bili za vse krivi drugi, me pa nič, potem bi bil zapor prazen.« Pa so mi rekle: »A ti veš, da si v zaporu?« »Vem,« sem rekla, »ampak enkrat bom šla domov.« Tako sem to vzela.

Tu sem si našla zaposlitve. Zjutraj obvezni raporti, potem (v prehodni sobi) obvezno tuširanje, potem spet malo križanke, malo televizije (je bila v prehodni sobi), potem kosilo, spet popoldanski raport. Prvi meseci so minili kot blisk, res. Zdaj delam v delavnici. Tako da, če mi kdo reče, kako hudo je v zaporu, ali pa ko poslušam soobsojenke, zakaj jim je tako hudo ... Ne vem, najbrž niso bile pripravljene, jaz sem se pripravila. To se bo morda slišalo čudno, a to je ena, lahko rečem, pozitivna izkušnja.

Delam v delavnici, tako da me od sedmih do treh ni. Sestavljamo razne elemente, darilne vrečke, kuverte, v spodnji delavnici smo za Henkel luknjale kode, v glavnem, vedno se kaj najde. Tako da jaz, če kdo reče, da mu je bilo v zaporu hudo – vem, da je težko, psihično, če nisi priprav-ljen – če pa kdo reče, da je drugače hudo, mu ne verjamem, žal, ker imam izkušnje. To, da se znajdeš v zaporu, se lahko zgodi vsakomur. V zaporu ni hudo, če upoštevaš hišni in dnevni red. Treba se je zavedati, zakaj si tukaj. In tu je več kot dovolj časa, da delaš na sebi. Jaz sem pač to naredila že doma.

Pa še to imam pred očmi, kar je rekla gospa direktorica: »Ko se seliš v prvo nadstropje, si en korak bliže vratom in en korak bliže domu.«

Zapor je zdaj moj dom

Meni v zaporu ni hudo. Je pa res, da sem se že zalotila, če mi verjamate ali ne, da niti ne pomislim, da sem v zaporu. Sprejela sem ga za svoje stanovanje, in tudi ko gremo zjutraj v delavnico, jaz rečem, da grem v službico. Ker imamo malo plače, je to službica. Če nisem v delavnici, sem pa doma. Jaz ne rečem, da grem gor ali v sobo. Ampak da grem domov. Pa me vse popravljajo in pravijo, saj nisi tu doma. Ampak jaz pravim, da sem trenutno tu doma, gotovo. Res sem mogoče pred štirinajstimi dnevi med tuširanjem razmišljala, da sploh ne pomislim, da sem v zaporu, da jemljem

to kot del življenja, če me razumete. Jaz imam tu dom in to je zdaj to. Mene je sicer zelo presenetilo, ko sem prišla v zapor in je pedagoginja prišla po mene in rekla, da greva na pogovor. In ona pravi: »Ja, zdaj imate začasno bivališče na Na grad 25, Ig.« »Res?« sem rekla. In sploh ne vem, kaj je tisti 'res' pomenil, ali me je bilo strah ali kaj. »Zdaj ste tu začasno prijavljeni,« je rekla. In od takrat jaz vedno rečem, da gremo domov, tudi ko gremo iz delavnice, tudi ko druge rečejo 'gremo gor' ali 'gremo v sobe'.

To je zdaj moj trenutni dom. Ko pa se pogovarjamo o izhodih, rečem, da grem v tisti kraj, kjer sem prej živela. Trenutno sem pa tu doma. Saj pravim, zdaj še bolj, ker imam tisti svoj kotiček, tisti svoj mir.

Na začetku je bilo težko ...

Prvič, ko je moj partner prišel na obisk, sva sedela pri isti mizi, ob kateri se midve danes pogovarjava, in je bil jok in stok. Pa sem mu rekla: »Poslušaj srcece, samo eno solzo še potočiš, pa ne rabiš priti nikoli več.« Potem sva se dogovorila. Jaz bom odslužila, jaz služim kazen, in od takrat je drugače. Ampak na začetku tudi ni vedel, kakšen je zapor. Ko pa je videl, da jaz pridem do njega tako vihrovo, kot vedno hodim, pa še koga usput ogovorim, je bilo čisto drugače. Hčerka pa tudi. Ko je prišla, tudi najprej jok in stok, pa sem rekla: »Nehaj, tako ne gre.«

Sicer pa moji vsak teden prihajajo na obiske. Najprej smo se srečevali v sobi za obiske. Zdaj ko imam polodprti režim, pa smo spodaj ali zunaj. Tri ure po parku, če je lepo vreme, ali pa spodaj v sobi za obiske. Vsi me podpirajo. Sprašujejo, kdaj pridem domov, da bi bil že čas, da bi prišla domov na izhode, ker pač še nimam izhodov, pa saj bo mimo, saj bo mimo, pravijo.

Je pa tu še neka posebna zgodba. Pred petimi leti mi je umrl mož. Zbolel je in v petih tednih sem ga izgubila. Pojavil se je samo en mozoljček na desni strani vratu, takoj v bolnico, takoj na onkološkega. In to je to: karcinom. Vsi smo najprej mislili, da je tur. Tašča mi je rekla, naj naberem trpotec, da bo potegnilo ven, pa je bila že metastaza zunaj. Si pa nisem nikoli postavljala vprašanja, zakaj se je to zgodilo meni. Taka je pač moja pot in tako mora biti. Je pa res, da so mi vsi znanci in tudi kolegica, ki dela v bolnici, rekli, da se niti malo ne smem počutiti krivo, ker sem mu pomagala, kolikor sem lahko.

Smrt moža me je prizadela tako, da to ni res. Takrat sem se tudi odselila iz tistega stanovanja. Zamenjala okolico, prijatelje, vse skupaj. Edina tolažba poleg otrok mi je bila služba.

Dve leti sem bila sama in ravno v tem času se mi je to zgodilo. Potem sem spoznala sedanjega partnerja. Dobro, sem si mislila, žalovanje je šlo

mimo, živeti moram naprej. Otroka sta šla vsak po svoje, ostala sem sama. Njemu sem takoj povedala celo zgodbo in rekla, da je to moja osebna stvar in da ne dovolim, da je v to vpleten, ne dovolim, da ga boli. Rekel je, da ga to ne zanima in mi bo stal ob strani. Bolj ko me je spoznaval, bolj mi je verjel. Ravno tako njegovi starši. Če ne bi imela njega ... Daje mi neko tako, niti ne vem, kako naj se izrazim, moralno podporo za naprej. Rekla sem mu, da si lahko poišče drugo žensko, ki ni kaznovana, pa je rekel, da si je ne bo, da je to del življenja, ki ga bova dala skupaj čez. »Ko stopiš skozi vrata zapora,« je rekel, »se začne najino novo življenje.« In to je to.

Je pa še ena oseba, ki mi stoji ob strani. Ko sem se po smrti moža preselila, sva se z eno sosedo, ki je ravno tako vdova kot jaz, zelo navezali druga na drugo, in ona je, ko je videla, kaj se je dogaja z mano v medijih, rekla: »Naredila bom čisto vse, da greva skupaj, da obe odsediva in greva skupaj domov.« V nedeljo je bila pri meni na obisku in je jokala in jokala. In mi je tudi povedala (to je tudi partner vedel, ampak mi ni povedal), da je spet na antidepresivih. Ne prenese tega, kar se mi je zgodilo.

Vesolja in žalosti za grajskimi zidovi

Poleg obiskov, ki nas tu najbolj razveseljujejo, nam veliko pomeni tudi odnos paznikov. To, da te kdo od paznikov ali paznic, kadar gre mimo tebe, vsaj za trenutek pogleda v oči in reče tisti tapravi 'dobro jutro'. In ta, ki je prišla prej notri, ta paznica, ona nosi štafeto pri meni. Definitivno. Nisem je še videla slabe volje ali mrkega obraza, nikoli in nikdar. Vedno, ko pozdraviš, se potruji, da se oči srečajo, da začutiš tisto, da te pazniki ne obsojajo, čeprav je to njihova služba. Jaz se ne morem pritoževati, vem pa, da imajo druge ženske težave s tem. Je pa res, kakršen si do paznikov, taki so oni do tebe. Jaz problemov nimam.

Najbolj pa me je strah napisati prošnjo za izhod, pa da potem dobim negativen odgovor. To je tisto, ko te nekje stisne, ko bi se res razjokal. Na koncu si rečem, enkrat pa bo. Poskusila sem za prejšnji vikend, ker je tast že precej star in hudo bolan. Sem si rekla, bom poskusila vseeno napisati prošnjo, da pridem domov, preden bi se karkoli zgodilo. Potem pa žalost, oziroma ne žalost, nemoč, da ne morem nekoga prepričati. Vem, da imajo tukaj zaupanje vame, ker ko sem bila na zaprtem, sem šla sama na zdravniški pregled, brez spremstva, torej mi zaupajo. Gre za tisti občutek nemoči, da jih ne morem prepričati, da bom prišla nazaj, če mi dajo štiriindvajseturni izhod, ker je dvanajst ur zaradi oddaljenosti mojega kraja premalo. To je tista nemoč oziroma me zaboli, da mi ne verjamejo.

Ko sem prebrala, da nimam odobrenega izhoda, sem se obrnila, se trudila, da ne bi pritekla kaka solza, ker potem vidijo. Samo pogoltnila sem slino in

se umaknila, da sem bila sama, v tisti moj kotiček, zajokala nisem. Sem pa res zmolila za tasta, z željo, da me počaka. In to je to.

Mi je pa bilo hudo, hudo, joj. Ker sem mislila, da obstaja možnost, kot mi je rekla pedagoginja. Nihče mi ni obljubil, to je dejstvo. Tu nikoli ne obljubijo izhodov, možni pa so. Da bi se pomirila, sem šla štrikat. Pletenje me pomirja. Ogromno mi pomeni, kot mi je prej čiščenje stanovanj. Pletenje in tišina, da sem sama s seboj. Dostikrat rečem, da sem sama sebi najboljša družba.

Je pa res, šla bi domov, vsaj na izhod, definitivno, sem tudi že napisala ne vem koliko prošenj. Če bi rekla, da mojih najdražjih ne pogrešam, bi lagala, jih pa vidim vsak teden, slišim vsak večer. Imam tudi malo psičko. To me pa ubija. Psičko mi je hči kupila tri mesece po tistem, ko mi je umrl mož, da ne bi bila sama. In z njo nisva bili nikoli ločeni. Razen tisti čas, ko sem še bila v službi. Že kot mladiček je vedela, da me mora počakati, to je moj tretji otrok. Je pa stokrat bolj razvajena. Ko sem hodila delat, me je čakala v avtu, in še sem me je pospremila. Ona je vedela, vem, da je čutila, da bom ostala tu, ker je bila tako nemirna v avtu, da to ni res. Ko partner nese moje perilo domov na pranje ali zamenjat oblačila, spi ali na moji nogavici ali na brisači.

Tako da upam, da mi vsaj to željo izpolnijo, da bom lahko šla ven. Vem, da mi bo, ko pridem domov in vse objamem, lepo in težko, vse obenem. Ne znam pa si predstavljati, kaj bo naredila psička. Jaz bi jo verjetno samo stisnila, da bi špricnilo v vse smeri, od radosti in sreče in veselja. Samo to si želim, nič drugega, potem pa bom res mirna.

Tu mnoge mislijo, da jaz prisluškujem, potem pa okrog govorim. Pa ni res. Tega pač ne počnem, ker sem imela prej drugačno življenje. Je pa bilo nekaj takih napetih situacij. Posebno te punce, ki so na terapiji. Smilijo se mi. Vsakič je kaj narobe. Če grem mimo nje, ni v redu, reče: »Zakaj se ne pogovarjaš z mano?« Jaz odvrnem: »Če se mi pa zdi, da si slabe volje.« ... In v tistem bi jaz rekla, pa saj si si sama kriva, da si tu, malo razmisli, zakaj si tu, pa ne obsojaj samo paznikov, vsi so krivi, samo ti ne. A taka komunikacija z njimi ni mogoča. Mi je pa zelo žal zaradi tega.

Pa vem, da sem tudi marsikateri puncici tukaj pomagala. Od tega, da smo si posojale raznorazne knjige iz knjižnice ali reševale psihoteste, tako, bolj za kratek čas. Vem pa, da jih je to umirilo.

Sicer pa se ljudje začutimo med sabo. In če je že na tisti prvi 'dober dan' ali 'zdravo' ali karkoli že je, prisotno zavijanje z očmi, veš, da nisi dobrodošel in se obrneš stran. Je pa res, zgoraj, v drugem nadstropju, so se grupirale v različne skupine, tega tu spodaj ni. Mogoče se bo slišalo smešno, ampak jaz imam res občutek, da sem tukaj prišla med izobražene ženske. In tudi

teme pogovorov niti slučajno niso o zaporu. Pogovarjamo se o otrocih, o kuhanju, evo, to je že čisto dovolj. Sproščeno, ne da bi se katera čutila ogroženo ali pa začela jokati, ker ima doma otroka.

Je pa res, da sem v zapor prišla, da prestanem svojo kazn, ne da si tukaj najdem prijateljico. In včasih nanesejo teme pogovora tudi na družino. Jaz pa nisem ravno tak tip, da bi vsakomur razlagala, da sem vdova. Vedo za mojega partnerja in to je to. O otrocih, o vnukih ne govorim. Če se le da, se takim pogovorom izognem. Ne vem, nekatere ženske tukaj so tako zlobne, in če bi rekla, da ne dovolim, da vnuki pridejo na obisk oziroma da je to predmet dogovora med sinom in snaho, bi si to drugače razlagale. In v takšnih trenutkih se umaknem, grem, premeljem to pri sebi in to je to. Je pa res, da sem bila že kot otrok zelo rada sama. In to prav sama sama. Ali v sobi, da sem se zaprla v sobo, ko staršev ni bilo doma, in sem se počutila kot sam svoj šef, tako bom rekla.

O bližnji sorodnici osebe, ki me je spravila v zapor

Moram pa še to povedati, da oseba, ki me je spravila v zapor, prihaja iz sodstvu zelo 'znane' družine. Njena bližnja sorodnica je tudi tukaj in je veliko govorila o tem, kako je ta oseba dobila službo. Ni pa vedela, da bo tu še takrat, ko bom prišla jaz. In tudi zdaj se mi dogaja, da slišim žvižganje za sabo, hihitanje, tudi kar nekaj obsojenkam je razložila, kdo sem in kdo me je spravil v zapor. Mislim, da se tako že kaže resnica.

Na začetku niti nisem vedela, da je ona še tukaj, ker ima malo daljšo kazn. In ko sem šla na prve sprehode zunaj, pride proti meni ena ženska. Pravzaprav ni bila namenjena naravnost proti meni, šla je k drugi soobsojenki. Pa sta se pogovarjali, smejali na ves glas. Jaz sploh nisem poznala te ženske. In v tistem me prešine. Ne vem, ali sem jo tako privlačila ali kaj, ampak kamorkoli sem šla, čeprav je bila na spodnjem traktu, jaz pa na drugem, sem jo srečevala. Na začetku, tisti prvi teden, prvih štirinajst dni, ko sem bila na prvem traktu, nesem smeti, ona pri koših; grem v kofetarno oziroma v dnevni prostor, tam, kjer se ne kadi, ker tam pletem, evo, ona tam; grem v kofetarno, kjer se kadi, se usedem, pride ona, že kliče eno drugo ven; grem do telefona, ona na telefonu; grem do pedagoginje, ona na hodniku; jaz v pazniško pisarno, ona v pazniški pisarni; jaz na sprehod, ona spodaj. In nekatere ženske so me opozorile (pravzaprav sem samo dvema povedala za ta primer in sta me opozorili), naj se je izogibam, ker zna biti zelo zleht, še posebej zdaj, ko imam polodprti režim, ker ga lahko prej izgubiš, kot dobiš. In zdaj sem se prav navadila, da pogledam po hodniku, preden stopim iz sobe, in grem šele potem ven.

Tudi k pedagoginji sem šla na razgovor in sem ji rekla, da ne vem, ali je to res dobra kombinacija, da so me dali v prvi trakt. Po eni strani sem zelo hvaležna,

ker je drugi svet kot zgoraj. »Obe sta na preizkušnji,« mi je rekla pedagoginja. Jaz pa: »Poslušajte, jaz je ne bom niti ogovorila niti iskala konflikta z njo. Res si ga ne želim, ampak zanjo pa nisem tako prepričana.« Čutim ... ne strah, ampak bolj neko tremo, kaj bi ji rekla nazaj. Strah, kaj bi ji odgovorila.

Po prestani kazni ...

Vem, da me čaka dom, da me čaka partner, to mi je najpomembnejše. Ko pridem ven, se nameravam poročiti, tako da bom spremenila priimek in ime.

Mislil, da bom, ko pridem ven, definitivno živila bolj sproščeno, kot sem do zdaj. Poleg tega me čaka zaposlitev. Delala bom v čistilnem servisu. Ta gospod, ki me je zaposlil, še preden sem prišla v zapor, me je vzel v službo, ker je v meni prepoznal dobro žensko, 'delovno žensko', kot je rekel. Tako da me zunaj čaka zaposlitev, partner pa mi plačuje zavarovanje, da mi delovna doba teče.

Zaživela bom čisto na novo. Ljudje, ki vedo, kdo sem, tudi vedo, zakaj so me obsodili. Kar nekemu na novo pa ne bom šla razlagat. Je pa res, če koga kaj zanima, me lahko brez skrbi vpraša, ker nimam česa skrivati.

Slovar manj znanih izrazov

12. člen: nanaša se na 12. člen Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij, ki opredeljuje zapor ob koncu tedna. Ta se izvršuje tako, da obsojena oseba med tednom biva doma in še naprej dela ali se izobražuje, ob koncu tedna pa mora biti v zaporu.

108. člen: nanaša se na 108. člen Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij, ki opredeljuje predčasni odpust (glej *predčasni odpust*).

dobiti člen: pomeni pridobitev bonitete na podlagi katerega od členov Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (največkrat se izraz nanaša na pridobitev predčasnega odpusta).

detoksikacija: namestitev na bolnišničnem oddelku, ki traja največ mesec dni in je namenjena 'čiščenju' telesa od psihoaktivnih snovi in premagovanju abstinenčnega sindroma.

DTO: krajšava za detoksikacijo

forenzika: enota za forenzično psihiatrijo UKC Maribor, ki skrbi za psihiatrično bolnišnično obravnavo zaprtih oseb med prestajanjem kazni zopora, priporom ali drugo obliko odvzema svobode.

izhod (prosti/namenski): prosti izhod pomeni posebno ugodnost v obliki preživljanja časa zunaj zapora, ki se lahko podeli zaprti osebi in traja največ 53 ur, zaprta oseba pa ta čas običajno preživi v domačem okolju; namenski izhod je samostojni (ali v spremstvu zaporniškega osebja) izhod iz zavoda, ki ima konkretno opredeljen namen (na primer obisk centra za socialno delo ali zdravstvene ustanove).

kafetarna: skupni prostor zaprtih oseb, namenjen druženju, gledanju televizije in podobno. V njem je dovoljeno tudi kajenje in kuhanje kave, zato je pogosto pomemben del družabnega življenja med zaprtimi.

kapija: vhodna vrata oziroma vhodni prostor zopora

kibla: policijski kombi

mentor: žargonski izraz za osebo, zaposleno na uradniškem delovnem mestu, ki opravlja naloge pedagoginje_ga, lahko pa tudi socialne_ga delavke_ca ali psihologinje_a. Vsaki zaprti osebi je dodeljena ena od teh oseb, ki spremlja njeno prestajanje kazni, pripravlja mnenja glede njene obravnave in opravlja druge dejavnosti, zaradi katerih se zaprta oseba nanjo individualno obrača.

načrt za odvisnice: dogovor o sodelovanju zaprte osebe pri obravnavi težav na področju uporabe nedovoljenih psihoaktivnih snovi. Dogovor zajema tudi soglasje zaprte osebe, da se z urinskim testom lahko kadarkoli preverja prisotnost nedovoljenih snovi v njenem telesu.

narediti ključ na roki: uporaba posebnega prisilnega prijema s strani pravosodne_ga policistke_a, s katero se osebi z uporabo telesne sile onemogoči ali omeji gibanje.

nenadzorovani obiski: obiski brez prisotnosti pravosodne_ga policistke_a, lahko pa tudi obiski brez fizične prepreke med obiskano osebo in obiskovalko_cem.

obiski za stekleno šipo/pregrado: oblika obiska, pri katerem je med obiskano osebo in obiskovalko_cem nameščena steklena pregrada, ki onemogoča izmenjavo predmetov med osebama.

oddelek (zaprti/odprti): zaprti oddelek je oddelek, kjer so osebe v strožjem režimu prestajanja kazni in je njihovo gibanje bolj omejeno in nadzorovano; odprti oddelek običajno dopušča tudi gibanje oseb v okolici zapora.

osamitev: namestitev osebe v samico ali kakšen drug poseben prostor, kjer je oseba ločena od drugih.

pasti na urinskem testu: urinski test pokaže prisotnost drog v telesu osebe

pedagoginja: glej *mentor*

pogojna kazen: kazen zapora za storitev kaznivega dejanja, ki pa se ne izvrši v obliki namestitve osebe v zaporu, če oseba izpolni določen pogoj.

pogojni odpust: pomeni odpustitev osebe iz zapora še pred iztekom kazni pod pogojem, da v času do izteka kazni ne bo storila novega kaznivega dejanja.

predčasni odpust: odločitev direktorice_ja zapora, da se zaprto osebo odpusti s prestajanja kazni, še preden se ji ta izteče. Zaprta oseba se lahko predčasno odpusti največ tri mesece pred iztekom kazni, odločilno vlogo pri tem pa ima primerno vedenje osebe v času prestajanja kazni.

prehodna soba: žargonski izraz za sobo, v katero se običajno namesti osebo tik po njenem prihodu v zapor. V tej sobi oseba ostane do odločitve zapora o tem, v kateri sobi, kakšnem režimu in na kakšen način bo prestajala kazen.

raport: žargonski izraz za štetje zaprtih oseb (in s tem preverjanje njihove prisotnosti v zaporu).

razgovorilnica: žargonski izraz za sobo, namenjeno obiskom zaprtih oseb.

režim (polodprti/zaprti/odprti): sistem različnih omejitev gibanja znotraj in zunaj zapora. Odprti režim denimo pomeni največjo sprostitev omejitev gibanja, običajno pa sme oseba s tem režimom tudi pogosteje odhajati na proste izhode (glej *izhod*). Osebe v zaprtem režimu običajno ne smejo samostojno zapuščati zaporske zgradbe, njihovo gibanje pa je tudi znotraj zapora bolj omejeno.

spucati se: prenehati z uporabo drog

šanirati: krasti

šmrkati: tudi 'snifati' oziroma z nosom vdihavati drogo

terapija: žargonski izraz za psihoaktivne snovi, ki jih predpiše zdravnik_ ca (na primer psihiatrična zdravila in zdravila, ki nadomeščajo uporabo drog).

trakt: hodnik na oddelku znotraj zapora

zikspiks: sestavljanica kritic ZIKS (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij) in PIKZ (Pravilnik o izvrševanju kazni zapora).

ugodnosti: različne oblike bonitet, ki se lahko podelijo zaprti osebi, običajno kot nagrada za lepo vedenje znotraj zavoda. Ugodnosti pomenijo neko dodatno dejavnost ali sprostitev nadzora gibanja znotraj zapora. Zunajzavodske ugodnosti običajno pomenijo prosti izhod osebe (glej *izhod*).

I WANT TO
BE
FREE

APR 21

SHIT
F

PRISON

GYM

SPORT
MUKLI TERASA

STRONG

ZIN
SALAM

FOOT

SUNDA

KRAB

NO CUMAN

WALAH

LIBERTY

FREE

ALTH
TY

LOVE

LOVE

OPTIMISM

Recenziji

Špela Razpotnik: Tajno okno v grajski vsakdan ali le odsev zunanjega sveta

V delu, ki je pred nami, raziskovalke, strokovnjakinje, državljanke posodijo svoj glas sodržavljankam, strokovnjakinjam, katerih glas je praviloma že v osnovi utišan in katerih zgodbe v našem okolju le redko pridejo na dan v prvoosebni obliki. Deset vsebinsko bogatih in neposrednih pripovedi popelje bralstvo v svet žensk, ki prestajajo zaporno kazen, pri čemer odpirajo razmisleke o preteklosti, krivicah, obžalovanju in tudi upih, ki jih budi življenjska prelomnica, kot je odvzem prostosti. Žensk tako ne spoznavamo iz njihovih dosjejev ali strokovnih poročil, ne iz medicinskih diagnoz, tudi iz pogosto senzacionalističnih medijskih poročanj ne. Spoznavamo jih dokaj neposredno, iz njihovih lastnih pripovedi. Prav osebe, ki izkušajo vsakodnevno bivanje v zaporu, so največje strokovnjakinje za to področje, prvoosebne strokovnjakinje.

Avtorice knjige oziroma zapisovalke njihovih zgodb svojo strokovnost tokrat uporabijo na način, ki je pri obravnavanju skritih in tabuiranih tematik posebno redek, a zato toliko bolj dragocen: obsojenkam namreč ponudijo svoje uho in v dogovoru z njimi, katerih glas bi sicer ostajal zaprt, razglasijo ter obelodanijo del sicer izobčene in zamolčane resničnosti.

Branja zgodb sem se lotila z zanimanjem, ki ga je spremljal hlepeč občutek, da imam možnost pokukati skozi skrivno okno v sicer nedostopen svet. Občutek se je mešal z zavedanjem, da za zidovi ni ničesar skrivnostnega, le nekoliko bolj zgoščena bolečina in trpljenje, kot ju srečujemo zunaj zidov. Vsaka od zgodb mi je to po svoje potrdila, me pretresla in mi obenem odprla nove zorne kote. Z vsem tem pa so izpovedi v meni vzbudile občutek povezanosti, sorodnosti in solidarnosti s pripovedovalkami, kar se verjetno kaže tudi v prihodnjih vrsticah.

Res je, zgodbe so si različne, vseeno pa je mogoče v njih prepoznati določene generativne teme, torej teme, ki porajajo nove teme in obenem osvetljujejo širše ozadje sicer subjektivnih pripovedi. Teme, ki so me osebno najbolj nagovorile, se dotikajo vprašanj starševstva, socialno-ekonomske prikrasnosti, kriminalizacije zaradi zlorabe drog in (moške) dominacije, ki se izraža kot ekonomsko, telesno, spolno nasilje ali ustrahovanje. V pripovedih pa je mogoče občutiti tudi moč stigme, razvrednotenja, obrekovanja, diktata materializma, moč nasilja tradicionalne morale in nenazadnje sistemskega nasilja. To se kaže kot utečenost pravil, ki poleg tega, da vzdržujejo dogovorjeni red, obenem ohranjajo prevlado vladajočega sloja. Kar nekaj pripovedi odpira tudi pomen podpornih odnosov, ki pa so večinoma locirani zunaj zapora, redkeje znotraj njega.

Zgodbe prinašajo vpogled v prepletena družinska, partnerska in širša družbena razmerja. Ta so umetno prekinjena, ko posameznica prestopi vrata zapora. Takrat ostane sama, ločena od pomembnih (podpornih pa tudi ogrožajočih) drugih, ki so do neke točke sotkali njeno zgodbo. Komunikacija z zunanjim svetom postane otežena, polna ovir. Najbolj boleče pa je brati o rezih v odnose z otroki. Nekatere sogovornice, tiste z zgodovino izkušenj uporabe nedovoljenih drog, so tovrstne reze doživele večkrat:

Prišli so domov, policija in center za socialno delo. Socialna delavka je zahtevala, naj ji jo dam, in jaz sem tamalo lepo vzela iz posteljice in jo dala v tisti stolček. Drugega nisem mogla, ker so prišli s policijo. Sicer bi mogoče še koga prepričala, tako pa nisem mogla popolnoma nič. (...) Potem sem začela na vse drugače gledati. Začela sem krasti naokrog in se še naprej drogirala. Kradla sem vse možno, ker sem rabila za drogo. Torbice, denarnice, telefone, dilala sem drogo. Vsega po malem.

Ob zgoraj izpostavljenih odlomkih ene izmed zgodb, ki govorita o odvzemu ter kasneje o kraji, mi pride na misel film *Dekalog 7* poljskega režiserja Krzysztofa Kieślowskega, ki problematizira božjo zapoved 'ne kradi'. V filmu spoznamo dekle iz meščanske družine, ki še mladoletna zanosi. Njeni starši se odločijo, da bodo z deklico ravnali, kot da je njihov otrok, njihova hči pa njena sestra. Na neki točki si mlado dekle poskuša prisvojiti svojo hčerko, materinstvo in svoje življenje, deklico 'ukrade' in z njo pobegne, zaradi česar jo preganjajo, iščejo in tudi ujamejo.

Kaj je tu kraja? Obstaja več vrst kraj. Je ena kraja hujša od druge?

Ob branju zgodb sem se pogosto zdrznila ob misli na ta film. Neredko so starši pripovedovalk tisti, ki prevzamejo skrbništvo nad njihovimi otroki, ko so pripovedovalke potisnjene v kot. V tem lahko prepoznamo znake paternalizma, v trenutkih, ko odrasla oseba potrebuje starše, da poskrbijo zanjo in za njene otroke. Zapor v tem smislu deluje kot bolezen, hendikep, stanje ranljivosti in potrebe po oskrbi s strani drugih.

Dodatna težava kaznovalnih ustanov, ki jo odpira to delo, in na kar izdatno opozarja denimo Loic Wacquant v delu *Zapori revščine*, je nesorazmerna prisotnost različnih ranljivih skupin v zaporih, socialno-ekonomsko nepri-privilegiranih in/ali pripadnic_kov manjšin. Razmerja moči, dominacij in diskriminacij, ki veljajo zunaj zapora, seveda (toliko bolj) veljajo v njem. V Sloveniji je v zaporih izrazito nadpovprečno zastopana tudi tradicionalno razvrednotena romska skupnost, čeprav temu dejstvu stroka ne posveča pozornosti in ga že ves čas spretno spregleduje. Zdi se, da tudi med zgodbami ni nobene, ki bi bila tesneje povezana z 'romskostjo', to vsaj ni eksplicitno izraženo. V vsaj dveh zgodbah pa je tematizirana priseljenska izkušnja, in sicer je ta predstavljena kot izrazito ogrožajoča. V enem primeru se kot dodatna ogrožajoča okoliščina pojavi izbris, izraz sistemskega nasilja, zaradi katerega je bila pravno nezaščitenim posameznicam

in posameznikom storjena nepopisno velika škoda.

Ekonomsko neprivilegiranim, ustrahovanim in travmatiziranim osebam prestajanje kazni pomeni toliko težjo izkušnjo. Lahko si predstavljamo (in zgodbe kažejo v to smer), da jo le stežka vzamejo kot priložnost za poduk in samorefleksijo (kot to lahko storijo premožnejše posameznice, ki jih po prestani kazni čaka varno in predvidljivo življenje ter vključenost v družbo), temveč jo doživijo kot dodatno travmo in vir nasilja.

Dejstvo, da so zaprte osebe nesorazmerno pogosto pripadnice nižjega socialno-ekonomskega statusa in/ali drugih ranljivih družbenih skupin, in s tem pogosteje žrtve različnih oblik nasilja in ustrahovanja, ki neredko sega v zgodnja obdobja njihovih življenj, je tema, ki bi jo stroka, ki se s kaznovanjem ukvarja, vsekakor morala postaviti v ospredje, če ne želi reproducirati in brutalizirati razmerij moči, ki veljajo v širši družbi. Kazenske ustanove bi se s tem zavedanjem lahko preobrazile v bolj senzibilna okolja, ki bi upoštevala socialna razlikovanja in krivice, ki se skrivajo za na videz objektivnimi kategorijami kaznivih dejanj.

Prav tega dejstva, da kaznovanje nesorazmerno pogosteje doleti že tako odrinjene družbene skupine, pa bi se morale v podobni meri zavedati tudi druge družbene institucije, ki so v ta namen dolžne iskati pravočasne alternativne rešitve. Rešitve so v tem primeru v prvi vrsti ustvarjanje pogojev večje enakosti z možnostjo legitimnega prihodka za vse, podpora za obdobja ranljivosti, zaščita ter nudenje varnega okolja v primerih nasilja in ustrahovanja.

A kaj vendar govorim, močno socialno državo in veliko stopnjo enakosti, trdne varovalne (zdravstvene in socialne) mreže smo kot država v preteklosti že imeli, z njimi pa tudi rekordno nizko število zaprtih oseb. A smo se podali na politično pot po zgledu bolj neenakih in represivnejših držav, kot sta ZDA in Velika Britanija. Zdaj spremljamo statistiko o porastu zaprtih oseb. Od 90. let pa do danes je njihovo število očitno naraslo (četudi tega ne gre pripisovati zgolj trendom povečevanja neenakosti in represije, pa vendar). Le za ponazoritev, od rekordno nizke številke povprečno zaprtih oseb v letu 1996, ko je bilo zaprtih 614 oseb, se je ta številka v letu 2016 povzpela na 1376 oseb (vir: <http://www.mp.gov.si>).

Odgovor je treba iskati v širših družbenih procesih. Nasilje, ustrahovanje, izkoriščanje in neenakost so izkušnje, prisotne tudi v vsakodnevnem življenju zunaj zavora. Ločnica med zunaj in znotraj je ostra le v materialnem smislu, sicer pa je zabrisana. V zaporih domujejo podobne teme kot zunaj. Med zaporom in zunanjim svetom v tem smislu (kot kažejo tudi zgodbe) ni jasne ločnice. Kar se nam kot družbi dogaja, se kaže tudi v zgodbah zaprtih žensk. Povezani smo bolj, kot se morda zdi. In četudi še

nismo dognali, kako bi brez trpljenja, krivic in dodatne škode izvrševali kazni nad obsojenimi, se mi zdi ta knjiga nova spodbuda v smeri, da je razmislek prepotreben, četudi ali ravno v obdobju, ko je punitivna naravnost javnosti v porastu in število zaprtih oseb vse višje.

Naj ob koncu pospremim knjigo ter prihodnje razmisleke o zaprtih ustanovah z željo, da bi takšne ustanove postale bolj propustne in bi se približale vsakodnevnemu življenju zunaj njih. Z izolacijo in začasno odstranitvijo nekaterih posameznikov namreč le navidezno rešujemo družbene izzive, ki se tičejo vseh nas. Svoje deklarirane cilje 'resocializacije' – *Nehajte se delati, da koga prevzgamate*, si o njih misli ena od sogovornic – pa bi morda lahko zamenjali s cilji nediskriminacije, senzibilizacije za raznolika izhodišča zaprtih oseb ter skrbjo za to, da kaznovanje pogosto že tako prizadetim ne povzroči preveč dodatne škode. Resocializacija je morda lahko kvečjemu učinek širših sprememb v odnosih, razmerjih moči in družbenih procesih; lahko je drugotno stanje preobrazbe družbenih ustanov, ne pa deklarirani cilj. Saj ljudje nismo osamelci, temveč smo vitalno povezani in odnosno prepleteni člani in članice skupnega.

Dragan Petrovec: O zaporskih zgodbah

Zgodbe iz zaporniškega življenja so brez izjeme privlačno branje. Morda smo nekoliko zadržani, ker gre za izpovedi žensk, ki so še v zaporu in ne obujajo oddaljenih, težko preverljivih spominov. A korekten pristop vpraševalk zagotavlja verodostojnost izpovedi. Najprej jo ustvarijo z anonimnostjo intervjuvanih obsojenk, ki je sicer nekoliko okrnjena z dovolj iskrenim opisom kaznivih dejanj in okoliščin, ki so ženske privedle v zapor. V drugem koraku pa je verodostojnost potrjena s precejšnjim številom zgodb, kjer se določene stvari navzkrižno potrjujejo, ne da bi se obsojenke lahko vnaprej dogovarjale o njih.

Obsojenke mnoge otroške in mladostne sanje o srečnem družinskem življenju, ljubečem partnerstvu, delu, v katerem bi uživale in ustvarjale, prestavijo na čas po prestani zaporni kazni.

Veliko obsojenim ženskam so že v mladosti pot prekrizžale droge. Iskrene izpovedi o tem nas prepričajo, da gre dobesedno za hudičevo zasvojenost. Od prvega trenutka vabljive izkušnje do trenutka intervjuja so večinoma 'čiste' le v obdobjih, ko droge pač niso dosegljive. Takoj ko so, se je skušnjavi nemogoče upreti.

Najpogostejši skupni imenovalc zgodb pa so problematični partnerji oziroma še huje, njihova izbira. Videti je, kot da ženske, dekleta, ne bi mogle svobodno in razumno izbirati, vsaj da bi se lahko izognile tistim najslabšim, ki žrtve takoj privežejo nase z mamili. Po tej vkljenosti je namreč mogoče prav vse, od zlorab za prostitucijo do neprekinjene vrste kaznivih dejanj, s katerimi zasledujejo en sam cilj – priti do denarja za nove in nove količine mamil. V takih partnerskih zvezah je še posebej zanimivo in obenem tragično, da nekatere obsojenke svojih partnerjev kljub vsem kritičnim ocenam ne bi zamenjale »za nikogar drugega na svetu«, kot je povedala ena izmed njih. Takšna navezanost na nasilneža le potrjuje neredko patološko vez med žrtvijo in nasilnežem, ki se ob vseh hudih izkušnjah zdi nepojmljiva. In čeprav takšna čustvena zveza ostaja nerazumljena celo pri strokovnjakih, se je moramo vsaj zavedati in jo še naprej raziskovati, namesto da zaidemo v očitke in moraliziranje.

Pri izpovedih obsojenk se neredko pojavlja zanihanje dejanja ali vsaj minimaliziranje lastne odgovornosti. Te procese lahko razumemo tudi kot verjetno posledico pomanjkljivega ukvarjanja strokovnega osebja z obsojenkami. Razlog pa je najbrž tudi ta, da si morajo ženske v zaporu ob srečanju z ljudmi s prostosti nekako dvigniti samopodobo, da laže preživijo kontrastno sliko obiskovalčevega poštenja na eni strani in kriminalne osebnosti na drugi. Zato pogosto 'niso vedele, kaj delajo', če pa so, niso imele druge izbire zaradi nasilnega partnerja ali drugače grozečih okoliščin.

Iz izpovedi obsojenk dobimo dokaj jasno sliko o zaporu (kakor so o njem povedale v času intervjuja), posebno ko govorijo o posamičnih strukturah v njem. Pazniška služba, na primer, je korektna in človeška, pogoj za tak odnos pa je vzajemno upoštevanje in spoštovanje. Niso pa vsi strokovnjaki enako vredni zaupanja.

Posebnost, ki se kaže v več zgodbah, pa je kolektivni značaj ženske populacije v zaporu (morda ne le tam). Če bi taka ocena prišla iz ust moškega, bi takoj obveljala za poniževanje, mizoginijo, seksizem in sovražni govor. A ženske same priznavajo, da je njihova skupnost v zaporu polna laži, hinavščine, podtikanj, metanja polen pod noge in škodoželjnosti. Pograšajo moški kolektiv (pri čemer nenavadno pozabljajo na nasilje, ki so ga bile deležne prav od tega spola) in so prepričane, da bi bilo prestajanje kazni tam preprostejše in bolj pošteno.

Za pozornega bralca, ki je vsaj malo seznanjen z nekaterimi kriminološkimi poglavji, je knjiga dragoceno dopolnilo vedenja o zaporu in prestopnikih, obenem pa priložnost za raziskovanje marsičesa še nedotaknjenega. Za vse bralce, ki jim to področje ni domače, pa je zbirka izpovedi dragocena za razumevanje nekaterih pojavov, ki jih prepogosto ocenjujemo le po zločinu kot končnem rezultatu, premalo pa po vseh silnicah, ki so do tega privedle.

Pred vami je zbirka desetih zgodb žensk, ki prestajajo zaporno kazen v edinem ženskem zaporu v Sloveniji, na Igu. V njej smo želele dati glas tistim, ki so v družbi malo slišane, tistim z roba. Njihove besede so zarezale v naš vsakdan in nas vznemirile. Včasih so nas slišane življenjske preizkušnje pripovedovalk spravile v obup, spet drugič pa so nam dale moč in zalet za nadaljnje spopadanje s krivicami in neenakostjo.

»Nasilje, ustrahovanje, izkoriščanje in neenakost so izkušnje, prisotne tudi v vsakdanjem življenju zunaj zapora. Kar se nam kot družbi dogaja, se kaže tudi v zgodbah zaprtih žensk. Povezani smo bolj, kot se morda zdi.«

(iz recenzije dr. Špele Razpotnik)

